

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

İbrahim ÇETİN

KENTLEŞMENİN COĞRAFİ ANALİZİ: PATNOS (AĞRI)
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Faruk KAYA

AĞRI-2022

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kentleşmenin Coğrafi Analizi: Patnos (Ağrı) Örneği” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

■ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

16.05.2022

İbrahim ÇETİN

TEZ KABUL VE ONAY FORMU

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Faruk KAYA danışmanlığında, İbrahim ÇETİN tarafından hazırlanan bu çalışma 16/05/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Coğrafya Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hasbi SOYLU	İmza: .....
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Faruk KAYA	İmza: .....
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hasbi SOYLU	İmza: .....
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ	İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../20... tarih ve .... / ..... nolu kararı ile onaylanmıştır. .... /...../.....

Prof. Dr. İbrahim HAN

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
HARİTALAR LİSTESİ	x
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi ve Sınırlılıkları	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Araçları	3
1.4. Problem ve Alt Problemler	4
1.5. Saha İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	4
1.6. Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Genel Özellikleri	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. PATNOS İLÇESİ'NİN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	10
2.1. Jeolojik Yapı	11
2.2. Jeomorfolojik Yapı	15
2.3. İklim Özellikleri	18
2.3.1. Sıcaklık	18
2.3.2. Nemlilik ve Yağış	21
2.3.3. Basınç ve Rüzgârlar	24
2.3.4. Bitki Örtüsü	27
2.3.5. Toprak Özellikleri	29
2.3.6. Hidrografya Özellikleri	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PATNOS İLÇESİ'NİN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	33

3.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi	33
3.2. Nüfus Özellikleri	36
3.2.1. Nüfusun Bağımlılık ve Yaş Gruplarına Dağılımı	40
3.2.2. Göçler.....	43
3.2.3. Nüfusun Eğitim Durumu	44
3.3. Yerleşmenin Yapısal Gelişimi ve Özellikleri.....	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KENTSEL MORFOLOJİNİN GELİŞİM SÜRECİ	50
4.1. Doğal Çevre Şartlarının Kentsel Gelişime Etkileri	52
4.2. Beşeri Faktörlerin Kentsel Gelişimine Etkileri	56
4.3. Patnos'ta Kent Dokusu	59
4.3.1. Müstakil (tek katlı) Konutlar	62
4.3.2. Kentsel (çok katlı) Konutlar	66
4.3.3. Merkezi İş Alanları (MİA).....	72
4.3.4. Kentsel Ulaşım Ağları	75
4.4. Kentsel Tipoloji, Mimari Özellikler ve Konut Tipleri	81
4.4.1. Kentsel Tipoloji	81
4.4.2. Mimari Özellikler ve Konut Tipleri.....	85
4.5. Patnos'ta Kentsel Dönüşüm ve Toplu Konut (TOKİ) Uygulamaları.....	89
4.6. Patnos'ta Kentsel Yer Adları (Şehirselsel Toponimi)	93
4.7. Patnos'un Kentsel SWOT Analizi:.....	96
4.8. Patnos'un Kentsel Fonksiyonları.....	99
4.8.1. Sosyal-Kültürel Fonksiyonlar	99
4.8.2. Ticaret Fonksiyonu	104
4.8.3. Ulaşım Fonksiyonu	107
4.8.4. Tarım Fonksiyonu.....	110
4.8.5. Yönetim Fonksiyonu.....	113
4.8.6. Sanayii Fonksiyonu.....	114
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
KAYNAKÇA.....	122
ÖZGEÇMİŞ	127

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KENTLEŞMENİN COĞRAFI ANALİZİ:
PATNOS (AĞRI) ÖRNEĞİ
İbrahim ÇETİN
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Faruk KAYA
2022, 127 + XIII
Jüri: Prof. Dr. Hasbi SOYLU
Prof. Dr. Faruk KAYA
Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

Patnos; Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat- Van Bölümü'nde yer alan, idari olarak Ağrı İli'ne bağlı bir ilçedir. Etrafı yüksek dağlarla çevrili bir ova üzerinde bulunan Patnos, tarih boyunca başta Asur ve Urartu olmak üzere birçok medeniyetin hâkimiyetine girmiştir. 1936 yılında ilçe olan Patnos'un yüzölçümü 1421 km² kadardır. Önemli yolların kesiştiği bir kavşakta yer alan Patnos, fiziki ve beşeri özelliklerinin sağladığı avantajlar ile 2000 yılından itibaren hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Günümüzde gelişimini sürdüren Patnos'un kent fizyolojisi; topoğrafya, jeolojik yapı, iklim, ulaşım, teknoloji, idari ve sosyolojik yapının etkisiyle şekillenmiştir. İlçede kent dokusu, konutlar, cadde-sokak sistemleri, merkezi iş alanları ve kamusal alanlardan meydana gelmektedir.

Kentleşme sürecinin analizini kapsayan bu çalışma için, ilçe sınırları içerisinde bulunan fiziki ve beşeri coğrafi unsurlar örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma sürecinin başında genel bir durum tespiti yapılmış ve konu ile ilgili kaynaklar araştırılmıştır. Sonraki aşamada araştırma sahasında arazi çalışması yoluyla veriler elde edilmiştir. Gerek saha araştırmalarından gerekse ilgili kurum ve kuruluşlardan temin edilen veriler sayısallaştırılarak harita, tablo ve grafik yapımında kullanılmıştır. Bu çalışmada, nitel ve nicel verilerin karma haline getirildiği açıklayıcı karma desen yöntemi kullanılmıştır.

İşlevsel özellikler açısından bakıldığında Patnos'ta, eğitim, tarım, yönetim ve ticari fonksiyonların geliştiği buna karşın sağlık, ulaşım ve sanayi fonksiyonunun yeterince gelişme göstermediği görülmektedir. Nüfus artışının doğal bir sonucu olan kentleşme, ilçede bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla sürdürülebilir bir kentleşme için özellikle ulaşım ve altyapı sorunlarının ortadan kaldırılması, Patnos'u daha yaşanabilir bir kent haline getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Patnos, Ağrı, Kentleşme, Şehir Coğrafyası.

ABSTRACT
MASTER THESIS
GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF URBANIZATION:
EXAMPLE OF PATNOS (AĞRI)
İbrahim ÇETİN
Advisor: Prof. Dr. Faruk KAYA
2022, 127 + XIII
Jury : Prof. Dr. Hasbi SOYLU
Prof. Dr. Faruk KAYA
Assoc. Dr. Alperen KAYSERİLİ

Patnos; It is a district administratively affiliated to Ağrı Province, located in the Upper Murat-Van Section of the Eastern Anatolia Region. Patnos, located on a plain surrounded by high mountains, has been under the rule of many civilizations throughout history, especially Assyria and Urartu. Patnos, which became a district in 1936, has a surface area of 1421 km². Located at a crossroads where important roads intersect, Patnos has entered a rapid urbanization process since 2000 with the advantages of its physical and human characteristics. The urban physiology of Patnos, which continues its development today; It has been shaped by the effects of topography, geological structure, climate, transportation, technology, administrative and sociological structure. The urban fabric in the district consists of residences, avenue-street systems, central business areas and public spaces.

For this study, which includes the analysis of the urbanization process, the physical and human geographical elements within the boundaries of the district were selected as a sample. At the beginning of the research process, a general situation determination was made and resources related to the subject were searched. In the next stage, data were obtained through fieldwork in the research area. The data obtained from both field research and related institutions and organizations were digitized and used in making maps, tables and graphics. In this study, explanatory mixed design method, in which qualitative and quantitative data were mixed, was used.

In terms of functional features, it is seen that education, agriculture, management and commercial functions have developed in Patnos, but health, transportation and industry functions have not developed enough. Urbanization, which is a natural result of population growth, has brought some problems in the district. Therefore, eliminating transportation and infrastructure problems for a sustainable urbanization will make Patnos a more livable city.

Keywords: Geography, Patnos, Agri, Urbanization, City Geography.

ÖNSÖZ

Yukarı Murat- Van Bölümü'nde, önemli yolların düğümlendiği bir bölgede bulunan Patnos, tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyet dönemine kadar küçük bir kasaba iken, 1936 yılında ilçe statüsüne kavuşan Patnos, coğrafi konumunun sağladığı avantaj ile hızla nüfuslanmıştır. Artan nüfusla birlikte ortaya çıkan kentleşme ve bu kentleşme hareketinin, sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik yapıya olan etkisi, tezimizin amacını oluşturmaktadır. Buradan hareketle, araştırma sahamızın tarihi, fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine değinilmiş, kentin mekânsal ve fonksiyonel bileşenleri üzerine incelemeler yapılmıştır. Kent formunun şekillenmesinde topoğrafik yapı, arazi kullanımı, ulaşım ağları, nüfus ve yerleşme düzeni gibi faktörlerin karşılıklı etkileşiminin olduğu görülmüştür.

Bu açıklamalardan yola çıkarak, tez çalışması 4 (dört) bölüm olarak tasarlanmış olup, giriş bölümünde; amaç, kapsam, yöntem ve beklenen katkı ele alınmıştır. İkinci ve üçüncü bölüm, araştırma sahasının fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri, dördüncü bölüm ise kentsel morfolojinin gelişim sürecine ayrılmıştır. Sonuç ve öneriler kısmında ise Patnos'un kentsel gelişim sürecine ilişkin analiz bulguları değerlendirilerek, sürdürülebilir kentleşme bağlamında, kent formunun geleceğine yönelik öneriler sunulmuştur.

Öncelikle danışmanlığımı üstlenen, konu seçiminden araştırmanın sonuna dek her zaman yanımda olan, tecrübesi ve bilgi birikimi ile bana her konuda yol gösteren hocam sayın Prof. Dr. Faruk KAYA'ya teşekkür ederim. Tez savunma sınavıma katılarak yapıcı eleştirileriyle tezin şekillenmesini sağlayan hocam sayın Prof. Dr. Hasbi SOYLU'ya, çalışmamın başından sonuna kadar hiçbir zaman yardımını esirgemeyen ve akademik yolda beni yüreklendiren hocam sayın Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ'ye, teşekkürü borç bilirim. Son olarak tez çalışmam boyunca bilgi ve belge talebinde bulunduğum tüm kişi ve kurumlara teşekkürlerimi arz ederim.

İbrahim ÇETİN

Ağrı, Mayıs 2022

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Patnos ve Çevresinin Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri	19
Tablo 2: Patnos ve Çevresinin Yıllık Ortalama Donlu Gün Sayıları	21
Tablo 3: Patnos ve Çevresinin Aylık Ortalama Yağış Miktarı.	22
Tablo 4: Patnos'un Aylık Ortalama Yağışlı Gün, Bulutluluk ve Nem Değerleri	23
Tablo 5: Patnos İlçesi'nde Rüzgârın Aylık Esme Sayıları.	25
Tablo 6: Patnos İlçesi'nin Aylık Aktüel Basınç Değerleri.	26
Tablo 7: Bağdıran Deresi'nin Uzun Yıllar Aylık Ortalama Akım Değerleri.	32
Tablo 8: Patnos'un 1935-2021 Yılları Arasındaki Kır- Kent Nüfus Miktarı.....	38
Tablo 9: İlçe Merkezinde Toplam Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılımı.	41
Tablo 10: Ağrı İli'nin Yıllara Göre Net Göç Hızı.	44
Tablo 11: İlçe Merkezinde İkamet Eden Nüfusun Eğitim Durumu.	45
Tablo 12: Patnos'ta Mahallelerin Nüfus Miktarları.....	48
Tablo 13: Mahallelere Göre Toplam Konut Sayısı, Müstakil Konut Sayısı ve Yüzdelik Oranları	63
Tablo 14: Mahallelere Göre Toplam Konut Sayısı, Çok Katlı Konut Sayısı ve Yüzdelik Oranları.	67
Tablo 15: Patnos'tan Batı İllerine Yapılan Günlük Otobüs Seferleri.	75
Tablo 16: Mahalle Adları ve Mahalle Adları Kökeninde Etkili Olan Faktörler	94
Tablo 17: Patnos'ta Bazı Cadde ve Bulvar Adlarının Kökeninde Etkili Olan Faktörler	95
Tablo 18: Patnos'un Kentsel Gelişimine Yönelik Yapılan SWOT Analizi Sonuçları.....	98
Tablo 19: İlçe merkezi ve bağlı köylerde okul, öğretmen, öğrenci ve derslik bilgileri.....	100
Tablo 20: Patnos'taki Okul, Derslik, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	100
Tablo 21: İlçe Halk Kütüphanesindeki Kitap, Üye ve Okunan Yayın Sayısı.	101
Tablo 22: Patnos'ta Sağlık Hizmetlerini Yürüten Kurumlar ve Çalışan Sayıları.	102
Tablo 23: Patnos'ta Ticari İşyerlerinin Türü ve Sayısı.	104
Tablo 24: Patnos'ta Bulunan Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı.	105
Tablo 25: İlçe Merkezinde Şehir İçi Ulaşımında Kullanılan Araç Sayısı.	107
Tablo 26: Patnos'un Çevre İl ve İlçe Merkezlerine Olan Uzaklığı.	108
Tablo 27: Patnos'tan Komşu İl ve İlçelere Yapılan Günlük Seferler, Araç ve Taşınan Yolcu Sayısı.....	109
Tablo 28: Patnos İlçesi'nde Toplam Arazinin Dağılımı.	110
Tablo 29: Patnos İlçesi'nde İşlenebilen Toplam Tarım Arazisinin Kullanım Durumu.	110
Tablo 30: Patnos'ta Üretimi Yapılan Ürünlerin Ekim Alanı, Verim ve Üretim Miktarları.	111
Tablo 31: Patnos'ta Kamu Kurumlarında Çalışanların Sayısı.	113
Tablo 32: İlçede Bulunan Sanayi İşletmelerinin Türü, Sayısı ve Çalışanların Oranı.	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Patnos İlçesi'nin Yüzölçümü ve Çevre Uzunluğu	7
Şekil 2: Patnos'un Aylık Ortalama Sıcaklığı	19
Şekil 3: Patnos'ta Donlu Gün Sayısının Mevsimlere Dağılımı.....	21
Şekil 4: Patnos İlçesi'nin Aylık Ortalama Yağış Miktarı	22
Şekil 5: Patnos İlçesi'nin Rüzgâr Frekans Gücü.....	25
Şekil 6: Patnos'un Yıllık Ortalama Aktüel Basınç Değerleri.....	26
Şekil 7: Bağdıran Deresi'nin Aylık Ortalama Akım Grafiği (1989-2014)	32
Şekil 8: Patnos İlçesi'nin Yıllara Göre Kır-Kent Nüfusu	39
Şekil 9: Patnos İlçesi'nin Yıllara Göre Nüfus Artış Miktarı	39
Şekil 10: Nüfusun Yaş Gruplarına göre Dağılımı	41
Şekil 11: Nüfusun Bağımlılık Oranı	42
Şekil 12: İlçe Merkezinde Erkek- Kadın Nüfus Oranı	43
Şekil 13: Ağrı İli'ne Ait Yıllara Göre Net Göç Hızı	44
Şekil 14: Nüfusun Eğitim Durumu	45
Şekil 15: Nüfusu 4000 Kişi ve Üzeri Olan Mahallelerin Toplam Nüfus İçindeki Payları	49
Şekil 16: İlçe Merkezinin Toplam Yüzölçümü.	57
Şekil 17: Alpaslan Mahallesi'nde Müstakil Bir Ev Planı	66
Şekil 18: Lineer Kent Biçimi (Aru, 1998).....	82
Şekil 19: Konsantrik Kent Modeli (Aru, 1998).....	82
Şekil 20: Semer Kent Modeli (Aru, 1998)	83
Şekil 21: Muhtelif Kent Modeli (Aru, 1998).....	83
Şekil 22: İşinsal Kent Modeli (Aru, 1998)	84
Şekil 23: İşinsal Özellik Gösteren Patnos'un Kent Biçimi	85
Şekil 24: Yeni Mahalle Kentsel Dönüşüm Alanı Krokisi	91
Şekil 25: Yeni Mahalle Kentsel Dönüşüm Alanı Koordinatları	91
Şekil 26: Mahalle Adı Kökeninde Etkili Olan Faktörlerin Yüzdelik Payları	95
Şekil 27: Patnos Kentinde Cadde , Bulvar ve Sokak Adları.....	96
Şekil 28: Okul Türlerinin Yüzdelik Dağılımı	101
Şekil 29: Ekimi Yapılan Tarım Ürünlerinin Yüzdelik Dağılımı	112
Şekil 30: Kamu Kurumlarında Çalışan Personelin Yüzdelik Dağılımı	114

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Patnos İlçesi'nin Lokasyon Haritası.	6
Harita 2: Patnos İlçesi'nin Topoğrafya Haritası.....	10
Harita 3: Patnos İlçesi'nin Jeoloji Haritası.....	12
Harita 4: Türkiye Deprem Kuşakları Haritası.	14
Harita 5: Patnos İlçesi'nin Fay ve Deprem Kuşakları Haritası.	15
Harita 6: Patnos İlçesi'nin Jeomorfoloji Haritası.....	16
Harita 7: Patnos İlçesi'nin Sıcaklık Haritası.	20
Harita 8: Patnos İlçesi'nin Yağış Haritası.....	24
Harita 9: Patnos ve Yakın Çevresinin Basınç Haritası.	27
Harita 10: Patnos İlçesi'nin Toprak Haritası.....	30
Harita 11: Patnos İlçesi'nin Hidroğrafya Haritası.....	31
Harita 12: Patnos İlçesi'nin Nüfus Yoğunluk Haritası.....	40
Harita 13: Doğu Anadolu Bölgesi Bölümler Haritası.	53
Harita 14: Patnos İlçe Merkezinde Konut Yoğunluk Alanları.	60
Harita 15: Atatürk Mahallesi'nin 2005 Yılına Ait Yerleşim Planı.	61
Harita 16: Patnos İlçesi'nin Şehir İçi Ulaşım Ağları.	78

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Süphan Dağı'ndan (4058 m) Bir Görünüm	8
Fotoğraf 2: Kartavin (Top) Dağlarından Bir Görünüm	8
Fotoğraf 3: Patnos Kentinden Genel Bir Görünüm	9
Fotoğraf 4: Kentin Doğusunda bulunan Giresor Tepesine Günyeden Bakış.....	11
Fotoğraf 5: Kartavin Dağı'nda Bulunan Andezit Kayaç Formasyonları.....	13
Fotoğraf 6: Taşlıköy Obsidyen Yataklarından Bir Görünüm	17
Fotoğraf 7: Stratovulkan Özelliğinde Olan Süphan Dağı'na Güneyden Bakış	17
Fotoğraf 8: Kavak Ağaçlarının Yoğunlukta Olduğu İlçe Merkezinden bir Görünüm.....	28
Fotoğraf 9: Bağdişan Deresi'nde Bulunan Sazlık Alanlar.	28
Fotoğraf 10: Sanayii Mahallesi'nde Alüvyal Topraklardan Bir Görünüm.	30
Fotoğraf 11: İlk Yerleşim Alanlarından Biri Olan Hisar Kalesi.	33
Fotoğraf 12: Giriktepe Höyük Alanından Bir Görünüm.	34
Fotoğraf 13: Urartular Döneminden Kalan Aznavurtepe Kalesi.	34
Fotoğraf 14: Aznavurtepe Kale Surlarından bir Görünüm.	35
Fotoğraf 15: Bağdişan Mahallesi Kumtepe Mevkiinde Bulunan Höyük Alanı.....	47
Fotoğraf 16: Bağdişan Höyük Alanından Çıkarılan Keramik Parçaları	47
Fotoğraf 17: Alpaslan Mahallesi'ndeki Düzensiz Yapılaşmalardan Bir Görünüm.....	58
Fotoğraf 18: Atatürk Mahallesi'nde Yeni Kentsel Konutlardan Bir Görünüm.....	61
Fotoğraf 19: Yunusemre Mahallesi'nde Sokağın İki Tarafına Kurulmuş Konutlar.....	64
Fotoğraf 20: Alpaslan Mahallesi 238. Sokakta Bulunan Müstakil Konutun Avlusu	65
Fotoğraf 21: Alpaslan Mahallesi 238. Sokakta Bulunan Müstakil Bir Konutun Çatı Sistemi	65
Fotoğraf 22: Selahaddin Eyyubi Mahallesi'nde İnşa Edilen Kentsel Konular.....	68
Fotoğraf 23: Atatürk Bulvarı Üzerinde Bulunan Ticari İşyerleri	69
Fotoğraf 24: Ticari Yoğunluğun Fazla Olduğu Ağrı- Van Caddesi'nden Bir Görünüm	69
Fotoğraf 25: Bir Kamusal Alan Olan Osmanlı Parkı'ndan Bir Görünüm.....	70
Fotoğraf 26: Atatürk Mahallesi'nden Bir Görünüm.....	71
Fotoğraf 27: Yakın Zamanda Hizmete Açılan Kaymakamlık Binası.....	71
Fotoğraf 28: Menderes Bulvarında Bulunan Ticari İşyerleri.....	73
Fotoğraf 29: Ağrı -Van Caddesi'nden Eski Bir Görünüm	74
Fotoğraf 30: Ağrı- Van Caddesi'nin Yeni Görünümü	74
Fotoğraf 31: Patnos Şehirlerarası Otobüs Terminalinden bir Görünüm.....	76
Fotoğraf 32: Ağrı İli'ni Muş ve Bitlis İllerine Bağlayan Transit Yol	76
Fotoğraf 33: Ağrı İli'ni Van İli'ne Bağlayan Transit Yol.....	77
Fotoğraf 34: Yeşilçimen Mahallesi'nde Araç Trafikini Olumsuz Etkileyen Bir Sokak	78
Fotoğraf 35: Şehir İçi Ulaşımında Birincil Koridor Olan Yüncüler Caddesi'den Bir Görünüm	79
Fotoğraf 36: Şehir İçi Ulaşımında İkincil Koridor Olan 238. Sokakta Peyzaj Çalışması.....	80
Fotoğraf 37: Bağdişan Mahallesi'nde Sokak Altyapı Çalışmalarından Bir Görünüm	80
Fotoğraf 38: Yeni Mahalle'de Dış Cephesine Isı Yalıtım Sistemi Uygulanan Kentsel Konutlar	86
Fotoğraf 39: Atatürk Mahallesi'nde Biriket Kullanılarak İnşa Edilen Kentsel Konutlar.....	87
Fotoğraf 40: Farklı Mimari Yapısıyla Dikkat Çeken Belediye Binası	87
Fotoğraf 41: A.İ.Ç.Ü. Patnos Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesinden Bir Görünüm	88
Fotoğraf 42: Hizmete Yeni Açılan Recep Tayyip Erdoğan Camii'nden Bir Görünüm	88
Fotoğraf 43: Sanayi Mahallesi'nde İnşa Edilen TOKİ Konutları	89

Fotoğraf 44: Yeni Mahalle'de Kentsel Dönüşüm Kapsamına Giren Alanın Havadan Görünümü	92
Fotoğraf 45: Yeni Mahalle Riskli Alan 1:5000 Ölçekli Nazım İmar Planı	92
Fotoğraf 46: Halk Kütüphanesi Hizmet Binasından Bir Görünüm	102
Fotoğraf 47: Patnos Devlet Hastanesi'nin Eski Hizmet Binası	103
Fotoğraf 48: Son Yıllarda Hizmete Açılan 150 Yataklı Patnos Devlet Hastanesi	103
Fotoğraf 49: Canlı Hayvan Ticaretinin Yapıldığı Bağdısan Mahallesi'ndeki Eski Mal Meydanı	106
Fotoğraf 50: Hizmete Yeni Açılan Canlı Hayvan Borsası ve Et Entegre Tesisi	106
Fotoğraf 51: Şehir İçi Yolcu Taşıyan Belediyeye Ait Bir Halk Otobüsü	107
Fotoğraf 52: Kentte Hizmet Veren Bazı Taksi Duraklarından Bir Görünüm.....	108
Fotoğraf 53: Şehirler Arası Yolcu Taşıyan Yerel Firmalara Ait Otobüsler.....	109
Fotoğraf 54: Patnos Ovası'nda Şekerpancarı Hasadı	112
Fotoğraf 55: Patnos Sanayi Sitesi'nden Bir Görünüm	115
Fotoğraf 56: Sanayi Mahallesi'nde Bulunan Biriket İmalathanesinden Bir Görünüm	116
Fotoğraf 57: Bağdısan Mahallesi'nde Bulunan Kereste Pazar Alanından Bir Görünüm	116
Fotoğraf 58: Cumhuriyet Caddesi'nde Bulunan Marangoz Atölyelerinden Bir Görünüm .	117

KISALTMALAR LİSTESİ

- TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
- MTA: Maden Tetkik Arama
- MGM: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
- TOKİ: Toplu Konut İdaresi
- DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü
- MEM: Milli Eğitim Müdürlüğü
- ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
- KAF: Kuzey Anadolu Fayı
- DAF: Doğu Anadolu Fayı
- CBS: Coğrafi Bilgi Sistemi
- TDK: Türk Dil Kurumu
- DSİ: Devlet Su İşleri
- TKGM: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
- HBB: Harita Bilgi Bankası

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Nüfusun önemli bir kısmının ticaret, sanayi ve hizmet sektöründe istihdam edildiği, sosyal, toplumsal ve kültürel bir örgütlenmenin olduğu yerleşim alanı olan 'kent' teriminin oldukça farklı tanımları vardır. Belli bir nüfus yoğunluğuna sahip, insanların barınmadan, eğlenmeye tüm ihtiyaçlarının karşılandığı ve sürekli bir toplumsal gelişim gösteren, bütünleşme derecesinin yüksek olduğu yerleşim yeri¹ ya da fertler arası ilişkilerde geleneksel ilişkilerden çok rasyonel davranışların ağırlıkta olduğu, özellikle sanayi ve benzer alanlardaki işlerin ağırlık kazandığı, günümüze has bir yerleşme biçimi ve topluluk türü² olarak tanımlamak mümkündür. Kent tanımı yapılırken demografik, idari, ekonomik, sosyolojik ve şehir planlarına göre farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Buna göre; kenti idari açıdan, belirli sınırlar içinde kalmış mahalli idari birimler, sosyo-ekonomik yönden, sanayileşme ve modern hizmet sektörleriyle aynı yön ve hızda gelişen, mekâna bu sektörlerle aynı biçimde yayılan ve istihdamdaki niteliksel gelişmelerle ilişkisi kurulduğu ölçüde ekonomik ve toplumsal gelişmeyi hızlandırıcı bir etkidir. Kent sanayileşme, tarımda modernleşme, toplumsal yapı değişmesi vb. etkenlerle beraber düşünülecek bağımlı bir sosyo-ekonomik değişkendir.³ Kent, insanların sadece bir arada yaşadığı fiziksel mekânlar değildir. Günlük hayatlarındaki davranış kalıpları, politik tercihleri, düşünce biçimleri, sosyal ilişkileri gibi kente özgü sosyal, kültürel ve siyasal özellikler olduğu gibi, fiziksel yapı da mimarisiyle, estetiğiyle kente özgü hız ve ölçeği ile ayrı özellik taşır.⁴

Görüldüğü üzere literatürde kent kavramının birden çok tanımı bulunmaktadır. Kent kavramı ile birlikte ortaya çıkan 'kentleşme' terimi ise sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim

---

¹ Keleş, R., 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Gerçek Yayınevi, Ankara-1973, s.7.

² Sencer, Y., Türkiye'de Kentleşme, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara-1979, s.9.

³ Hurma, H., Türkiye'de Kentleşme ve Göç Olgusunun Siyasal Katılıma Etkisi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, s. 4-5.

⁴ Muharrem Es, "Kent Kimliği, Kent Kültürü", Kent Üzerine Düşünceler, İstanbul: Plato Yayıncılık, Aralık 2007, s. 50.

süreci” olarak tanımlanabilir. Kentlerdeki nüfus, doğumlarla ölümler arasında oluşan farkın doğumlar lehine olmasından ve ayrıca kırsaldan gelenlerle, yani göçlerle artar. Kentleşmenin bu anlamdaki tanımı, demografik yani nüfus artışı ile ilgilidir; fakat kentleşme yalnız bir nüfus hareketi olarak görülürse eksik tanımlanmış olur. Kentleşme bir toplumun sosyal, ekonomik ve doğal yapısındaki değişimlerden de kaynaklanabilir. Bu nedenle kentleşmeyi açıklarken nüfus hareketinin sebebini oluşturan ekonomik ve sosyal değişimlere de yer vermek gerekir (Es, 2003:206).

Türkiye’de kentleşme sürecinin ana sebebi kırdan kente göç ve doğal nüfus artışıdır. Özellikle tarımda makineleşme ile birlikte kırsalda başlayan işsizlik, sağlık ve eğitim hizmetlerindeki aksaklıklar kırsaldaki insanları kentlere göç etmeye zorlamıştır. Artan nüfus beraberinde kentlerin tarihi ve doğal yapısını değiştirmiş, yeni kentsel karakterlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Kentleşme esasen tüm dünyada sosyolojik, iktisadi ve demografik bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra coğrafi faktörler de kentleşme faaliyetleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. 1950’li yıllardan itibaren birçok ülke özellikle savaşların bırakmış olduğu tahribatın izlerini ortadan kaldırmak üzere modern kentler inşa etmeye başlamıştır. Dünya ile paralel olarak Türkiye’de de bu tarihlerde kentleşmeye verilen önem artmaya başlamıştır. Şehirlerin kuruluşu, gelişimi ve fonksiyonel özelliklerinin ortaya çıkarılması ülkeler açısından önem arz etmektedir. Türkiye’de planlama ve altyapı açısından yetersiz olan ve görünüm itibarıyla büyük bir kırsal yerleşmeyi andıran birçok il-ilçe bulunmaktadır. Son yıllarda kentleşmeye verilen önemle birlikte bu tip yerleşim birimleri daha modern bir görünüme kavuşmuştur. Şehirlerimizde meydana gelen bu değişim sürecinde kentleşme üzerine yapılan çalışmaların payı büyüktür.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada amaç Patnos Kentinde, kentleşme süreçlerini analiz etmek ve tespit edilen eksikliklerin giderilmesi hususunda önerilerde bulunmaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Sınırlılıkları

Türkiye’de 1950 yılından sonra ortaya çıkan kentleşme eğilimi günümüzde de devam eden önemli bir olgu haline gelmiştir. Bu süreç boyunca bütün yerleşmeler aynı hızda gelişme göstermemiştir. Bu durumun başlıca sebebi yerleşim birimleri arasındaki fiziki, beşeri ve iktisadi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çevresine göre önemli bir konum avantajına sahip Patnos, 2000’li yıllardan itibaren hızlı bir kentleşme evresine girmiştir. Bu tez çalışması ile kentleşmenin yerel ve bölgesel ölçekte sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik etkilerinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Ayrıca bu çalışmanın, ilgili literatüre katkıda bulunacak olması ve ilerleyen süreçlerde akademik çalışma yapacak kişilere yol gösterecek olması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu tez çalışması Patnos Kentinde 2020 ve 2021 yılı içerisinde yapılan gözlem ve elde edilen verilerle sınırlandırılmış olup, araştırma alanında kentleşme sürecinin coğrafi analizini kapsamaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Araçları

Araştırma yöntemi, kısaca mevcut bir problemi çözmek ve araştırma sürecini yürütmek için uygulanan teknik olarak tanımlanabilir. Anket, vaka çalışması, görüşme, gözlem vb. araştırma işlemlerini gerçekleştirmenin hem nitel hem de nicel yöntemini kapsar.

Araştırma sahası olan Patnos Kentinde, kentleşme sürecinin analizini kapsayan bu çalışma için, ilçe sınırları içerisinde bulunan fiziki ve beşeri coğrafi unsurlar örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma sürecinin en başında genel bir durum tespiti yapılmış ve konu ile ilgili kaynaklar araştırılmıştır. Daha sonra araştırma sahasına gidilerek arazi çalışması yoluyla veriler elde edilmiştir. Saha araştırmalarından ve Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Odalarından (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, İlçe Tarım Müdürlüğü, Belediye, Vergi Dairesi, Mili Eğitim Müdürlüğü, Şoför ve Mal Müdürlüğü) temin edilen nicel ve nitel veriler birlikte kullanılmak üzere içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz edilen bu veriler sayısallaştırılarak harita, tablo ve grafik yapımında kullanılmıştır. Böylece bu çalışmada, nitel ve nicel verilerin karma

haline getirildiği açıklayıcı karma desen yöntemi kullanılarak tez yazımına başlanmıştır.

1.4. Problem ve Alt Problemler

Patnos'ta kentleşme üzerinde etkili olan fiziki, beşeri ve ekonomik faktörler nelerdir? Sorusu tez çalışmamızın ana problem cümlesini oluşturmaktadır. Araştırmamızın alt problemleri ise;

- Türkiye'de kentleşme ve kent planlama dönemleri ile Patnos'ta kentleşme ve kentsel planlama dönemleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
- Patnos'ta kentleşme süreci, kent planlama pratiği ile birlikte mi yürütülmektedir?
- Patnos'ta kentleşme ve kent planlama süreçleri kronolojik olarak incelendiğinde insan-mekân bağlamında nasıl bir etkileşim olmuştur?
- Coğrafi faktörlerin(jeoloji, topoğrafya, iklim, nüfus, ulaşım, ekonomi vb.) tarihsel süreç boyunca Patnos'un kentsel gelişimi üzerindeki doğrudan etkileri neler olmuştur? şeklindedir.

1.5. Saha İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Çalışma ile ilgili alanyazın incelendiğinde, Patnos İlçesi üzerine yapılmış olan bazı araştırmalar bulunmaktadır. Ancak bu araştırmaların çok az kısmı ilçenin kentleşmesi ile ilgilidir. Genel olarak bu çalışmalarda, ilçenin sahip olduğu coğrafi faktörlerin yörenin kentleşmesi için önemli bir avantaj olduğu görüşü dile getirilmiştir.

Yıldız (1996), **Patnos'un Şehir Coğrafyası** adlı yüksek lisans tezinde, Yukarı-Murat-Van Bölümünde önemli yolların kavşak noktasında bulunan yörenin tarih boyunca göç aldığını, ilçenin coğrafi yapısının sağladığı avantajlar nedeniyle şehirleşme potansiyelinin yüksek olduğunu belirtmiştir. 1936 yılında ilçe statüsüne kavuşan Patnos'un kısa sürede nüfusunun iki katına çıkardığını, 1965 yılından sonra

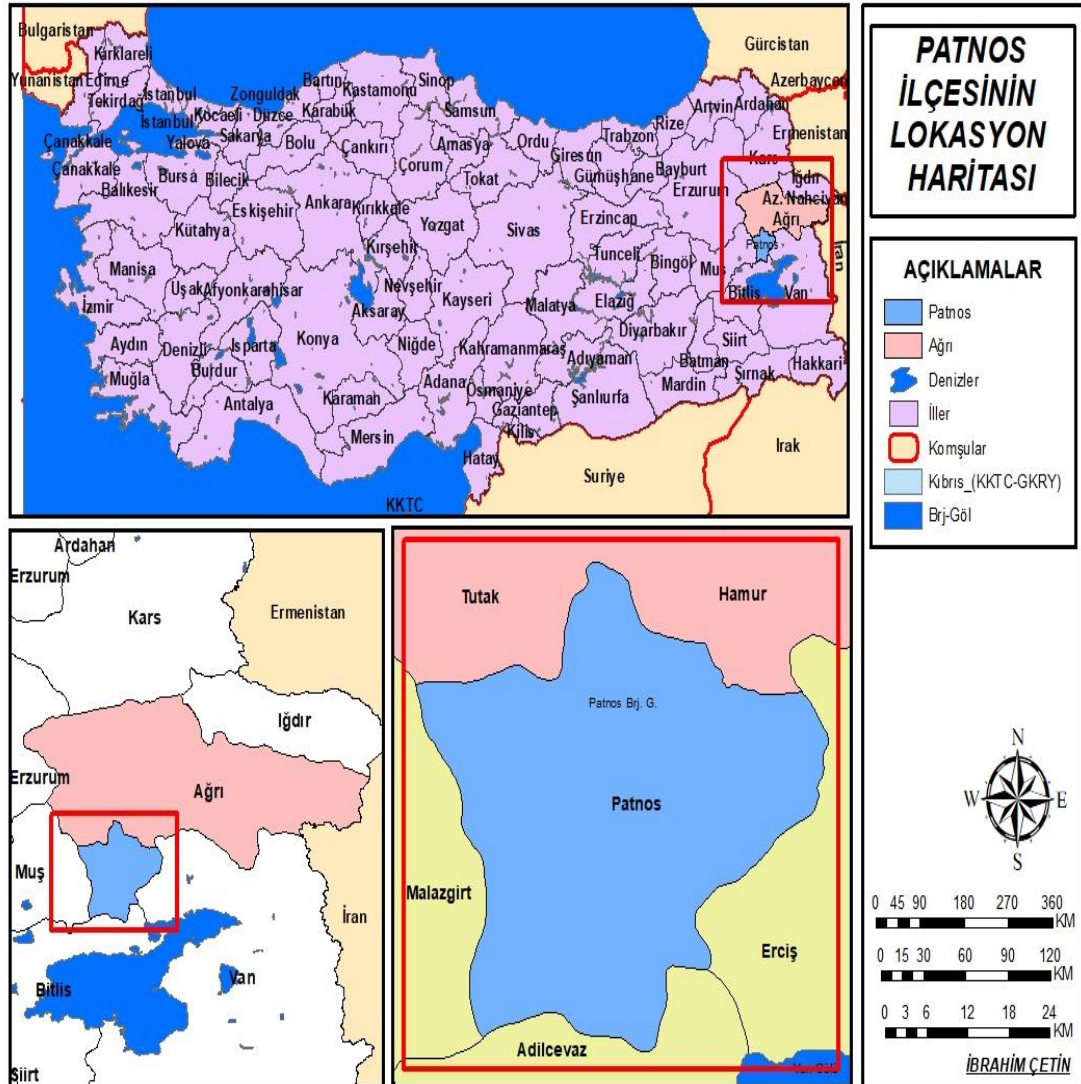
ise şehirleşmeye başladığını belirtmiştir. Ayrıca hızla büyüyen ilçenin başta altyapı olmak üzere mevcut problemlerinin çözülmesi halinde şehrin kentleşme sürecine gireceği belirtilmiştir.

Işık (2008), **Patnos ve Çevresinin Erken ve Orta Demir Çağ yerleşim dokusu** adlı Yüksek Lisans tezinde Patnos ilçesi, gerek stratejik konumu gerekse de yerleşime uygun verimli arazisi nedeniyle Patnos yöresinin, Prehistorik çağlardan itibaren iskâna tabi tutulduğunu belirtmiştir. Patnos'un, Urartuların kuruluşundan itibaren önemli bir yatırım ve yerleşim yeri olduğunu, coğrafi konumun sağladığı avantajlarla büyümesini sürdürdüğünü dile getirmiştir.

Ceylan (2020), **2019 Yılı Ağrı İli, Patnos İlçesi Yüzey Araştırması** adlı çalışmasında Patnos ve çevresinde ilk yerleşmelerin Geç Kalkolitik Çağ'a kadar dayandığını, bölgede, MÖ. IV. binyılın ikinci yarısından itibaren, Doğu Anadolu Bölgesi merkez olmak üzere Transkafkaslar, Kuzeybatı İran, Amik Ovası, Kuzey Suriye ve Filistin'e kadar olan geniş bir coğrafyaya yayılan Karaz Kültürünün etkili belirtilmiştir. Öte yandan geçmişten günümüze kadar gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve bilimsel kazı çalışmaları sayesinde bu dönemde bölgede yoğun bir yerleşimin olduğu da belirtilmiştir.

Yıldız (2001), **Şehirsel Fonksiyonlar ve Şehir İçi Arazi Kullanımı Bakımından Patnos** adlı Doğu Coğrafya Dergisi'nde yayınlanmış olan makalesinde, yolların kavşak noktasında ve verimli bir ova üzerinde kurulmuş olan Patnos şehrinin, gelişme potansiyeline sahip bir yerleşim birimi olduğunu, ilçenin 1965 yılından sonra büyük gelişme kaydetmeye başladığını söylemektedir. Askeri ve idari fonksiyonların ortadan kalkması durumunda ilçenin önemli ölçüde gerileceğini, ancak tarım fonksiyonunun öne çıkması ve ticari fonksiyonun da karakter değişimine uğraması durumunda ilçenin hızlı bir şehirleşme sürecine girmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.

Araştırma alanı olan Patnos İlçesi, Yukarı Murat- Van Bölümü'nde Ağrı İli'ni Van'a bağlayan yol güzergâhında, deniz seviyesinden ortalama 1650 m. yükseklikte düzlük alana kurulmuş bir yerleşim birimidir (Harita 1).

Harita 1: Patnos İlçesi'nin Lokasyon Haritası.

Ağrı İli'nin güneyinde bulunan Patnos'un yüzölçümü 1421 km²'dir. İlçenin doğusunda Erciş, kuzeyinde Hamur ile Tutak, batısında Malazgirt, güneyinde Bitlis'in Adilcevaz ilçesi bulunur (Şekil 1).

İlçe arazisi, genel olarak geniş düzlük ovalarla ve bunların çevresinde bulunan dağlardan meydana gelmiştir.⁵ İlçe, güneyden Süphan Dağı (Fotoğraf 1), kuzeyde Gel, Kuzeydoğuda Aladağlar, batıda ise Kartavin Dağları ile çevrilidir (Fotoğraf 2). Yukarı Murat-Van Bölümü'nün önemli çöküntü alanlarından birini oluşturan Patnos Ovası, 3. Jeolojik zamanda meydana gelen tektonik hareketler sonucunda çökerek oluşmuş, zaman içerisinde alüvyonlarla dolmuş her taraftan genç volkaniklerle çevrili bir havzadır. Tarımsal faaliyetler açısından önemli bir yere sahip olan ova, Malazgirt Ovası'nın doğuya uzanan devamı olduğu için batıda ve güneyde Malazgirt Ovası ile birleşir. Alçak sırtlar Malazgirt Ovası'ndan, Burnubulak Tepesi ise bu ovayı Tutak Ovası'ndan ayırır. Ova üzerinde Ziyaret, Beyaztaş, Giresor ve Aznavur gibi küçük-orta büyüklü çok sayıda tepe bulunmaktadır.

⁵ <http://www.patnos.gov.tr/ilce-bilgileri>

Fotoğraf 1: Süphan Dağı'ndan (4058 m) Bir Görünüm

Fotoğraf 2: Kartavin (Top) Dağlarından Bir Görünüm

Coğrafi konum itibariyle önemli bir bölgede bulunan Patnos, beşeri özellikler açısından birçok farklılık barındırır. Cumhuriyetin kuruluşunda itibaren küçük bir

yerleşim birimi olan ilçe, coğrafi konumun sağladığı avantajlar ve sahip olduğu verimli tarım toprakları sayesinde hızla nüfuslanmaya başlamıştır. Osmanlı kayıtlarında “Batnos” şeklinde adı geçen Patnos; 1936 yılında Malazgirt İlçesi’nin Sultanmut (Doğansu), Ahlat İlçesi’nin Aktepe (Sarısu) ve Erciş İlçesi’nin Dedeli Bucaklarının birleştirilmesiyle ilçe statüsüne geçmiştir. Günümüzde 92 köy, 1 belde, 20 mahalle ile yaklaşık 1421 km²’lik bir idari etki alanına sahip olan Patnos, 2021 yılı verilerine göre 118.481 kişilik nüfusu ile Ağrı İli’nin en kalabalık ilçesi konumundadır. Kırsal kesimlerden sürekli göç alan ve hızla nüfuslanmakta olan ilçe son yıllarda yapılan yatırımlar ile şehirleşme adına önemli bir gelişme kaydetmiştir (Fotoğraf 3).

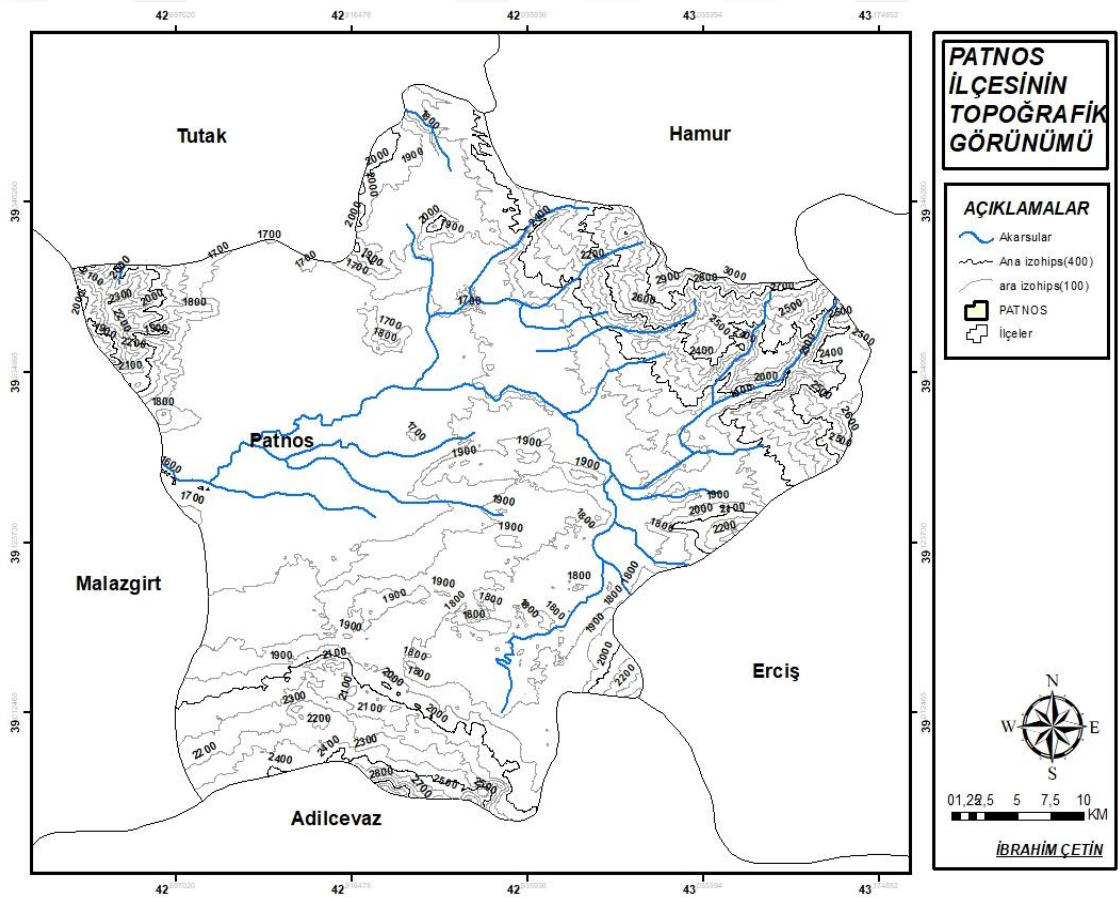

Fotoğraf 3: Patnos Kentinden Genel Bir Görünüm

İKİNCİ BÖLÜM

2. PATNOS İLÇESİ'NİN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Genel olarak 1600-1700 m yükseltide düzlük bir alanda bulunan Patnos, 4. Jeolojik Zamanda dış kuvvetlerin etkisiyle bugünkü görünümünü kazanan alüvyonlarla dolu bir ova üzerinde kurulmuştur. Bu alüvyonlar Aladağlar bölgesinden kaynağını alıp ovayı baştanbaşa kat eden Bağdişan ve Sarısu Deresi ile bunların kolları tarafından taşınan materyalin ovayı doldurması ile oluşmuştur (Harita 2).

Harita 2: Patnos İlçesi'nin Topoğrafya Haritası.

Yörede, kuzey ve doğudan başlayarak güneye ve batıya doğru bir set şeklinde dizilmiş küçüklü-büyükü çok sayıda tepe bulunmaktadır. Genel olarak andezit ve bazaltlardan müteşekkil olan bu tepelerin en önemlileri doğuda 1853 m yüksekliği ile Giresor (Fotoğraf 4), kuzeyde Aznavur (1858 m) ve Kanlıca (1778 m), güneydoğuda

Beruj (1705 m) Tepesidir.⁶ Ayrıca güneybatıda yer alan 1800 m yükseltiye sahip Ziyaret Tepesi, Patnos Ovası ile Malazgirt Ovası'nı birbirinden ayırır.

Fotoğraf 4: Kentin Doğusunda bulunan Giresor Tepesine Günyeden Bakış

2.1. Jeolojik Yapı

Yukarı Murat- Van Bölümü'nde yer alan Patnos 3. jeolojik zamanda tektonik hareketler sonucu çöken bir ovada yer almaktadır. Bu çöküntü havzası jeolojik süreç boyunca dış kuvvetlerin etkisiyle alüvyonlarla dolmuştur. Patnos Ovası oluşum bakımından çevresindeki diğer ovalarla benzerlik taşır. Miyosende sularla kaplı olan bu bölgenin yükseltisi deniz seviyesine yakındır. Miyosen döneminin sonlarına doğru toptan bir yükselmeye maruz kalan bölge, şiddetli yer hareketleri sonucu fay hatları doğrultusunda çökmeye uğramıştır. Yavaş yavaş şekillenmeye başlayan havza, 4. Jeolojik Zamanın başlarına doğru volkanizmanın da etkisiyle bugünkü görünümünü almıştır.⁷ İlçenin kuzeybatı kesimlerinde Paleozoik Döneme ait sınırlı miktarda kayac

⁶ Yıldız, M.Z., *Patnos'un Şehir Coğrafyası*, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van-1996, s.8.

⁷ Şaroğlu, F., Yılmaz, Y., *Doğu Anadolu'da Neotektonik Dönemdeki Jeolojik Evrim ve Havza Modelleri*, MTA Dergisi, Ankara-1987, s. 89.

PATNOS İLÇESİNİN JEOLJİ HARİTASI

AÇIKLAMALAR

KUVATERNER

- Alüvyon
- Bazalt
- Trakiandezit
- Tuf

PLİYOSEN

- Latit
- İğnimbirt
- Çakıl-Kum-Çamur

MİYOSEN

- Andezit
- Piroklastik Kaya

Patnos

- ilçe Merkezi
- Köy Merkezleri
- ilçeler
- Akarsu

0 1:29.5 5 7.5 10 km

İBRAHİM ÇETİN Kaynak: MTA

Bölgede Alt-Orta Miyosen dönemine ait çökel kayaçlarla aynı yaşta volkanik kayaçlar geniş yer kaplamaktadır. Süphan ve Tendürek gibi volkanik dağların etkisiyle yörede geniş bir alanda lav ve piroklastik kayaçlara rastlanmaktadır. Volkanikler içindeki en yaygın kayaçlar ise bazalt, trakit, andezittir. Bu kayaçlar genellikle Alt Miyosen dönemine aittir. Tersiyer ve Kuvaterner boyunca çok geniş bir alanda devam eden volkanik faaliyetler sonucu havzanın büyük bir bölümü andezit ve bazaltik kayaçlarla örülmüştür. Nitekim bölgede bulunan Kartavin, Giresor ve Aladağlar bu iki

kayaç formasyonundan oluşmaktadır⁸ (Fotoğraf 5). İlçede genel olarak Miyosen, Pliyosen ve Kuvaterner dönemine ait kayaçlar geniş bir alana yayılmıştır. Nitekim Miyosen Dönemine ait andezitler, araştırma sahasının batı ve güneybatı kesimlerinde geniş bir alanda bulunurken, kuzey ve kuzeybatıda pliyosen dönemine ait latit ve piroklastik kayaç grubunun bir çeşidi olan ignimbiritler yaygındır. Yörenin iç kesimlerinde Kuvaterner dönemine ait alüvyonlar geniş yer kaplarken, güneyinde ise tirakiandezitler yaygındır (Harita 3).

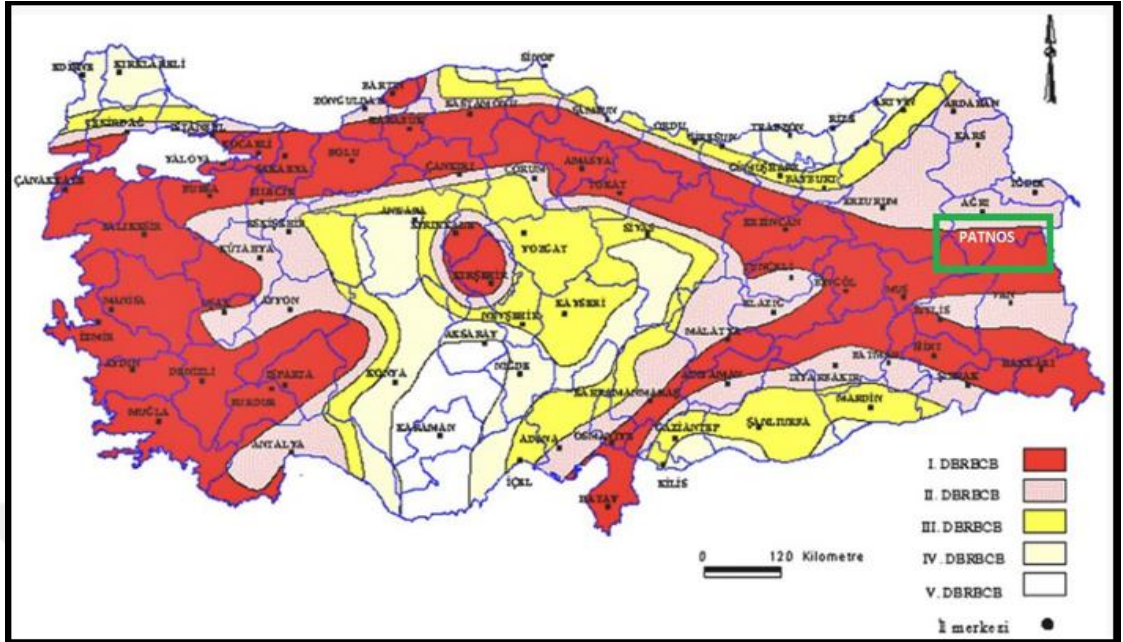

Fotoğraf 5: Kartavin Dağı'nda Bulunan Andezit Kayaç Formasyonları.

Kuzey Anadolu Fayı ile Doğu Anadolu Fayının kesiştiği bölgede yer alan Patnos Ovası, Jeolojik dönemler boyunca meydana gelen tektonik ve volkanik hareketlerle günümüzdeki şekline kavuşmuştur (Harita 4).

---

⁸ Ergenç, A, *Ağrı- Patnos Arasının Jeolojisi ve Jeomorfolojisi (Mezuniyet Tezi)*, İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul-1968, s.14.

Harita 4: Türkiye Deprem Kuşakları Haritası.

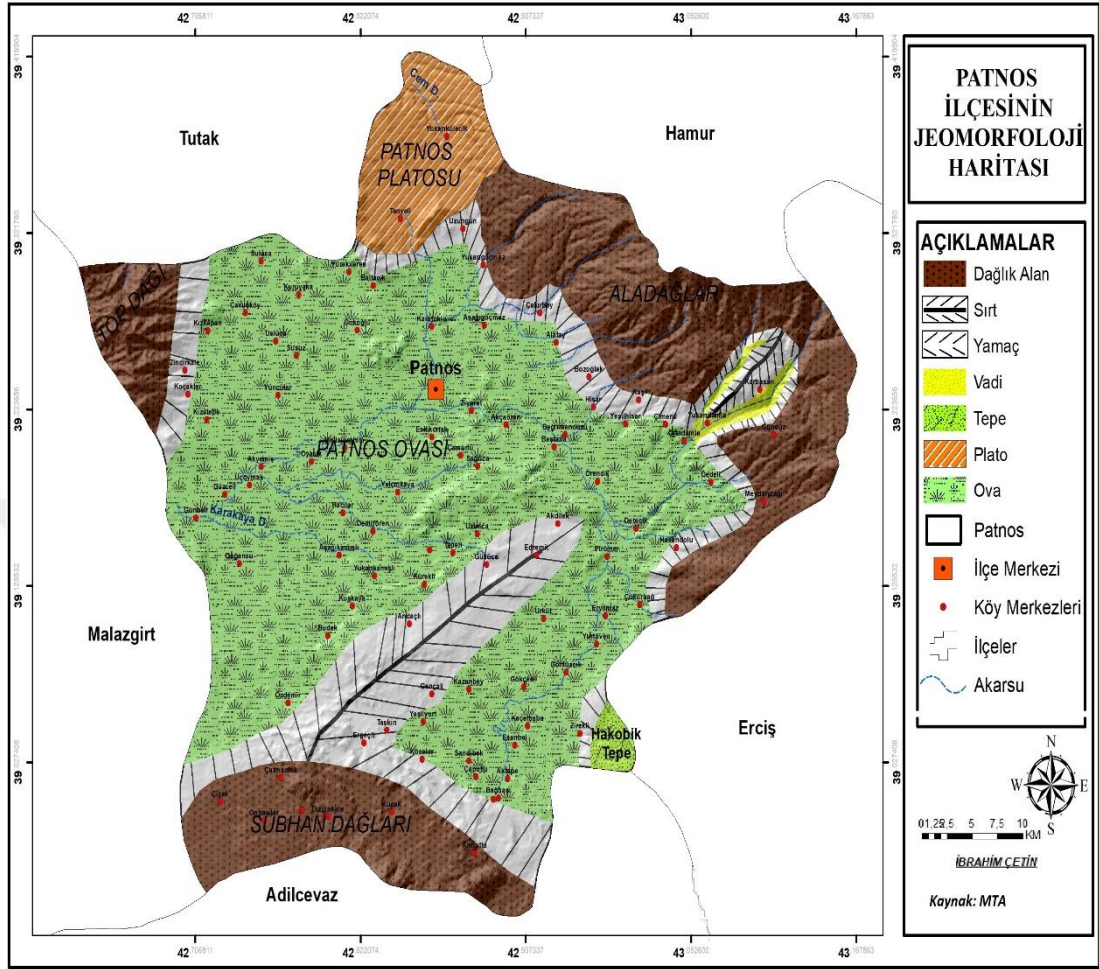
Kaynak: <https://deprem.afad.gov.tr>.

Alp orojenezi ve tektonik izlerinin görüldüğü Patnos Ovası, kuzeyden ve güneyden birtakım fay hatlarıyla sınırlanmıştır. Bu fayların en önemlileri NNE-SSW doğrultulu Malazgirt ve Süphan ile kuzeyde WNW-ESE doğrultulu Tutak faylarıdır (Şaroğlu, F.,-Yılmaz,Y., 1984, s.152-153).

Birçok fay tarafından sınırlandırılmış Patnos Ovası, farklı deprem kuşakları üzerinde bulunmaktadır. Ovada fay hatlarının geçtiği yerler 1. derece deprem kuşağında yer alırken, kentin bulunduğu alan 3. derece deprem kuşağında bulunmaktadır (Harita 5). KAF ve DAF hattının kavuştuğu bir bölgede yer alan Patnos'ta tarih boyunca birçok depremin meydana geldiği, ancak 1903 yılında meydana gelen depremin büyük can ve kayıplarına yol açtığı kayıtlara geçmiştir.⁹

⁹ Yücel, T., *Türkiye Coğrafyası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, No:68, 1987- Ankara, s.144.

Harita 6: Patnos İlçesi'nin Jeomorfoloji Haritası.

Ovanın kuzey kesimlerinde bulunan bir diğer dağ ise Aladağ volkanıdır. Yayvan bir sırt biçiminde olan Aladağlar yükseltisi 3000 metrenin üzerinde olan birçok zirveyi barındırmaktadır. Bileşik volkan özelliği taşıyan Aladağ volkanı morfolojik süreç boyunca aşınmaya uğramış ve faylarla parçalanmıştır. Farklı özelliklerde bir litolojik yapısı olan bu dağ Üst Miyosen –Pliosen'den başlayarak kuaterner dönemine kadar oluşan birçok farklı kayacı bünyesinde barındırmaktadır. Patnos Ovasının batı ve güneybatı hattında bulunan Kartavın (Top) Dağları ise (2439 m) miyosen yaşlı olup genel olarak andezit, ve bazaltlardan meydana gelmiştir. (Şaroğlu, F.-Yılmaz, Y.,1984, s.158; Erinç, S.,1953, s.65; Güner,Y.-Şaroğlu, F.,1987,S.375).

Fotoğraf 6: Taşlıköy Obsidyen Yataklarından Bir Görünüm

Fotoğraf 7: Stratovolkan Özelliğinde Olan Süphan Dağı'na Güneyden Bakış

2.3. İklim Özellikleri

İklim, herhangi bir coğrafi bölgenin nüfuslanması ve büyümesine doğrudan etki eden önemli bir faktördür. Dünyadaki seyrek nüfuslu alanlara bakıldığında zaman bu bölgelerde zorlu iklim koşullarının hâkim olduğu görülmektedir. İlk insandan başlayarak günümüze kadar uygun iklim koşullarının egemen olduğu bölgelerin yerleşime açıldığını görmekteyiz. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de insanların fizyolojik ihtiyaçlarını en kolay şekilde karşılayarak varlığını devam sürdürme isteğidir. Karasal iklim koşullarının hüküm sürdüğü araştırma sahasının uzun yıllara ait sıcaklık, basınç ve rüzgârlar ile nem ve yağış özellikleri şu şekildedir.

2.3.1. Sıcaklık

Doğu Anadolu iklimi, temelde şiddetli karasal bir iklim tipi olmakla dikkati çeker. Bu bölgede kışlar soğuk ve sürekli. Genel olarak bölgede, batıdan doğuya doğru gidildikçe, deniz etkisinin büsbütün azalması ve yükseltinin artmasına bağlı olarak, kontinentalite daha da artar. Söz konusu edilen bu nedenler yanında, bölgenin ekim ayı sonlarından mayısa kadar Sibirya üzerinden gelerek bölge üzerine yerleşen karasal kutbî hava kütleleri nin etkisi altında kalması da kışların çok sert ve uzun geçmesine neden olmaktadır.¹¹

Doğu Anadolu'nun Yukarı Murat- Van Bölümü'nde yer alan Patnos, kış boyunca Sibirya kökenli soğuk hava dalgasının etkisi altındadır. İlkbahar aylarından itibaren termik alçak basıncın etkisine giren yörede sıcaklıkların yıl içerisindeki dağılışı farklılıklar arz etmektedir. Araştırma sahası içinde uzun süreli rasat yapan Patnos, Erciş, Ağrı ve Malazgirt istasyonlarının verilerine bakıldığında, yıllık ortalama sıcaklığının Patnos'ta 7.5°C, Ağrı'da 6.2°C, Erciş'te 8.2°C, Malazgirt'te ise 7.4°C olduğu görülmektedir. Yine ilçede en soğuk ay olan ocak ayında ortalama sıcaklık - 8.5°C, en sıcak ay Temmuz ayının ortalama sıcaklığı ise 22.5°C'dir (Tablo 1).

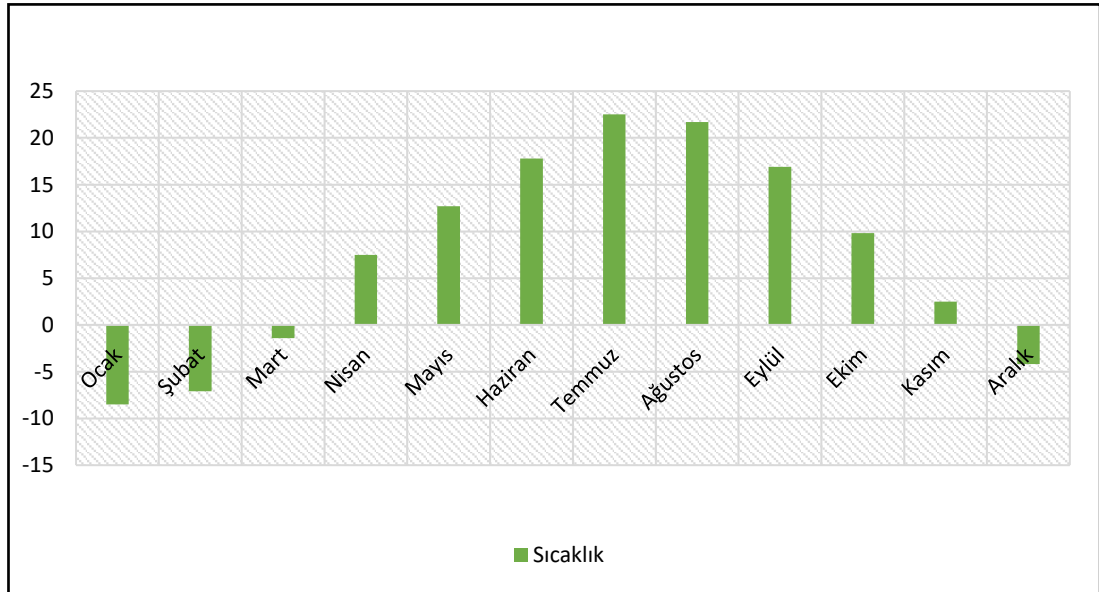
¹¹ Kaya, F., *Doğu Anadolu Karasal İkliminin Belirgin Olarak Yaşandığı Yörelerden Biri Olan Ağrı ili'nin İklim Özellikleri*, The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı 26, 2014, s. 31.

Tablo 1: Patnos ve Çevresinin Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri

İstasyon Adı	Rasat Ölçüm Süresi (Yıl)	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Patnos	23	-8.5	-7.1	-1.4	7.5	12.7	17.8	22.5	21.7	16.9	9.8	2.5	-4.2	7.5
Ağrı	81	10.6	-9.2	-3.1	5.9	12.0	16.5	21.1	21.2	16.3	9.3	1.6	-6.5	6.2
Malazgirt	58	-9.5	-8.0	-1.2	7.4	12.9	17.7	22.3	22.2	17.2	10.2	2.2	-5.2	7.4
Erciş	56	-5.4	-4.4	0.7	7.1	12.3	17.5	21.8	21.3	16.2	9.7	3.3	-2.3	8.2

Kaynak: MGM verilerine göre hazırlanmıştır.

Karasal iklimin en karakteristik özelliklerinden biri de yazların sıcak, kış mevsiminin ise düşük sıcaklık değerleri göstermesidir. Nitekim yüksek sıcaklıklara bütün istasyonlarda Temmuz ve Ağustos aylarında, düşük sıcaklıkların ise Ocak ve Şubat aylarında yaşandığı görülmektedir (Şekil 1). Verilere göre benzer coğrafi şartlara sahip olan Patnos'un, Ağrı kentinden nispeten daha sıcak olduğu görülmektedir. Patnos ilçesinin Ağrı'ya göre daha güneyde bulunması ve Van Gölü'ne yakın olması bu durumu ortaya çıkmasına neden olduğu önemli bir etkidir.

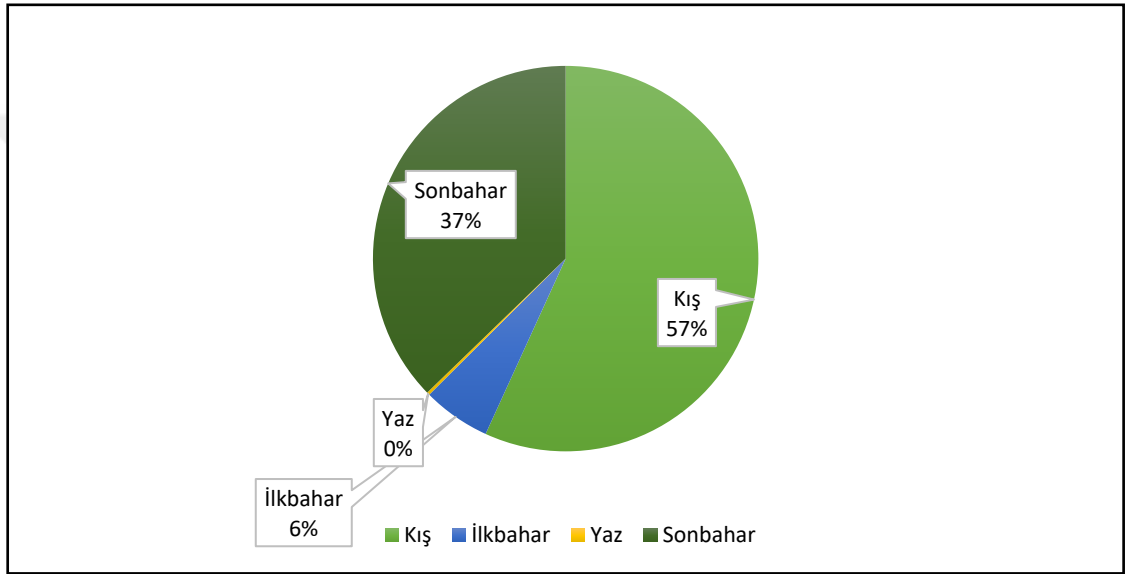
Şekil 2: Patnos'un Aylık Ortalama Sıcaklığı

Tablo 2: Patnos ve Çevresinin Yıllık Ortalama Donlu Gün Sayıları

İstasyon Adı	Rasat Ölçüm Süresi (yıl)	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Patnos	25	26.40	25.00	25.44	7.24	0.48	0.04			0.32	5.24	19.12	26.00	135.28
Ağrı	81	29.79	26.80	27.03	10.79	0.76	0.07			0.45	8.80	20.85	27.71	153.05
Malazgirt	58	30.03	27.24	25.91	8.08	0.43	0.03			0.17	5.86	20.68	28.24	146.67
Erciş	56	30.46	27.42	23.96	6.76	0.37	0.01			0.05	3.58	18.33	27.71	138.65

Kaynak: MGM verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 3: Patnos'ta Donlu Gün Sayısının Mevsimlere Dağılımı

Donlu günlerin mevsimlere göre dağılımı incelendiğinde ise, don olayının en fazla görüldüğü mevsimin kış olduğu görülür. Bu mevsimde yaşanan don olayının toplama oranı %57 olarak gerçekleşmekte iken, sonbaharda bu oran %37, ilkbaharda ise %6 olarak ölçülmüştür. Yaz mevsiminde ise hemen hemen hiç donlu gün sayısına rastlanmamaktadır (Şekil 3).

2.3.2. Nemlilik ve Yağış

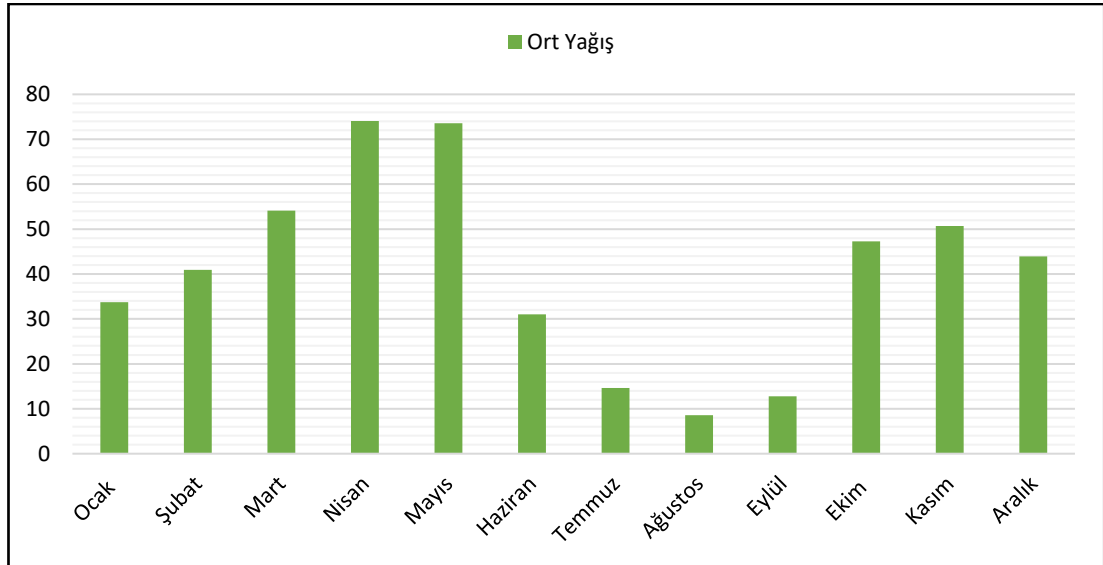
Araştırma sahası ve yakın çevresi genel olarak kışların sert ve soğuk, yazların sıcak ve kurak geçtiği bir iklim karakteri gösterir. Yağışlar ilkbahar ve sonbahar aylarında yağmur, kış aylarında ise kar şeklinde düşmektedir. Uzun yıllık ortalamalara göre Patnos'ta yıllık yağış miktarı 485,3 mm olarak ölçülmüştür. Yağışların daha çok Nisan ve Mayıs aylarında düştüğü görülmektedir. Nitekim ilkbahar mevsiminde düşen yağışların toplam yağışlar içerisindeki oranı kabaca %40 civarındayken, kış ve

sonbahar mevsimleri birbirlerine yakın değerler göstermektedir. Yaz yağışlarının toplam yağış içerisindeki payı yaklaşık %12 iken, Ağustos ayı yağışların en az olduğu ay olarak göze çarpmaktadır (Tablo 3- Şekil 4).

Tablo 3: Patnos ve Çevresinin Aylık Ortalama Yağış Miktarı.

İstasyon Merkezi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Patnos	33.7	40.9	54.1	74.1	73.6	31.0	14.6	8.6	12.8	47.3	50.7	43.9	485.3
Ağrı	43.4	47.5	52.2	70.5	70.3	44.3	21.5	12.9	18.4	53.2	46.4	44.3	524.9
Erciş	35.3	38.4	49.8	67.8	57.5	23.8	8.5	7.9	19.0	52.5	51.0	41.4	452.9
Malazgirt	24.1	26.0	48.2	65.6	75.60	21.3	10.4	3.45	8.33	32.27	25.33	32.13	350.17

Kaynak: MGM verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 4: Patnos İlçesi'nin Aylık Ortalama Yağış Miktarı

Araştırma sahasının uzun yıllık meteorolojik kayıtlarına göre yıllık yağışlı gün sayısı 65.54, yıllık kar yağışlı gün sayısı 24.40, aylık ortalama bulutlu gün sayısı 6, aylık ortalama mutlak nem ise 64,1 olarak ölçülmüştür. Yörede toplam kar yağışlı gün sayısının yağışlı gün sayısına oranı yaklaşık % 37 civarındadır (Tablo 4).

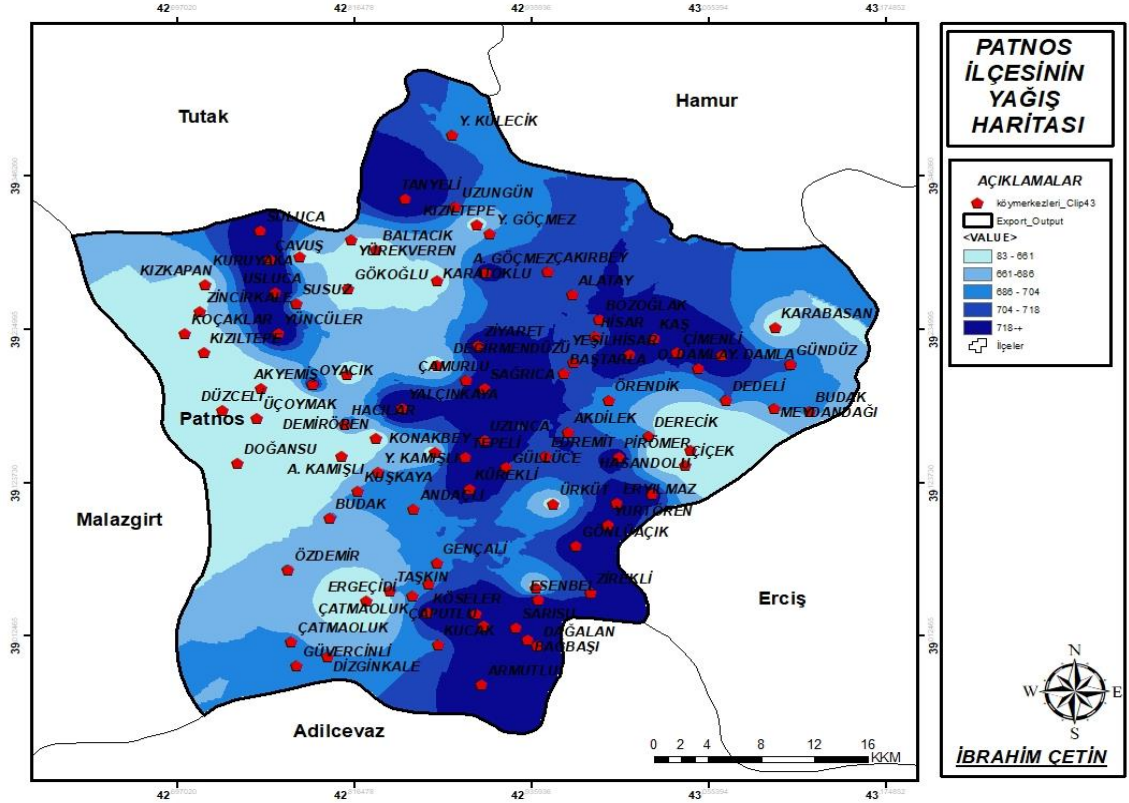
Tablo 4: Patnos'un Aylık Ortalama Yağışlı Gün, Bulutluluk ve Nem Değerleri

Çeşitli Veriler	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Aylık Ort. Yağışlı Gün Sayısı	5.69	6.15	7.81	9.46	9.2	4.58	1.81	1.12	1.73	5.46	5.81	6.65	65.5
Aylık Ort. Bulutluluk Gün Sayısı	7.1	6.9	6.8	6.5	6.1	5.0	4.9	4.5	4.8	5.9	6.5	7.2	6.0
Aylık Kar Yağışlı Gün Sayısı	6.2	5.84	4.4	0.76	0.8					0.28	1.60	5.08	24.4
Aylık Ortalama Nispi Nem	69.2	71.6	76.4	71.1	64	56.8	50.5	48.3	50.8	64.3	73.3	72.8	64.1

Kaynak: MGM verilerine göre hazırlanmıştır.

Türkiye’de yağış dağılışı alansal dağılımda olduğu gibi zamansal dağılımda da çok çeşitlilik gösterir. En fazla yağışı, yıllık yağışın % 37’ si ile kış mevsiminde alırken, onu %28 ile ilkbahar ve %24 ile sonbahar mevsimi takip etmektedir. En az yağış ise %11 ile yaz mevsiminde görülmektedir. Akdeniz, Ege, Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi yıllık yağışının çoğunu kışın alırken, İç ve Doğu Anadolu ilkbaharda alır. Karadeniz Bölgesi ise her mevsim yağışlı geçmektedir. Türkiye genelinde yıllık yağış normal 643 mm civarındadır. Yağışlar genellikle kış aylarında gerçekleşmekte olup kıyılardan iç kesimlere doğru gidildikçe azalmaktadır (Kaya, 2014: 42).

Araştırma sahasında yağışın dağılışına bakıldığında yağış miktarının ilçenin her yerine eşit dağılmadığı buna karşın yükselti değerlerinin fazla olduğu kuzey, kuzeydoğu ve güney kesimlerde yağışların daha fazla, yeryüzü şekillerinin sade olduğu kentte ve kentin batısında ise yağış miktarının az olduğu görülmektedir (Harita 8).

Harita 8: Patnos İlçesi'nin Yağış Haritası

Kaynak: Climate.data.org.

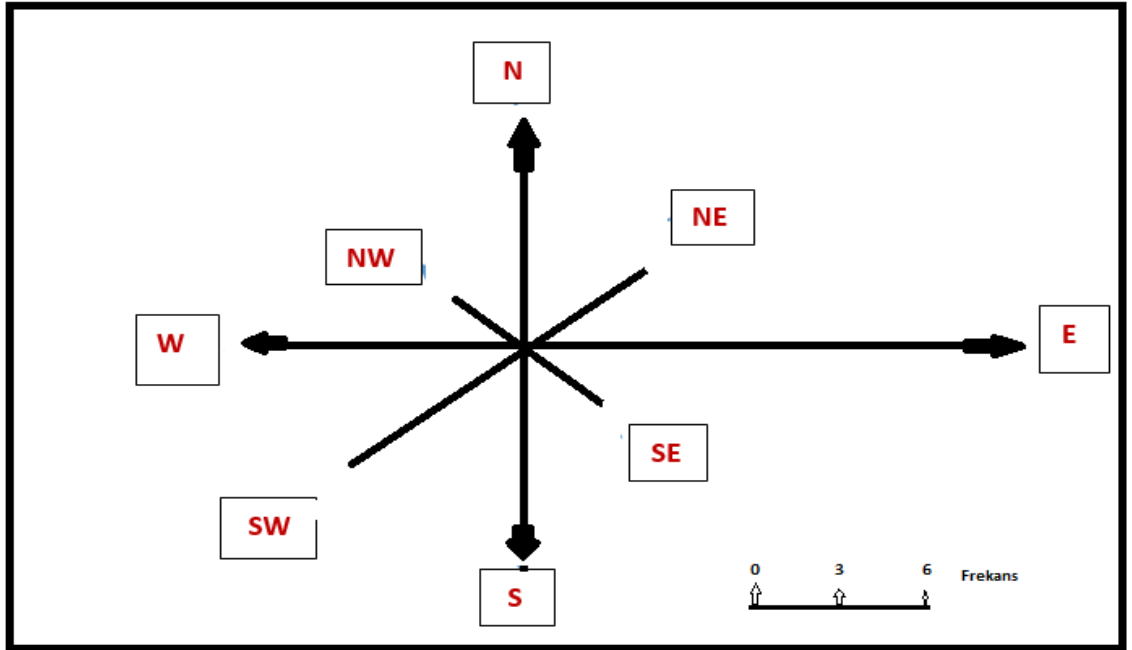
2.3.3. Basınç ve Rüzgârlar

Rüzgâr esme sayılarının mevsimlere dağılışı incelendiğinde ise, çok önemli farklılıklar görülmemektedir. Ancak hâkim rüzgârların mevsimlere göre değiştiği dikkati çekmektedir. Örneğin, yaz aylarında daha çok kuzeyden esen rüzgârlar etkili olurken, ilkbahar aylarında ise güneyden esen rüzgârların önem kazandığı görülmektedir (Kaya, 2014: 38). Bunun yanı sıra yeryüzü şekilleri de rüzgârın esme yönünü tayin eden önemli faktörlerden biridir. Dağların uzanış yönü, engebелilik, yükselti gibi faktörler rüzgârın yönünü ve şiddetini belirler. Bir çöküntü ovasında bulunan Patnos, morfolojik yapısının bir sonucu olarak günlük rüzgârların görüldüğü bir yerleşim birimidir. Ancak meteorolojik verilere bakıldığında ilçede doğu sektörlü rüzgârların daha baskın olduğu görülmektedir. Doğü yönünden sonra rüzgârın en çok estiği yön ise kuzey olup, rüzgârın yıl içinde en az yön ise kuzeydoğu ve güneydoğu olmuştur (Tablo 5-Şekil 5).

Tablo 5: Patnos İlçesi'nde Rüzgârın Aylık Esme Sayıları.

Rüzgâr Yönü	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Kuzey (N)	1472	1064	1336	1120	1080	1224	1744	1368	1008	1160	1000	1264	14840
Kuzeydoğu (NE)	488	416	696	488	432	528	712	632	560	672	360	640	6624
Doğu (E)	1208	1608	1792	1712	1912	1320	1488	1416	1328	1880	1408	1424	18496
Güneydoğu (SE)	336	624	584	816	816	464	304	488	368	400	480	288	5968
Güney (S)	752	768	608	952	752	872	584	704	776	688	744	600	8800
Güneybatı (SW)	888	1080	1136	1840	1560	1096	1112	1232	1248	1016	1104	928	14240
Batı (W)	944	792	848	1112	832	880	776	840	664	1000	848	760	10296
Kuzeybatı (NW)	712	712	1024	816	880	1272	1392	872	920	800	816	640	10856

Kaynak: MGM verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 5: Patnos İlçesi'nin Rüzgâr Frekans Güllü

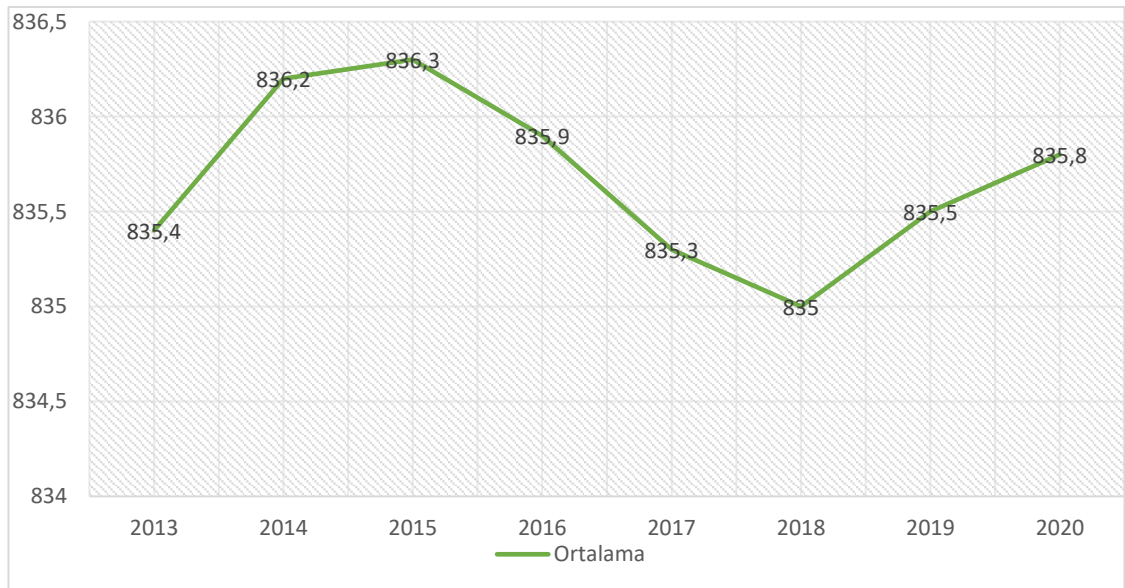
Patnos Meteoroloji İstasyonu'nun 8 yıllık (2013-2020) rasat sonuçlarına göre ilçenin yıllık ortalama aktüel basınç değeri 835,6 mb'dır. Aylara göre çok önemli bir farklılık göstermeyen ortalama aktüel basınç değerleri, genel olarak yaz aylarında düşük seyrederken, kış mevsiminde biraz daha yükselerek yıllık ortalamasının biraz

üzerine çıkmaktadır. Yörede yüksek basınç koşullarının kış aylarında daha baskın olması bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Yaz aylarında ise alçak basıncın etkisiyle basınç değerlerinde bir düşüş meydana gelmektedir (Tablo 6-Şekil 6).

Tablo 6: Patnos İlçesi'nin Aylık Aktüel Basınç Değerleri.

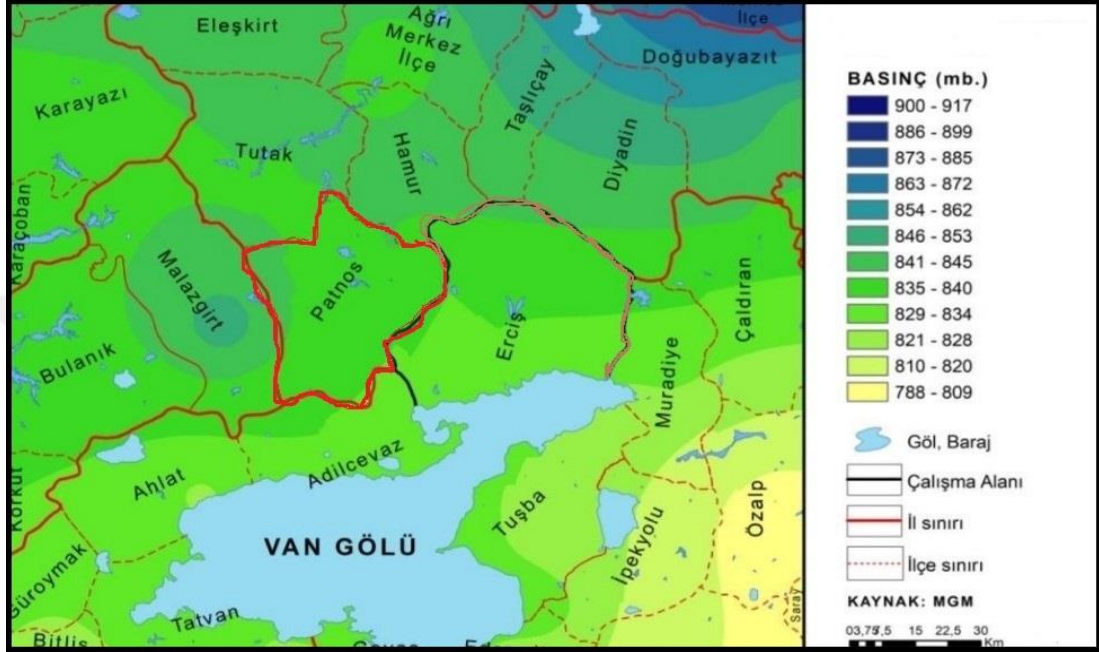
Yıl/Ay	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
2013	835.5	837.0	834.6	834.8	835.6	833.1	831.1	833.2	834.8	838.5	838.7	839.5	835.4
2014	838.7	838.4	834.2	835.6	835.6	834.0	832.6	834.0	834.8	838.6	838.3	839.8	836.2
2015	837.2	834.3	836.6	833.8	835.0	833.8	834.0	835.4	838.5	838.5	838.6	840.6	836,3
2016	835.1	839.5	833.9	835.1	833.9	834.5	832.5	834.9	835.3	838.0	840.7	836.6	835.9
2017	836.6	837.8	834.5	836.1	834.7	833.7	832.9	834.4	837.0	837.0	837.8	840.0	835.3
2018	835.3	834.8	833.3	834.8	835.6	833.2	830.9	832.4	836.4	839.9	838.6	835.8	835.0
2019	834.1	836.7	833.0	833.7	835.9	834.9	831.2	833.4	835.3	838.9	839.8	836.7	835.5
2020	836.2	835.0	834.4	833.3	835.2	833.3	832.9	831.7	837.2	832.8	838.6	839.1	835.8

Kaynak: MGM verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 6: Patnos'un Yıllık Ortalama Aktüel Basınç Değerleri.

Patnos ve yakın çevresinin basınç durumuna bakıldığında, yörenin güney ve güneydoğusunda basınç değerleri 788-834 mb arasında iken, bu oran kuzey ve kuzeydoğuda 917 mb'a kadar çıkmaktadır. Araştırma sahasının basınç değerlerinin ise ortalama 835 mb civarında olduğu görülmektedir (Harita 9).

Harita 9: Patnos ve Yakın Çevresinin Basınç Haritası.

2.3.4. Bitki Örtüsü

Yukarı Murat- Van Bölümünün bir çöküntü havzasında bulunan Patnos ve yakın çevresinin bitki örtüsü genel olarak step formasyonundan oluşmaktadır. Bitki örtüsü açısından fakir olan bu alanda step haricinde çalı-ağaç formasyonuna da rastlanmaktadır. Söğütgiller ailesinden bir ağaç türü olan kavak, konut yapımında ve yakacak olarak kullanıldığından yörede yaygın olarak yetiştirilmektedir (Fotoğraf 8).

Özellikle kırsal kesimlerde yoğun olarak yetiştirilen bu ağaç türü, kentte hızlı nüfus artışı ve kentleşmeyle birlikte yayılış alanı giderek azalmıştır. Bunun yanı sıra araştırma sahasının sucul – nemcil alanlarında hidrofit ve higrofit vejetasyonu gelişmiş, dere yatakları ile Murat nehri kollarının geçtiği bölgelerde ise sucul vejetasyon örtüsü görülmektedir (Fotoğraf 9). Tarihi kayıtlarda bölgenin ormanlarla

kaplı olduğu ancak beşeri faktörler ve doğal afetlerin yol açtığı tahribat nedeniyle günümüzde ormanlık alanların sayısı yok denecek kadar azdır (Yıldız, 1996: 17).

Fotoğraf 8: Kavak Ağaçlarının Yoğunlukta Olduğu İlçe Merkezinden bir Görünüm.

Fotoğraf 9: Bağdışan Deresi'nde Bulunan Sazlık Alanlar.

2.3.5. Toprak Özellikleri

Bir çöküntü havzasında yer alan Patnos, toprak özellikleri bakımından çevresiyle benzerlik göstermektedir. Zonal topraklardan olan ve genellikle bazaltik - andezitik ana kayadan oluşan kireçsiz kahverengi topraklar yörede en yaygın toprak grubu olarak göze çarpmaktadır. İlçe merkezinde ise akarsular tarafından taşınan sedimentlerin ovada birikmesiyle oluşan alüvyal topraklar geniş bir alan kaplamaktadır (Harita 10). Ovada görülen bir diğer toprak grubu ise kollüvyal topraklardır. Bu topraklar yüzeysel akımla kısa mesafelerde taşınarak eğimin azaldığı yerlerde biriken ince taneli ve orta derinlikteki genç topraklardır. Genelde dağlık yamaçlarda bulunan bu topraklara ovanın etrafını çevreleyen dağ eteklerinde rastlanmaktadır. Yörede dar alanda görülen bir diğer toprak türü de hidromorfik topraklardır. Yılın bir bölümünde yağışlarla birlikte suya doymuş hale gelen bu topraklar taban suyundaki yükselip alçalmalarla toprak katmanlarının bozuk bir drenaja sahip olmasına neden olmuştur. Soğuk iklim şartlarından dolayı üstte koyu, altta ise gri bir renge sahip bu toprak genelde verimsiz olup üzerinde ot, saz ve çiçekli bitkiler yetişmektedir. Çalışma sahamızın Güneydoğu kesimlerinde bu topraklara rastlanmaktadır (Harita 10). Volkanik arazinin olduğu bölgelerde bulunan, su ve hava geçirgenliğinin fazla olduğu regosol topraklar da ilçede çok dar bir alanda görülen bir diğer toprak grubudur.¹²

---

¹² Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Ağrı ili arazi varlığı, toprakları problemleri, arazi sınıfları, arazi kullanma durumu, önemli tarım arazileri*, 1991, s. 12-15.

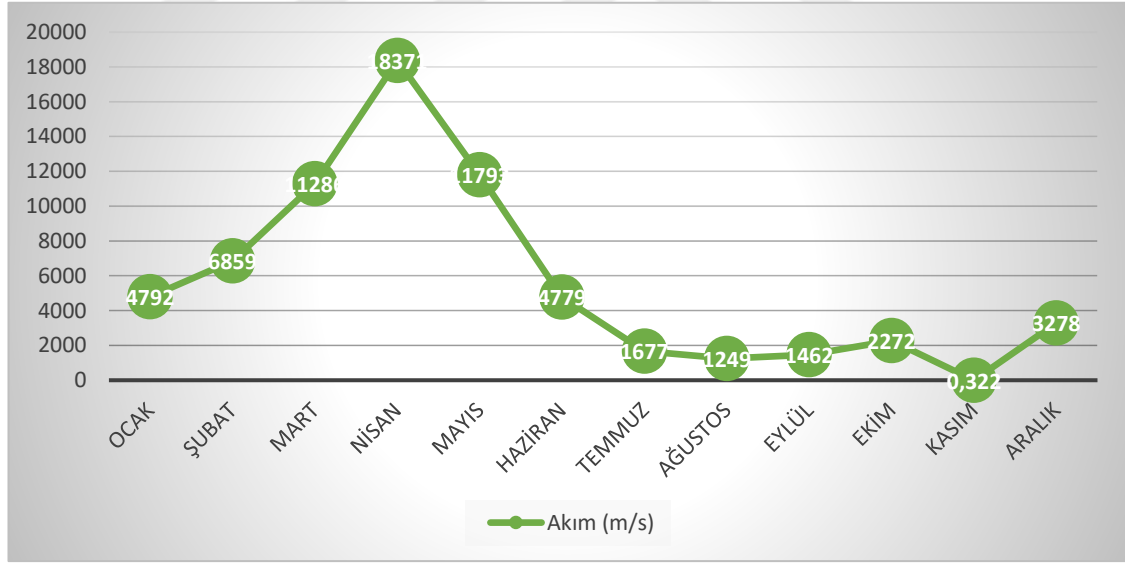

İlçede yeraltı su kaynağını taşıyan formasyonlar genellikle Kuvaterner yaşlı olup, asıl akiferi alüvyonlu çakıllı-kumlu seriler oluşturmaktadır. Andezit ve bazalt formasyonlarının yoğun olduğu bölgelerde yeraltı su varlığı bulunmasına rağmen buralardan yeraltı suyu elde etmek oldukça zordur (DSİ, 1978: 41-42). Ovanın kenar kısımlarında Sütüpınar, Güzelbulak ve Zincirli dere kaynakları ise kentin içme suyu ihtiyacını karşılayan başlıca kaynaklardır (Yıldız, 1996: 17).

Tablo 7: Bağdişan Deresi'nin Uzun Yıllar Aylık Ortalama Akım Değerleri.

Yıl/Ay	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
1989-2014 (m/s)	4.792	6.859	11.286	18.371	11.793	4.779	1.677	1.249	1.462	2.272	0.322	3.278

Kaynak: Kıranşan, Şengün, 2017'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 7: Bağdişan Deresi'nin Aylık Ortalama Akım Grafiği (1989-2014)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PATNOS İLÇESİ'NİN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi

Doğu Anadolu'da en eski yerleşimlerin Geç Kalkolitik Çağ'a kadar uzandığı, önemli yolların kesişim noktasında yer alan Patnos'ta da ilk yerleşmelerin bu dönemde gerçekleştiği, bu bağlamda zengin obsidyen yataklarına sahip olan Süphan Dağı'nın kuzeyinde Prehistorik çağlardan itibaren insan izlerine rastlanılır. Bu yerleşimlerden biri olan Hisar mağarası Patnos Kentinin doğusunda Ziyaret Köyü yolu üzerindeki kayalık alanda bulunur (Fotoğraf 11). Hisar mağarasının etrafına dağılmış halde insan yapımı farklı boyut ve şekillerde obsidyen aletlere rastlanmıştır.¹⁵

Fotoğraf 11: İlk Yerleşim Alanlarından Biri Olan Hisar Kalesi.

Milattan Önce 2000 yılına kadar zaman zaman Asur ve Hurri- Mitani devletlerinin hâkimiyetinde olan Patnos, bu tarihten sonra Urartuların egemenliğine girmiştir. Doğu Anadolu bölgesinin tarihinde önemli bir yere sahip olan Urartulara ait Patnos ve çevresinde çok sayıda yazıt, kale ve yerleşim yeri tespit edilmiş, bu

¹⁵ Işık, K., *Patnos ve Çevresinin Erken ve Orta Demir Çağ Yerleşim Dokusu*, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van-2008, s. 9.

yerleşmelerin en eskileri ise Giriktepe Höyüğü ve Aznavurtepe Kalesidir (Fotoğraf 12-13-14).

Kaynak: Ceylan, N., 2019 Yılı Ağrı İli Patnos İlçesi Yüzey Araştırması, çalışmasından alınmıştır.

Fotoğraf 12: Giriktepe Höyük Alanından Bir Görünüm.

Fotoğraf 13: Urartular Döneminden Kalan Aznavurtepe Kalesi.

Urartuların Aladri, Romalıların Patosis adını verdikleri Patnos, Urartu devletinin dini başkenti idi. M.Ö. 748 yılında Asur ve Sümerlerin saldırısıyla

Urartuların Tuşba (Van) şehrini terk ederek, daha kuzeydeki dini merkezleri olan Patnos’a yerleştikleri tahmin edilmektedir.¹⁶

Fotoğraf 14: Aznavurtepe Kale Surlarından bir Görünüm.

Uzun süre Urartu egemenliğinde kalan Patnos, Urartu Devletinin yıkılmasından sonra Asurluların, Perslerin ve Romalıların hâkimiyetine girmiştir. Hz. Ömer zamanında Müslüman Arapların akınına uğrayan ilçe toprakları Abbasiler döneminde tamamen Müslümanların kontrolüne geçmiştir. 1071 yılında Selçuklular ile Bizanslılar arasında yapılan Malazgirt Savaşından sonra Patnos, Orta Asya ve Horasan’dan gelen birçok boy ve aşiretin ilk yerleşme alanı oldu.¹⁷ Malazgirt Meydan Savaşında Selçuklu ordusunun günümüzde Patnos’a bağlı olan Doğansu ve Özdemir köyleri arasındaki hatta konuşlandığını ve savaşın bu hat üzerindeki Ziyaret Tepe’de koordine edildiği tahmin edilmektedir.¹⁸

Selçuklu hâkimiyetinden sonra sürekli bir savaş alanı olan ve zaman zaman farklı devletlerin egemenliğine giren ilçe, 1514 yılında Çaldıran Savaşıyla birlikte

¹⁶ Erzen, A., *Doğu Anadolu ve Urartular*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1986, s. 24-26.

¹⁷ <http://www.patnos.bel.tr/sayfa/tarihcesi.html>.

¹⁸ Sevim, A., *Türkiye Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1989, s. 60-66.

Osmanlı devleti topraklarına katıldı.¹⁹ Zaman zaman İran kontrolüne geçen Patnos, 1578 yılında Safevilerle yapılan savaştan sonra Osmanlılarca geri alındı. Osmanlı kayıtlarında ismi “Batnus” olan ilçe 1865’te Erzurum Eyaleti, Beyazıt Livasının bir kazası durumuna getirilmiş, 1867’de Osmanlı Devleti tarafından yayınlanan Vilayet Nizamnamesiyle Erzurum Vilayeti, Beyazıt Sancağı, Antab (Tutak) Kazasının bir nahiyesi olmuştur.²⁰ 1877-1878 ve 1914-1918 Osmanlı- Rus savaşlarında Rusların işgaline uğrayan Patnos, 14 Nisan 1918’de işgalden kurtulmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1936 yılında Malazgirt İlçesinin Sultanmut (Doğansu), Ahlat İlçesinin Aktepe (Sarısu) ve Erciş İlçesinin Dedeli Bucaklarının birleştirilmesiyle ilçe statüsüne geçmiştir. Günümüzde 92 adet köyü ile yaklaşık 1421 km²’lik bir idari etki alanına sahip olan ve hızla büyümekte bir şehirdir.²¹

3.2. Nüfus Özellikleri

Türk Dil Kurumu’na göre nüfus; *bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı, popülasyon veya ortak bir özellik gösteren kimselerin bütünü* olarak tanımlanmıştır.²² Belli sınırlar içerisinde yaşayan milletlerin yeryüzünde varlığını devam ettirmesi için nüfusunu sürekli arttırması ve ölenlere karşılık doğumlarla nüfusa yeni katılanların olması gerekmektedir. Bütün ülkeler kendi sınırları içerisinde yaşayan toplam insan sayısını tespit etmek için düzenli aralıklarla nüfus sayımları yapmaktadırlar. Nüfus sayımlarında sadece insan sayısı tespit edilmez, aynı zamanda nüfusun eğitim, yaş, cinsiyet durumu ile kırsal ve kentlere dağılımı da tespit edilir. Ülkelerin eğitim, sağlık, tarım ve sanayi gibi çeşitli yatırımlarını sağlıklı ve dengeli bir şekilde yapabilmeleri için nüfusun miktarının, yapısının, niteliklerinin ve dağılışının bilinmesi gerekir. Özellikle nüfusu azalma eğilimi gösteren ülkeler çeşitli yollarla nüfus miktarlarını arttırma yoluna gitmektedirler. Hatta son yıllarda doğal artış yoluyla nüfus miktarını arttıramayan bazı Avrupa ülkeleri dışarıdan göç alarak nüfuslarını arttırmaya ve gençleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu açıdan nüfus, bir toplumun varlığını ve kültürünü devam ettirmesi ve kuşaktan kuşağa aktarması için son derece önemlidir. Günümüzde dünya

¹⁹ Alparslan, İ., *Atatürk Yılında Ağrı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara-1982, s. 87.

²⁰ Mehmet Zeydin YILDIZ, *Patnos’un Şehir Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996, s.19.

²¹ <http://www.patnos.gov.tr/tarihce>.

²² <https://www.tdk.gov.tr/>.

nüfusunda en önemli dört eğilimi, yüksek doğum oranı ve buna bağlı hızlı nüfus artışı, düşük doğum oranı ve buna bağlı nüfusun yaşlanması problemi, göç ve kentleşme olarak sıralanmaktadır.²³

Nüfus sayımlarında nüfus özelliklerinin yanı sıra nüfusun mekânsal dağılışı da tespit edilebilmektedir. Nüfusun sosyo-ekonomik özelliklerinin yanı sıra mekânsal dağılışının bilinmesi de son derece önemlidir (Özgür, 1998;7). Bu nedenle ülkeler, nüfuslarının ülkenin hangi kesimlerinde yoğunlaştığını, işsizliğin nerede fazla olduğunu ve nerede istihdamı artırıcı tedbir almaları gerektiğini ancak sayımlarla tespit edebilmektedirler. 1650’li yıllarda İskandinav ülkelerinde başlayan modern nüfus sayımları zamanla gelişen diğer ülkelere de yayılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda askere alınacakları tespit etmek amacıyla ilk defa 1831 yılında II. Mahmut devrinde bir nüfus sayımı yapılmıştır.²⁴ Cumhuriyet devri ile birlikte ilk defa 1927 yılında bir nüfus sayımı yapıldı. 1935 yılında ise ikinci defa nüfus sayımı yapıldı. 1935 sayımı bir öncekine göre daha detaylı sonuçlara ortaya koyan bir sayımdı. 1935 yılı ile 1990 yılı arasında her beş yılda bir nüfus sayımı yapılmıştır. 2007 yılından itibaren Türkiye’de nüfus sayım sistemi değişmiş ve insanların bulundukları yerde sayılmaları yani adrese dayalı nüfus sayımı şeklinde bir sisteme geçilmiştir.

Osmanlı kayıtlarında “Batnus” şeklinde adı geçen Patnos; 1936 yılında Malazgirt İlçesinin Sultanmut (Doğansu), Ahlat İlçesinin Aktepe (Sarısu) ve Erciş İlçesinin Dedeli Bucaklarının birleştirilmesiyle ilçe statüsüne geçmiştir. Günümüzde 1 belde, 92 köyü ve 20 mahallesi ile yaklaşık 1421 km²’lik bir idari etki alanına sahip olan ve hızla büyüyen bir ilçedir. Patnos’un Cumhuriyet öncesi nüfusu hakkında bilgiler sınırlı olmakla birlikte o dönem bir nahiye merkezi olan Patnos’ta 1871 tarihli Erzurum Vilayeti Salnamesine göre 1100 civarında erkek nüfusun yaşadığı görülmektedir.²⁵ 1874 tarihli başka bir salnamede ise bu sayı 1120 olarak geçmektedir.²⁶ Bu veriler ışığında o dönemlerde Patnos’ta 5000 kişinin düşünülmektedir.²⁷

²³ Özgür, M.E., *Türkiye Nüfus Coğrafyası*, GMC Basım-Yayın, Ankara-1998, s. 7.

²⁴ Doğanay, H., *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Pegem Yayıncılık, Ankara,2014, s.171.

²⁵ Salname-i Vilayet-i Erzurum, 1288, s.143.

²⁶ Salname-i Vilayet-i Erzurum, 1291, s.140.

²⁷ Yıldız,1996, s. 31.

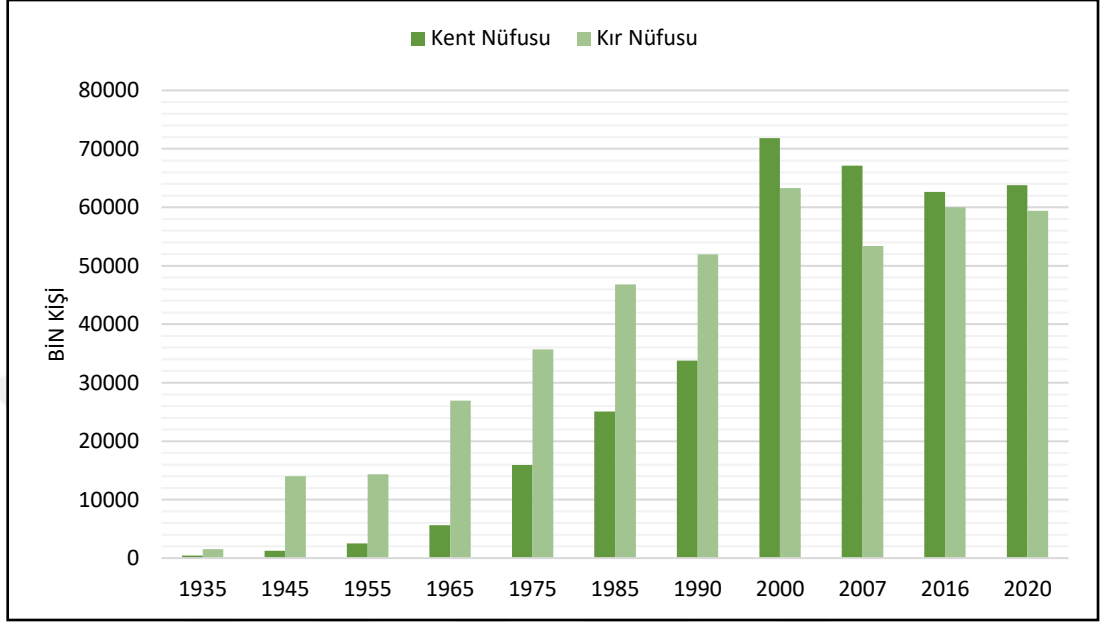
Türkiye’de 1935 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Patnos’ta merkez nüfusu 455 olmak üzere toplamda 1979 civarında insan yaşarken, bu sayı 1965 yılında 32.581, 2000 yılında 135.100 olarak kayıtlara geçmiştir. 2000 yılında yaklaşık 135.100 olan ilçe nüfusu 2007 yılında 120.480 kişiye düşmüştür. Bu ani düşüşün sebebinin 2007 yılından itibaren adrese dayalı nüfus sayımının daha gerçekçi sonuçlar vermesinden kaynaklanmaktadır. Yani 2007 yılından önceki nüfus sayımlarında sadece vatandaşların beyanı ile sayımlar yapılırken 2007 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlık Numarası üzerinden sayım yapıldığı için gerçeğe en yakın sonuçlar elde edilmiştir (Tablo 8- Şekil 8).

Tablo 8: Patnos'un 1935-2021 Yılları Arasındaki Kır- Kent Nüfus Miktarı.

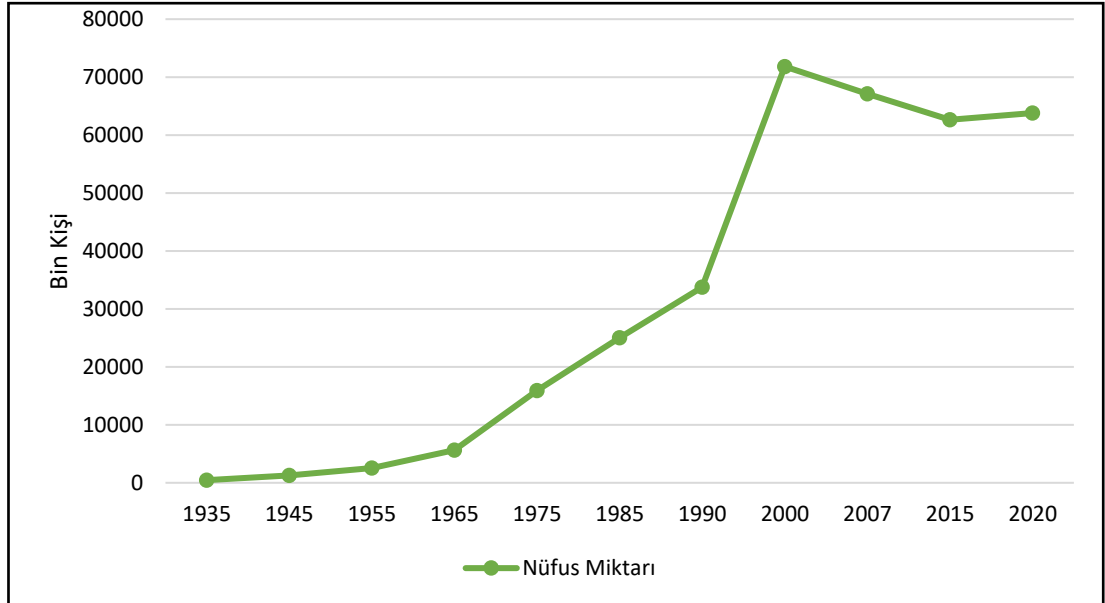
Yıllar	Kent	Kır	Toplam
1935	455	1524	1979
1945	1266	14011	15.277
1955	2512	14339	16.851
1965	5653	26928	32.581
1975	15.918	35.678	51.596
1985	25.046	46.783	71829
1990	33.759	51.939	85.698
2000	71.829	63.271	135.100
2007	67.121	53.359	120.480
2015	63.643	61.119	124.762
2020	63.786	59.417	123.203
2021	61.837	56.644	118.481

Kaynak: DİE ve TÜİK 2021 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

İlçede kır-kent nüfus oranlarına bakıldığında 2000 yılına kadar kırsal nüfus fazla iken bu tarihten sonra kent nüfusu kır nüfusunu geçmiştir (Şekil 8).

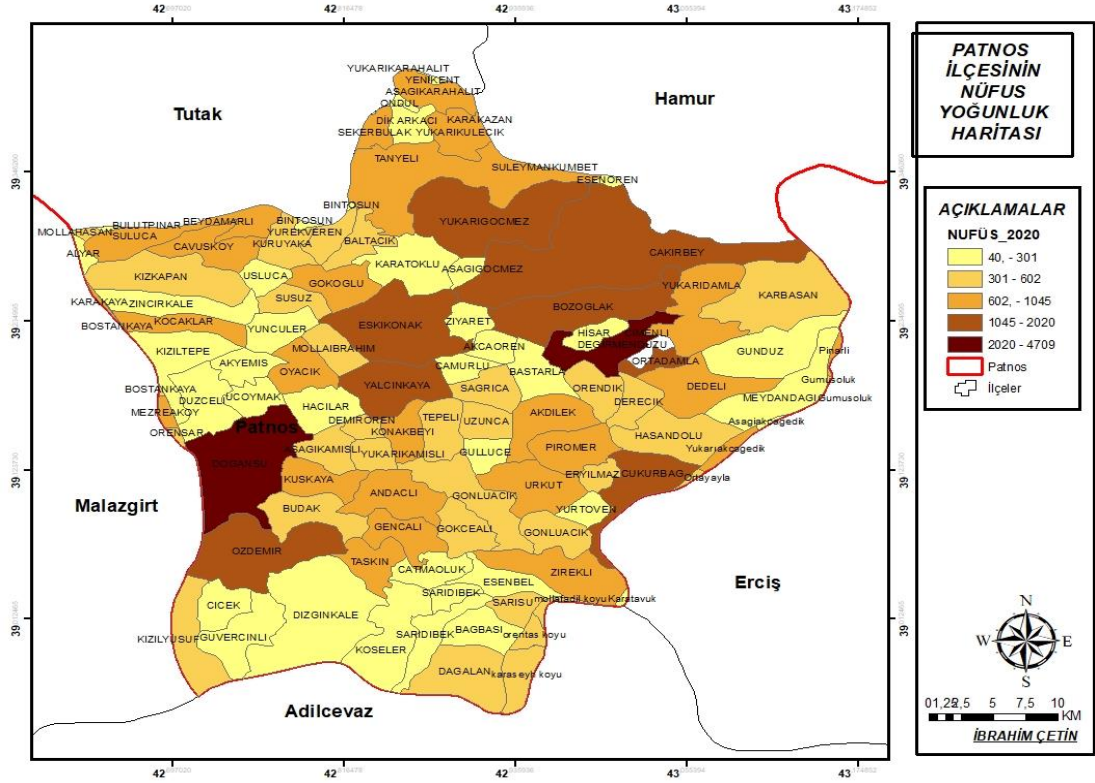

Şekil 8: Patnos İlçesi'nin Yıllara Göre Kır-Kent Nüfusu

Şekil 9: Patnos İlçesi'nin Yıllara Göre Nüfus Artış Miktarı

Araştırma sahasında nüfusun yoğunluk durumuna bakıldığında nüfusun kentte kümелendiği görülmektedir. İlçe merkezinden sonra nüfusun en yoğun olduğu yerleşmeler ise yörenin iç ve kuzeybatısındaki bulunan kırsal yerleşmeler olmuştur (Harita 12).

Harita 12: Patnos İlçesi'nin Nüfus Yoğunluk Haritası.

Kaynak: TÜİK

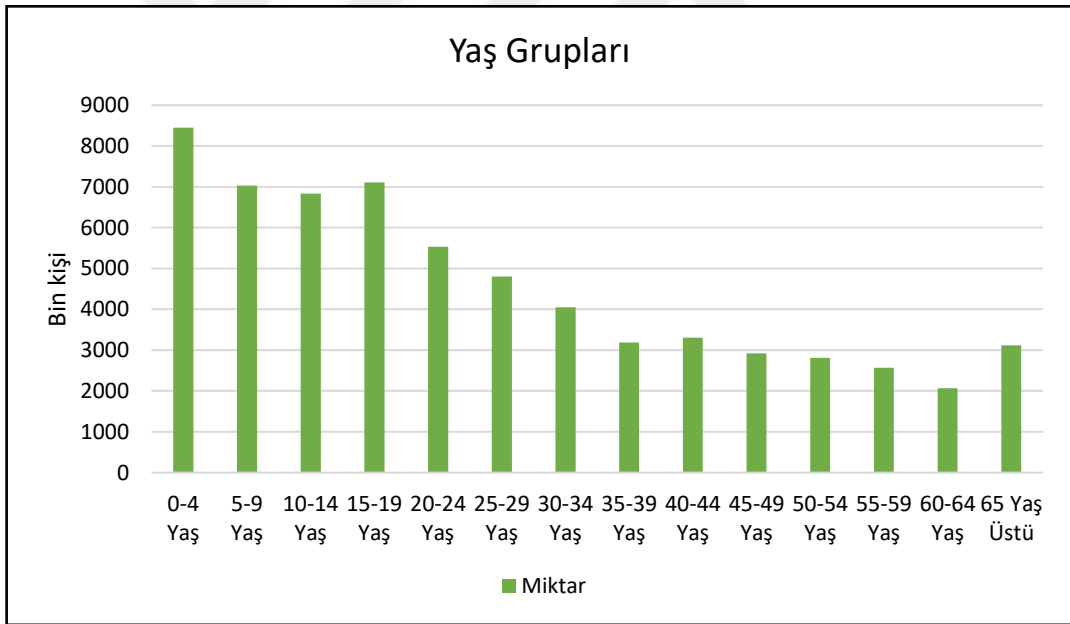
3.2.1. Nüfusun Bağımlılık ve Yaş Gruplarına Dağılımı

Nüfusla ilgili istatistiki verilerden biri de yaş gruplarının dağılımıdır. İlçede 0-14 yaş grubunu oluşturan çocuk nüfus toplam nüfusun yaklaşık %35'ini oluştururken, 15-64 yaş diliminde yer alan kişi sayısı ise toplam nüfusun yaklaşık % 60'ını oluşturmaktadır. 65+ yaş grubunun oluşturduğu yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı ise %5 civarındadır (Tablo 9). İlçe nüfusunun önemli bir kısmı çocuk nüfustan oluşurken yaşlı nüfus oranı oldukça azdır (Şekil 10-11).

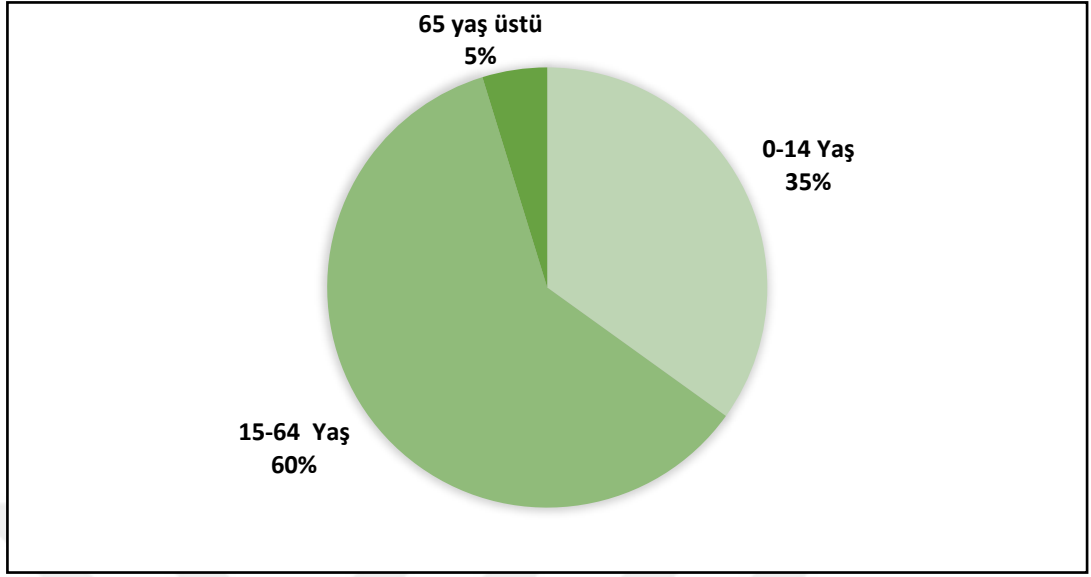
Tablo 9: İlçe Merkezinde Toplam Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılımı.

Yaş Grubu	Kişi Sayısı
0-4	8451
5-9	7033
10-14	6835
15-19	7111
20-24	5530
25-29	4804
30-34	4050
35-39	3188
40-44	3302
45-49	2925
50-54	2808
55-59	2565
60-64	2063
65 +	3121

Kaynak: TÜİK 2021 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Şekil 10: Nüfusun Yaş Gruplarına göre Dağılımı

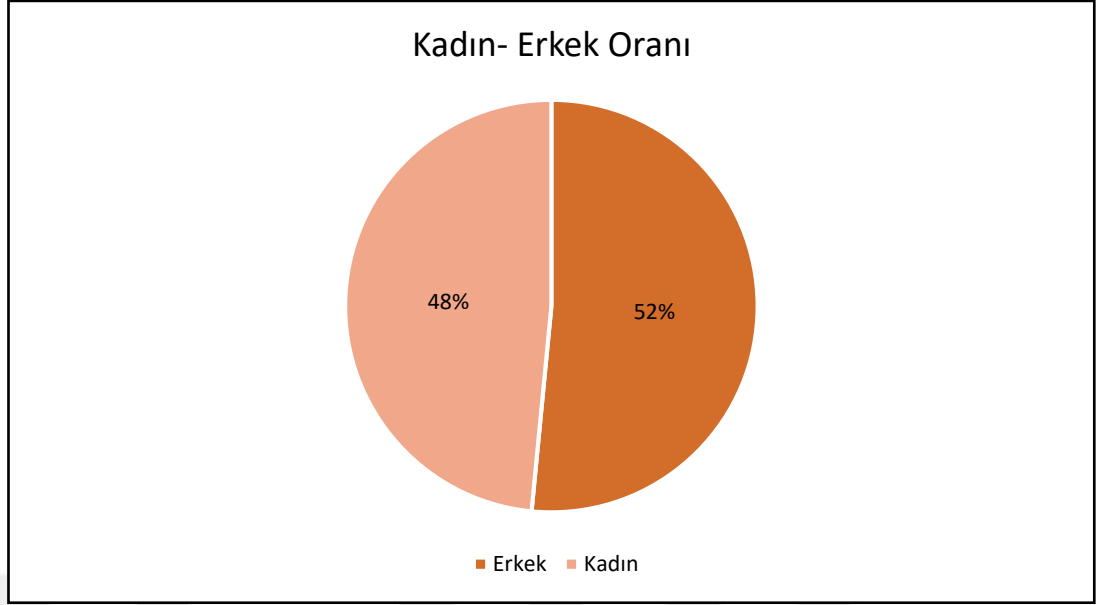

Şekil 11: Nüfusun Bağımlılık Oranı

Bilindiği gibi herhangi bir yerde 100 veya 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 100'den veya 1000'den fazla ise cinsiyet oranı yüksek, 100 veya 1000'den az ise cinsiyet oranı düşük olarak ifade edilmektedir. Bütün dünyada doğumlara bağlı olarak her 100 kız çocuğa karşılık 105 erkek çocuğun doğduğu tespit edilmiştir. Ancak çocuk yaşlarda yüksek olan cinsiyet oranı orta yaşlarda eşitlenmekte ve ileri yaşlarda ise düşmektedir. Yani ileri yaşlarda 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 1000 sayısından düşük bir değere inmektedir. Yukarıda belirtilen rakamlar dünyada tespit edilen ortalama rakamlara olup bütün ülkelerde yüzde yüz görülen değerler değildir. Yine doğumların yanı sıra, savaşlar, göçler ve nüfus politikaları gibi etkenler de cinsiyet oranı üzerinde belirleyici role sahiptir.²⁸

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak Patnos'ta erkek nüfusun kadın nüfusundan bir miktar fazla olduğu görülmektedir. İlçe nüfusunun %48'i kadınlardan oluşurken erkek nüfus oranı ise %52 olarak meydana gelmiştir (Şekil 12).

²⁸ Tümertekin, E., Özgüç, N., Beşeri Coğrafya / İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul-2009, s. 272.

Şekil 12: İlçe Merkezinde Erkek- Kadın Nüfus Oranı

3.2.2. Göçler

Dünyada ve Türkiye’de iş olanaklarının az, geçim kaynaklarının sınırlı olduğu kesimler genellikle göç vermektedirler Göçler ekonomik nedenlere dayandığı gibi toplumsal ve siyasal nedenlerden veya çeşitli hizmetlerden yararlanma isteğinden de kaynaklanır. Örneğin kırsal yerleşmelerde zaman zaman sosyal çatışmalar kavgalarla ve ölümlerle sonuçlanmakta ve bu durumda genellikle belli bir nüfus yerleşmeden ayrılmaktadır. Ayrıca kentte yaşama ve buradaki eğitim ve sağlık başta olmak üzere bazı hizmetlerden yararlanma isteği de göçe neden olabilmektedir. Tarımda makineleşme ve tarım topraklarının miras yoluyla bölünmesi de göç nedenlerindendir. Dünyada siyasal istikrarsızlıklar ve savaşlar da göçe neden olmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2009;294). Türkiye’nin geri kalmış ilçelerinden biri olan Patnos’un çeşitli nedenlerle batı illerine göç verdiği bilinmektedir. Buna karşın ilçenin verdiği göçe ait bilgiler sınırlı olduğundan Ağrı İli’nin verdiği göçün istatistikleri ele alınacaktır.

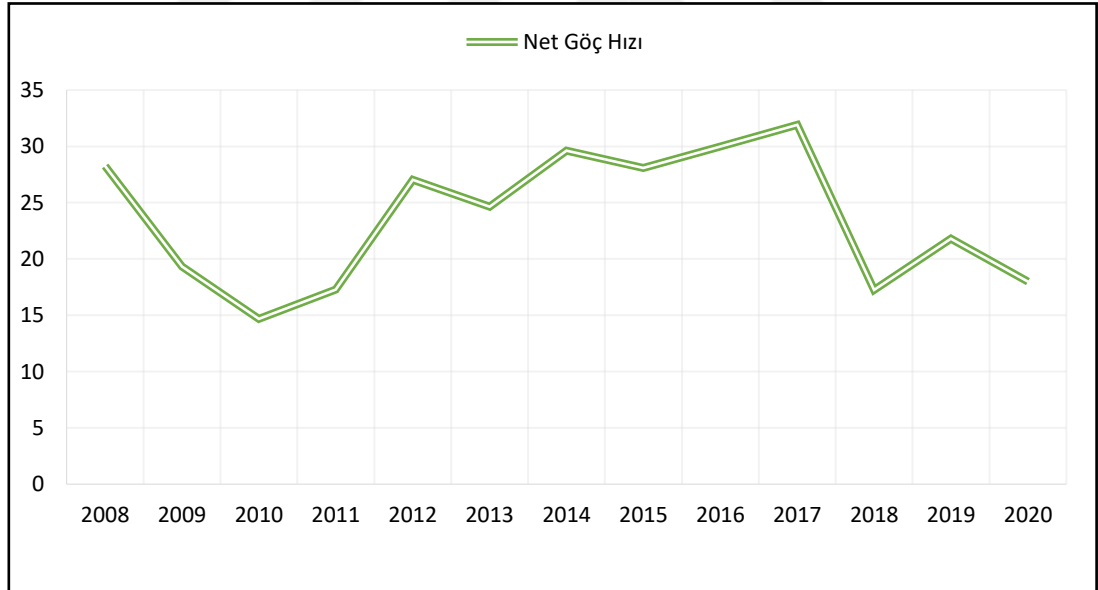
Türkiye İstatistik Kurumunun 2008-2020 yılları arasındaki ölçümlerine göre Ağrı İli, net göç hızı bakımından Türkiye’de ilk sıralarda yer almaktadır. Dolayısıyla Ağrı İli’nin verdiği göçün belli bir kısmı Patnos İlçesi’nden dışarıya yönelik göçlerden oluşmaktadır. Yine ilçenin göç eğiliminin, il geneliyle aşağı yukarı aynı seyri izlediğini tahmin etmekteyiz (Tablo 10).

Tablo 10: Ağrı İli'nin Yıllara Göre Net Göç Hızı.

Yıllar	Net Göç Hızı
2008	28,26
2009	19,34
2010	14,68
2011	17,27
2012	27,02
2013	24,64
2014	29,61
2015	28,07
2016	29,98
2017	31,91
2018	17,25
2019	21,80
2020	18,00

Kaynak: TÜİK verilerine göre hazırlanmıştır.

Ağrı İli'nin yıllara göre net göç hızına bakıldığında göç hızının en düşük olduğu dönem 2010 yılıdır. Yine net göç hızının en yüksek olduğu yıl ise 2017 yılı olarak kayıtlara geçmiştir (Şekil 13).

Şekil 13: Ağrı İli'ne Ait Yıllara Göre Net Göç Hızı

3.2.3. Nüfusun Eğitim Durumu

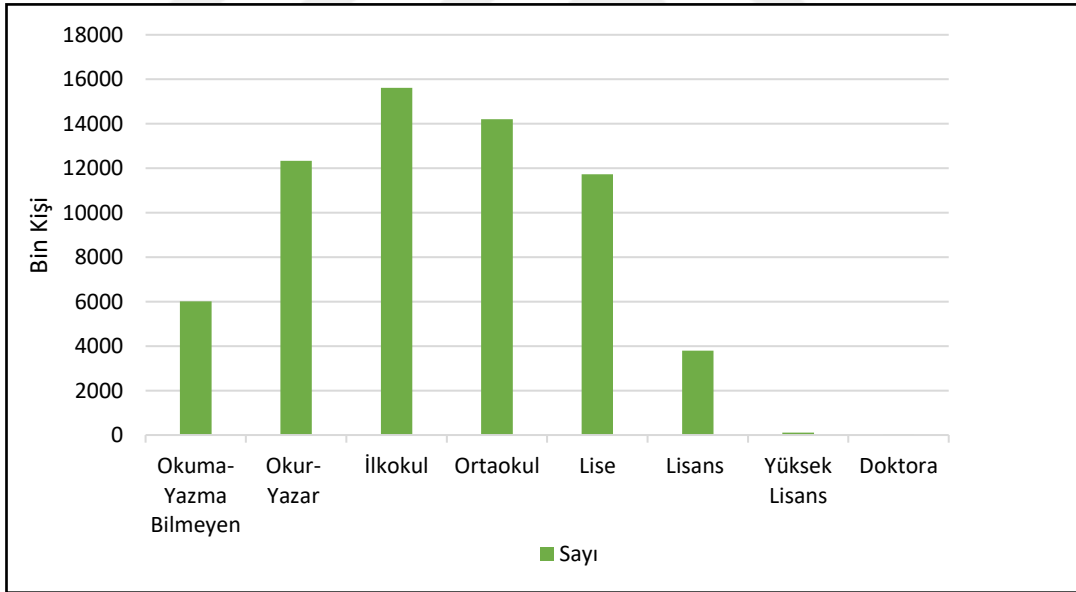
2000 yılı öncesinde okuma-yazma oranının oldukça düşük seviyelerde olduğu, hatta kırsal kesimde nüfusun büyük bir kısmının okuma-yazma bilmediği ilçede bu tarihlerden itibaren hızlı bir okullaşma süreci başlamıştır. Okulu olmayan köylere okulların yapılması, öğretmen/usta öğretici eksikliğinin kısmen giderilmesi,

çeşitli teşviklerle kız öğrencilerin okula kazandırılması ilçede eğitim seviyesini bir nebze de olsa iyi bir duruma getirmiştir. Bunun yanı sıra Halk Eğitim Merkezleri tarafından yetişkinlere yönelik açılan okuma-yazma kursları sayesinde bir kısım yetişkin nüfusun okur-yazar olması sağlanmıştır. İlçede nüfusun eğitim durumuna bakıldığında ilkokul mezunu kişi sayısı 15.613 iken, üniversite mezunu sayısı ise 3789 olmuştur (Tablo 11).

Tablo 11: İlçe Merkezinde İkamet Eden Nüfusun Eğitim Durumu.

Okuma-Yazma Bilmeyen	Okur-Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Önlisans-Lisans	Y. Lisans	Doktora
6012	12.338	15.613	14.203	11.725	3.789	108	4

Kaynak: Endeksa.com.tr.

Şekil 14: Nüfusun Eğitim Durumu

Tablo incelendiğinde okur-yazar olmayanların toplam nüfus içindeki oranının %5 civarında olduğu, okur-yazar olup bir okul bitirmeyenlerin oranı %15, ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olanların oranının ise toplam nüfusun %75'ine denk geldiği görülmektedir. Öte yandan ilçede üniversite mezunu sayısı da yine toplam nüfusun %5'ine denk gelmektedir (Şekil 14).

3.3. Yerleşmenin Yapısal Gelişimi ve Özellikleri

Yerleşme; doğal çevre, insan ve onun eserlerinden oluşan bir mekân birimi olarak tanımlanabilir.²⁹ Bu mekânın temel unsuru olan doğal çevre; jeolojik yapı ve relief, toprak, su kaynakları, atmosfer olayları ve iklim özellikleri ile bitki topluluklarından meydana gelir. Herhangi bir yerleşmenin kurulup gelişmesi ise; doğal çevrenin yerleşme birimine sağladığı imkânlarla ve kaynaklara bağlıdır. Diğer bir deyişle, doğal çevre unsurları, yerine göre farklı özelliklere sahip olduklarından, değişik bir yerleşme yapısını zorunlu hale getirir. Coğrafi çevrenin ikinci unsuru insan ve onun meydana getirdiği yapılardır. İnsanlar yerleştikleri çevreye tarihî olaylarla, ekonomik etkinliklerle ve meydana getirdikleri eserlerle bağlıdır. Eğer doğal çevre şartları yeterli ise, üretimi artırma ve çeşitlendirme çabaları, sanayileşme, ulaşım ve ticaretin geliştirilip yaygınlaştırılması yerleşme birimine güç ve devamlılık kazandırır.³⁰ Zamanla nüfus sayısal olarak artarsa yerleşmeler bir sosyal varlık alanı, bir mekânsal birim haline gelir. Doğal çevre faktörlerinin yerleşmeler için elverişli bir ortam tayin etmesi gerekmektedir. Ancak, bu ortamda insan toplulukları sosyal seviyelerindeki değişme ve gelişmeler ölçüsünde doğal çevre koşullarına egemen olabilmeye çabası gösterebilirler. Bununla birlikte, gelişmenin ölçüsü ne olursa olsun insanların doğal çevre koşullarına bağlı olmaktan tamamen kurtulmaları mümkün değildir. Dolayısıyla insan toplulukları yerleşmek üzere seçtikleri çevrelerde var olan koşullara uygun bir yerleşme düzeni yaratmak zorundadırlar.

Araştırma sahası olan Patnos'un Urartulardan itibaren kalıcı bir yerleşim alanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Verimli tarım topraklarına sahip olan ilçenin ilk kuruluş yerinin Çay Mahallesi olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü bu bölgede bulunan Giriktepe Höyüğü, eski bir su değirmeni ve sulama kanalları burada kalıcı yerleşmelerin olduğunu göstermektedir (Yıldız, 1996: 24). Giriktepe Höyüğü dışında Patnos'un 2 km güneybatısında yeni keşfedilen Bağdısan Höyüğü yer alır (Fotoğraf 15). Höyük dikdörtgen bir alana yayılmış olup Bağdısan deresi kenarında yükselir. Höyükte açılmış kaçak kazı çukurlarında Erken ve Orta Demir Çağların yanında Tunç

²⁹ Koçman, A., *İzmir'in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri ve Bunlara Sorunlar*, Ege Coğrafya Dergisi, 4, İzmir, 1988, s. 71-87.

³⁰ Koçman, 1988, s. 71-87.

Çağına tarihlenen Karaz tipi keramik parçaları da ele geçmiştir (Işık, 2008:10). (Fotoğraf 16). Bu iki yerleşim alanı tarihsel süreç boyunca ilçenin kuruluş yerinin çekirdeğini oluşturmuş ve ilçe bu iki ana merkez etrafında gelişerek günümüze kadar gelmiştir.

Kaynak: Ceylan, N., 2019 Yılı Ağrı İli Patnos İlçesi Yüzey Araştırması çalışmasından alınmıştır.

Fotoğraf 15: Bağdişan Mahallesi Kumtepe Mevkiinde Bulunan Höyük Alanı

Kaynak: Ceylan, N., 2019 Yılı Ağrı İli Patnos İlçesi Yüzey Araştırması çalışmasından alınmıştır.

Fotoğraf 16: Bağdişan Höyük Alanından Çıkarılan Keramik Parçaları

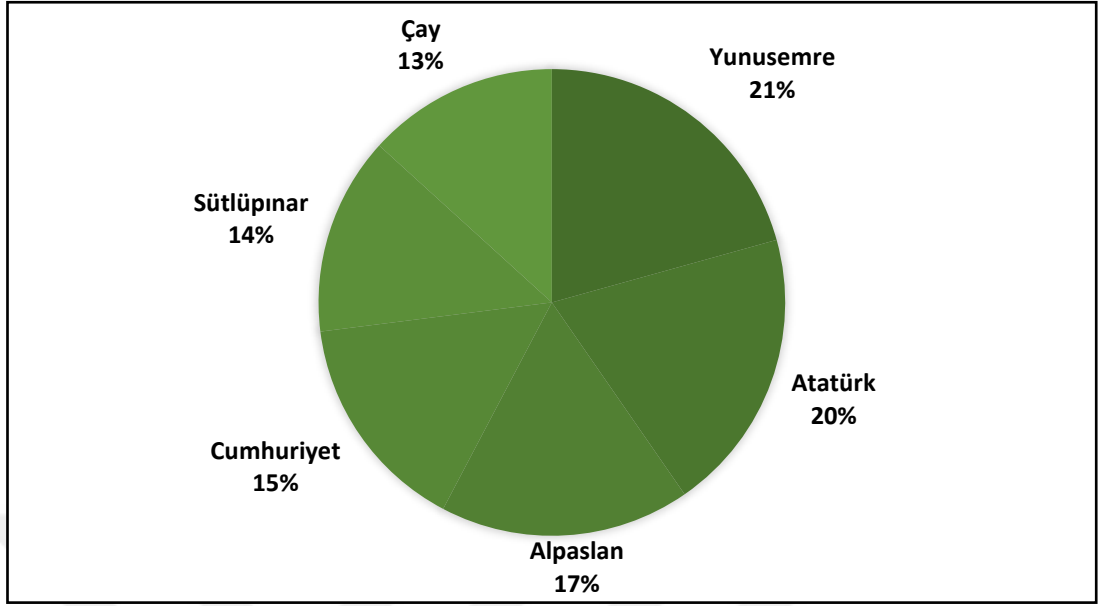
1936 yılında ilçe statüsüne kavuşan Patnos göçlerle birlikte şehrsel olarak yatay yönlü bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde herhangi bir imar planına bağlı olmaksızın kuzeye, güneye ve batıya doğru büyüyen ilçe, 1980 yılından itibaren kısmen planlı bir yerleşim özelliği kazanmıştır. 1950 yılında yalnızca 2 mahallesi olan ilçede, 1980’de mahalle sayısı 8, günümüzde ise bu sayı 20’e çıkmıştır. İlçenin en kalabalık mahalleleri Atatürk ve Yunusemre olurken, Turgut Özal mahallesi ise nüfusu en az olan mahalle olmuştur.

Tablo 12: Patnos'ta Mahallelerin Nüfus Miktarları

Sıra No	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Yunusemre Mah.	6.240
2	Atatürk Mah.	5.939
3	Alpaslan Mah.	5.235
4	Cumhuriyet Mah.	4.614
5	Sütlü Pınar Mah.	4.144
6	Çay Mah.	4.001
7	Selahaddini Eyyubi Mah.	3.606
8	14 Nisan Mah.	3.435
9	Yeni Mah.	3.307
10	Yeşil Çimen Mah.	3.120
11	Ahmed-İ Hani Mahallesi Mah.	2.405
12	Serhad Mah.	2.326
13	Sanayi Mah.	2.321
14	Süphan Dağı Mah.	2.214
15	Abdulvehap Küfrevi Mah.	1.819
16	Badişan Mah.	1.771
17	Cami Mah.	1.752
18	Sarısu Mah.	1.629
19	İnönü Mah.	1.607
20	Turgut Özal Mah.	1.299

Kaynak: TÜİK 2021 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Şehrsel alanın giderek genişlediği ilçede km²'ye düşen insan sayısı 88'dir. Şehrin çekirdeğini oluşturan Alpaslan, Çay, Yunusemre, Atatürk ve Cumhuriyet mahalleleri ilçenin en yoğun nüfuslu alanlarıdır (Şekil 15).

Şekil 15: Nüfusu 4000 Kişi ve Üzeri Olan Mahallelerin Toplam Nüfus İçindeki Payları

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KENTSEL MORFOLOJİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Morfoloji, TDK sözlüğünde *yapı bilimi* olarak tanımlanmış olup Fransızca kökenli bir kelimedir.³¹ Ayrıca canlı veya cansız varlıkların dış görünüş, yapı ve formlarını inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanmakta olan morfoloji terimi özellikle yerleşme coğrafyasında yerleşimlerin şekilsel bileşenleri olarak tanımlanabilir.³² Yerleşmenin şekil özellikleri, onun ana unsuru olan konutların arazi (yerleşim alanı/sit alanı) üzerindeki dağılım düzeniyle ilişkilidir.³³ Şehir mimarisinin gerçekliği, şehrin biçimidir ki bu da kentsel yapıların kökenleri dâhil bütün kökenlerini özetler gibidir. Şehir Morfolojisi; biçimle ilgili bir betimleme, ampirik olguların hepsini hesaba katar ve ancak titiz bir gözlem aracılığıyla niceliksel olarak ifade etmektir.³⁴ Buradan da anlaşılabileceği üzere coğrafyacılar kentsel morfoloji üzerine farklı yorumlar yapsa da aslında hepsinin değindiği nokta aynıdır. Ayrıca kentlerin tasarım sürecinde gittikçe önem kazanan kentsel morfolojinin son dönemlerde ortaya çıkan yeni bir araştırma alanı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kentsel yapılarda meydana gelen değişime ve kentsel biçimleri belirleyen faktörleri anlamaya yönelik çalışmaların ‘kent morfolojisi’ başlığı altında toplandığı görülmektedir. Kent morfolojisi, bir bilimsel araştırma alanı olarak yapı planlarının sınıflandırılması olarak tanımlayabileceğimiz bina topolojilerinden, kentlerin bir bütün olarak biçimsel özelliklerinin anlaşılması olan kent makroformu araştırmalarına kadar kent ve kenti buluşturan fiziksel parçaların biçimsel özelliklerinin araştırılıp kavranmasına yönelik son derece geniş bir ilgi ve çalışma alanını kapsamaktadır.

Kentlerin ortaya çıkışı, gelişmesi ve şehrsel bir görünüm kazanması; yeryüzü şekilleri, iklim, toprak ve hidrografik özellikler vb. doğal çevre şartlarına bağlı olduğu gibi, o yörede yaşayan insanların karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sjoberg; kentlerin doğuş ve gelişmesini etkileyen ana etmenin öncelikli

---

³¹ <https://sozluk.gov.tr>.

³² Tolun Denker, B., *Şehiriçi Arazi Kullanılışı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976- İstanbul, s. 4.

³³ Özçağlar, A., *Coğrafyaya Giriş*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara-2000, s. 64.

³⁴ Rossi, A., 1982; *The Achitecture of the City*, The MIT Press, 11. Baskı 2002, Çevr. Gürilek N.,2003; Şehrin Mimarisi, Kanat Yayınları, 1982- İstanbul, s.13.

olarak uygun çevre koşullarının sunduğu avantajlar ve bu avantajın zamanla, teknoloji ve sosyal örgütlenmeyi de destekleyerek kentsel büyümeyi beraberinde getirdiği görüşünü dile getirmektedir.³⁵ Geçmişte iktisadi geliri tarıma ve hayvancılığa dayalı olan kentler, zamanla artan nüfus ve üretime paralel olarak, ticaret, imalat sanayi ve ardından bu sektörler için ihtiyaç duyulan teçhizat üretimine yönelmiştir. Bu durum, etki alanları oldukça geniş büyük şehirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra kentlerin ekonomik kimliklerinin şekillenmesi ve çeşitlilik kazanmasında, kentin yerleştiği bölgede bulunan mevcut doğal çevre faktörlerinin önemi göz ardı edilemez. Cumhuriyet dönemi ile birlikte Anadolu şehirlerinde meydana gelen değişimler kentlerin yeni fonksiyonel özellikler kazanmasını sağlamıştır. Kentler, eski kimlik özelliklerini kısmen koruyarak büyümüşlerdir. Nitekim bu dönemden itibaren, hızla bir değişim ve dönüşüme sürecine giren kentlerimizde, ekonomik hayatın çeşitliliği artarken, diğer yandan kent ekonomisine yeni sosyal, kültürel ve ticari fonksiyonlar eklenmiştir. Kentlerde meydana gelen bu dönüşüm, beraberinde şehirlerin fiziki yapısında, mimarisinde, sosyal ve kültürel faaliyetlerinde çeşitli değişikliklere neden olmuştur. Çünkü kentleşme denilen olgu sadece şehirlerin fiziki yapısını değiştirmekle kalmaz, aynı zaman kuşaktan kuşağa aktarılan sosyo-kültürel özellikleri de etkilemektedir.³⁶

Kentler; doğal çevre ve beşeri faktörlerin etkileşimiyle meydana gelen yerleşim birimleridir. Bunun yanı sıra herhangi bir yerde, kentin varlığı ve gelişmesi daha çok doğal çevrenin sağladığı imkânlarla ve kaynaklara bağlı olup, doğal çevre bileşenlerinin yeterli imkânlar sunması halinde kentsel gelişim devamlılık kazanır. Üretimi artırma ve çeşitlendirme çabaları, sanayileşme, ulaşım ve ticaretin geliştirilip yaygınlaştırılması, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması ve kültürel oluşum bütünüyle doğal çevre faktörlerinin yapısal organizasyonuna, yani bu faktörlerin

---

³⁵ Sjöberg, G., *Sanayi Öncesi Kent*, Çev., Duru Bülent, Alkan Ayten, 20.YüzYıl Kenti, Ankara- 2002, İmge Yayınevi, s.43.

³⁶ Karadağ, A., Koçman, A., *Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci Üzerinde Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği*, Ege Coğrafya Dergisi, İzmir- 2007, s. 3-16.

dengeli işleyişine bağlıdır.³⁷ Bununla birlikte, kentlerin yapısal dönüşümlerini anlayabilmek, kentin yakın ve uzak çevresiyle kurduğu ilişkilerin analiziyle mümkündür. Kentlerdeki değişimin en önemli göstergeleri; kente özgü ekonomik fonksiyonların değişimi, bunun kentin fiziksel çevresine yansması ve toplumsal tabakalanma ile yönetim/denetim biçimindeki farklılaşma şeklinde sınıflandırılabilir.³⁸ Kentsel karakterin oluşumda rol oynayan bir diğer husus ise, kentin sosyal ve ekonomik özelliklerinden kaynaklanan beşeri ve kültürel faktörlerdir. Kültürel bileşenler, kent toplumunun kültürel ve sosyal geçmişi ile gelişim düzeyi bağlamında, nüfusun demografik özellikleri, ekonomik yapı ve ihtiyaçları, gelenek, görenek ve inanç sistemlerini kapsar.³⁹ Geçmişte kentleşme olgusunun incelenmesinde sosyo-ekonomik ve demografik faktörler daha çok ele alınırken, günümüzde kentlerin doğal ortam bileşenleri de araştırmalara dâhil edilmiştir. Çünkü kentleşmenin üzerindeki en önemli faktörlerden biri de doğal çevre ve onun bileşenleridir.

Araştırma sahası olan Patnos, bulunduğu konum ve doğal çevre şartlarından kaynaklanan avantajlar sayesinde kuruluşundan bu yana sürekli büyüyen bir şehirdir. Kentin sahip olduğu coğrafi konumun insan yaşamına olumlu yansımaları, yörede ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesini, özellikle tarım ve tarıma dayalı sektörlerin gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler; kentte ticari hayata canlılık kazandırmış, diğer yandan da kentin ekonomik yapısında ve mekânsal organizasyonun oluşumunda önemli rol oynamıştır. Bu sebeple, Patnos, doğal çevresinin sunduğu olanaklardan önemli ölçüde yararlanmış ve tarım karakteri ağır basan bir kent yerleşimi olarak varlığını ve etkinliğini sürdürmeyi başarmıştır.

4.1. Doğal Çevre Şartlarının Kentsel Gelişime Etkileri

Patnos, Yukarı Murat- Van Bölümü'nde bir çöküntü havzasında ortalama 1650 m yükseltide yer alan ovada kurulmuş bir şehirdir (Harita 13). Patnos Ovası, kuzeyde

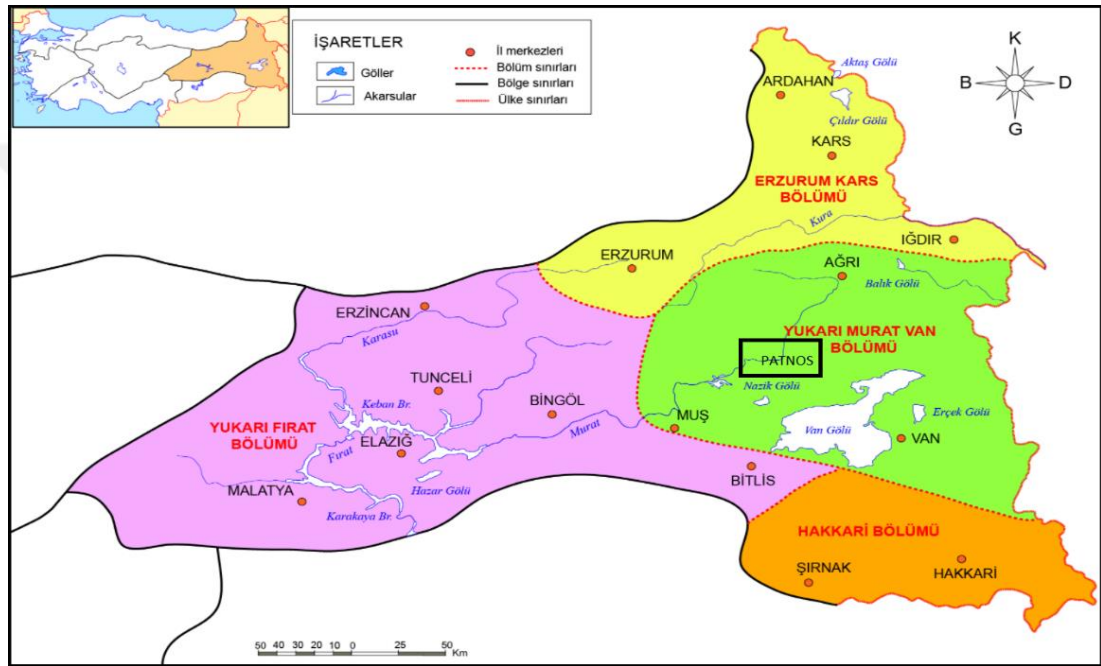
---

³⁷ Koçman, A., *İzmir'in kentsel gelişimini etkileyen doğal çevre faktörleri ve bunlara ilişkin sorunlar*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Ankara-1991, s.101-122.

³⁸ Karadağ, A., *Kentleşme Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları* ile İzmir, Egekoop Yayınları, İzmir-2000, s. 8

³⁹ Beyhan, G., Ünügür, M., *Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli*". D.T.Ü. Dergisi Mimarlık-Planlama-Tasarım, İstanbul-2005, s. 79-87.

Aladağlar, güneyde Süphan ve batıda Kartavin Dağlarının meydana getirdiği yüksek topografya ile çevrilidir. Patnos Ovası, tektonik hareketler sonucunda çökerek oluşmuş, zaman içerisinde alüvyonlarla dolmuş, her taraftan genç volkaniklerle çevrili bir havzadır. Kent bu ovanın üzerinde kurulmuş olup yerçekilleri bütünüyle 3. jeolojik zamanda tekrarlanan yer kabuğu hareketleri (tektonik olaylar ve çökmeler), aşındırma, taşınma ve biriktirme faaliyetleri sonucunda meydana gelmiştir.

Harita 13: Doğu Anadolu Bölgesi Bölümler Haritası.

Farklı jeomorfolojik süreç ve formasyonlar üzerinde gelişmiş, çevresi engebeli ancak kuruluş yerinin sade bir topografyaya sahip olduğu Patnos, arazi kullanımı açısından çevresiyle benzer özellikler taşımaktadır. Kuzey kesimlerdeki engebeli alanlar şehrin gelişimini kısmen sınırlandırsa da güneye ve batıya doğru gelişim devam etmektedir. Düz bir ova üzerine kurulan şehirde yerleşmeler genellikle aynı yükselti basamaklarında (1600-1650 m) bulunmaktadır. Yörenin ilk yerleşim alanı olarak kabul edilen doğudaki Çay Mahallesi'nin aksine kentleşme günümüzde batıya ve güneye doğru devam etmektedir. Çünkü şehrin doğusunda bulunan Giresor Tepesi ve çevresinin arızalı topoğrafyası burada yerleşmeleri sınırlandırmıştır. Yörede,

topoğrafik şartların nispeten daha elverişli olduğu güney ve batıda bulunan Alpaslan, Sanayi, Atatürk ve Bağdişan mahalleleri kentleşmenin yoğun olduğu yerler olmuştur.

Genel olarak ilçenin yayılım gösterdiği alan, dağ ve engebelerle çevrilidir ancak bu dağların arasında bulunan bazı geçitlerin bulunması kenti uzak çevresine bağlamaktadır. Nitekim Patnos İlçesi, doğuda Van'a, güneyde Bitlis'e, batıda ise Ağrı'ya geçen yollar aracılığı dış bağlantısını sürekli korumuş bir şehirdir. Özetle Patnos; yüksek dağlarla çevrili bir ovada bulunmakla birlikte, kolayca ulaşılabilen ve çevre illerle sürekli bir etkileşim halinde olan bir yerleşim birimidir. Bu durum ise, ilçenin kentsel gelişimi üzerinde büyümeyi hızlandıran bir faktör olmuştur.

Jeomorfolojik unsurlar Patnos'un yerleşim düzeni üzerinde belirleyici bir faktör olmuştur. Doğal çevre denilen bu durum kentin günümüzdeki yapısal organizasyonunu şekillenmesinde önemli rol oynamış, buna paralel olarak ilçe, merkezden çevreye doğru bir yayılım göstermektedir. Kent yerleşmesinin çekirdeğini oluşturan jeomorfolojik unsurlar, işlevsel olarak tarihi, coğrafi ve kültürel bağlarla birbirine sıkı sıkıya bağlı bir ortam meydana getirmektedir. Bu unsurlardan biri de ilçenin üzerinde kurulduğu ova olup, burada yerleşme ve tarımsal etkinlikler, ilk insan yerleşimlerinden itibaren süregelenmiştir. Ancak aşırı nüfus artışı, kentleşme ve alansal büyüme nedeniyle bu bölgeler işlevsel özelliklerine aykırı bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin verimli tarım alanları yerleşime açılmış, dere yataklarına binalar inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra bitki örtüsünün büyük oranda tahrip edilmesi de yörede doğal hayatı olumsuz etkilemiştir. Aslında yaşanabilir bir yerleşim, iş ve faaliyetler ortamı olan jeomorfolojik birimlerin, kentin ihtiyaçları doğrultusunda ve fonksiyonel özelliklerine uyumlu biçimde değerlendirilmesi ciddi bir planlama ve denetim mekanizmasıyla mümkün olmaktadır. Plansız ve kontrolsüz bir şekilde büyüyen kentler, daha sonra doğal afetlerin hedefi olmaktadır. Geçmişte veya günümüzde denetim mekanizmasının yetersiz olduğu yerlerde fay hatlarına, yamaçlara veya akarsu yataklarına açılan yerleşim birimlerinin, doğal afetlerin yıkıcı etkilerine maruz kaldığına şahit olmaktadır. Bu sebeple bir jeomorfolojik unsur üzerinde, yerleşim alanı açılmadan önce belli bir plan dâhilinde etütler yapılması hayati önem taşımaktadır.

Kentleşme sürecinin henüz başında olan Patnos'ta, etkin fayların varlığı ve taban suyu seviyesinin yer yer yüksek olması titiz bir zemin etüdünü gerekli kılmaktadır. Özellikle şehrin batısında bulunan Sanayi Mahallesinin, neojen kil ve marn olarak bilinen yeşil, kırmızı veya gri renkli killi-siltli yapısının çökmeye karşı duyarlı olduğu, bu bölgede yapılan bazı konutların yumuşak zemin nedeniyle çökmeye uğradığı bilinmektedir. Genel olarak bir çöküntü ovası üzerinde şehirleşen Patnos, zemin özellikleri açısından benzer özellikler taşır. Kuzeyde Tutak, güneyde Süphan ve güneybatıda Malazgirt faylarıyla çevrili olup, üçüncü dereceden deprem kuşağında bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüzde bu fay hatlarına yakın olan Cumhuriyet, Süphan ve Bağdişan mahallelerinde çok katlı yapılaşma diğer yerlere nazaran daha seyrek.

Kentleşmenin üzerindeki doğal faktörlerden biri de kuşkusuz iklim ve onun elemanlarıdır. Bir yerleşim birimindeki iklimin ana özellikleri o kentin dokusu, mimari özellikleri ve konut yapısı üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Araştırma alanı olan Patnos, tamamen karasal iklim koşullarının hüküm sürdüğü bir bölgedir. Kent ve çevresi üzerinde yıl boyunca etkili olan hava olaylarına bakıldığında yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve kar yağışlıdır. Meteorolojik verilere bakıldığında Kasım'dan Haziran ayına kadar devam yağışlı dönemde, toprakta nemlilik artar ve taban suyu seviyesi yükselmektedir. Bu dönemden itibaren azalan yağışlarla birlikte kurak bir sezona girilmektedir. Ancak yörenin alüvyonlu, kumlu ve çakıllı yapısı, yağışların yeraltına sızmasını kolaylaştırdığından ilçede, kuzeyden güneye gidildikçe yeraltı suyu taşıyan tabakaların kalınlığı artmaktadır. İlçe merkezinin bulunduğu alanda yeraltı suyu tabaka kalınlığı 1-1.5 m iken, güneyde bu kalınlık 20 m'yi bulmaktadır (İller Bankası, 1993:13-17). İklim elemanlarından biri olan sıcaklık faktörü de kentin şekillenmesinde önemli bir etkidir. Yıllık ortalama sıcaklığın 7,5 C olduğu ilçede, evler ve diğer yapılar hava şartlarına göre dizayn edilmiştir. Evler, ön cephesi bakı etkisi de göz önünde bulundurularak güneye bakacak şekilde inşa edilmiş, konutların dış duvarı mantolama sistemiyle kaplanmıştır. Böylece kış mevsiminde sıcaklığın eksi değerlere düştüğü dönemlerde konutlar soğuk havaya karşı daha korunaklı hale getirilmiştir. Sıcaklığın yanında kentin fizyolojik yapısının şekillenmesinde rüzgâr da önemli rol oynamaktadır. Fiziki yapılanma modeli açısından toplu bir kent olan Patnos, düz topoğrafyası nedeniyle günlük rüzgârlara

açık bir yerdir. Mevsimsel olarak farklı şiddetlerde esen rüzgârlar zaman zaman kentte yaşamı olumsuz etkilemektedir. Rüzgârın yıkıcı etkilerinden korunmak için evler genellikle birbirine yakın ve sık dokuludur. Öte yandan, Patnos'un yatay ve dikey yönlü alansal büyümesi belirli yönlerden gelen hava akımlarını etkilemektedir. Etrafi yüksek dağlarla çevrili bir havza içinde yer alması nedeniyle yüksek basınç koşullarında kent atmosferindeki akımlar zayıflamakta ve rüzgâr hızı azalmaktadır. Rüzgârın hızını azaltıcı bir diğer etki ise bitki örtüsüdür. İlçede özellikle tek katlı müstakil evlerin çevresinde dikilen ağaçlar rüzgâra karşı bir set görevi üstlenmektedir.

4.2. Beşeri Faktörlerin Kentsel Gelişimine Etkileri

Doğal ortam şartlarının sunduğu avantajlar sayesinde onu mümkün olduğu ölçüde şekillendiren insanlar, teknolojinin yardımıyla kentleşme olgusunu başlatır ve bunu sürekli hale getirir. Kentleşme olgusunun başladığı ilk çağlardan günümüze, kentlerdeki sosyal, kültürel ve demografik döngü kentlerin coğrafi karakterini simgeler. İnsanoğlu hayatının sürdürmek için yerleştiği fiziki ortama mekânsal bir karakter kazandırırken, onu kendi sosyal ve kültürel özelliklerine göre inşa eder. Şehir, insanın yerleşme, yurtlanma ihtiyacının yalın bir karşılığıdır, temel bir mekândır, yaşam alanıdır. Şehir, insanın, hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün ve insan hayatını yönelten, çevreleyen yapıdır. Bu yapıya biçim veren tercihler ise insan ve toplumlar, inançlardan ve dinlerden hareket ederek belirler.⁴⁰ Kentlerin kuruluş amaçları kent morfolojisine yani yerleşme biçimine etki yapar. Başka önemli faktörler olmadığı müddetçe, yerleşme biçimleri sadece kuruluş nedenlerinin etkisi ile biçimlenirler ve bazı kent planlarının incelenmesi sırasında bu nedenler en önemli özellik olarak göze çarpar. Ancak yerleşme biçimini etkileyen kuruluş nedenlerinin yanı sıra bazı diğer durumlar da kentin karakterini etkileyebilirler.⁴¹

Kırsal bir yerleşme iken 1936 yılında ilçe statüsüne geçen Patnos, fiziki coğrafya şartlarının sunduğu imkânlar sayesinde hızla nüfuslanarak büyümeye başlamıştır. Tarihi çok eskilere dayanan Patnos, günümüze kadar farklı süreçlerin etkisi altında kalmıştır. Bu süreç boyunca insanlar tarafından işlenen topoğrafya ile

---

⁴⁰ Cansever, T., *İslam'da Şehir ve Mimari*, Timaş Yayınları, İstanbul-2013, s. 17.

⁴¹ Bayhan, İ., *Şehir Planlaması*, İskender Matbaası, İstanbul-1969, s.13.

birlikte ortaya bir kent morfolojisi çıkmıştır. Bu kent morfolojisi genel olarak konutlar, tesisler, caddeler, ticari işletmeler ve kamusal alanlardan meydana gelmektedir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Harita Bilgi Bankasının 1:25000 ölçekli haritası üzerinde yapılan ölçümlere göre kentin alanı 30,54 km²'den (3054 hektar) oluşmaktadır (Şekil 16). Yapılan ölçümlere göre kentte yerleşmeye açılan 2350 ha, tarım amaçlı kullanılan alan 620 ha'dır. Geriye kalan 84 ha. ise boş alanlardan meydana gelmektedir.⁴²

Şekil 16: İlçe Merkezinin Toplam Yüzölçümü.

Şehrin merkezi mahalleri olan İnönü, Cami, Yeni ve Atatürk Mahallesinde kentsel konutlar yoğun fakat tarım alanları çok az iken, şehrin kenar mahalleleri olan Yeşilçimen, Bağdısan, Süphan ve Sarısu Mahallesinde bu durum tam tersidir. Bunun yanı sıra nüfus artışı ile birlikte kentsel alanın genişlemesi ilçede fizyolojik yapının değişmesine sebep olmuştur. 2000’li yılların başına kadar kamu binaları ve birkaç istisna dışında genellikle yatay bir şehirleşme hareketinin görüldüğü ilçede, bu tarihten sonra dikey yönlü bir kentleşme karakteri ortaya çıkmıştır. Kentsel alan kullanımı önceki yıllara oranla azalırken, değişen konut mimarisi ve uygulamaya konulan imar

mevzuatları kentin gelişiminin batıya doğru çok katlı konutlar şeklinde olmasına olanak sağlamıştır. Fakat şehrin ilk kurulduğu Çay, Yeşilçimen, Sütölüpınar ve Alpaslan gibi mahallelerde tek katlı, kerpiç ya da tuğladan inşa edilmiş, herhangi bir imar planına bağlı olmayan, düzensiz yapılaşma varlığını devam ettirmektedir (Fotoğraf 17).

Fotoğraf 17: Alpaslan Mahallesi'ndeki Düzensiz Yapılaşmalardan Bir Görünüm

Çarpık yerleşme özelliği gösteren bu bölgelerde genellikle dar bir yolun iki tarafında birbirine yakın, etrafı duvarla çevrili sık kümelenmiş konutlar göze çarpmaktadır. Mimari özellik ve estetik kaygı açısından zayıf olan bu evlerin çatı kısmı iklim şartlarından dolayı çinko sac ile kaplanmıştır. Günümüzde değişen arazi kullanıma göre konutların yapısı, şekli ve yoğunluğu ile kent formu giderek biçimlenmektedir. Önceki dönemlerde kentsel bir planlamanın olmadığı ilçede günümüzde uygulanan imar planıyla birlikte daha düzenli ve modern görünümlü yeni kentsel alanlar ortaya çıkmıştır. Gerek kamu gerekse özel sektör yatırımları ile birlikte şehrin hemen her yerinde konutlar, kamu binaları ve sosyal-kültürel etkinlik alanları inşa edilmeye başlanmıştır. Özellikle kentin batı kesimlerinde Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından inşa edilen konutlar ve kamu binaları (Adliye, SGK, Kaymakamlık v.s.) bu bölgede morfolojik yapının tamamen değişmesine neden olmuştur. Kısa bir süre önce boş ve atıl durumda olan bu alanlar, günümüzde Patnos'un en çok tercih

edilen bölgesi olmuştur. Tabi hızlı şehirleşme, beraberinde mekânsal değişimi de getirmiştir. Bu mekânın dönüşüm ve yeniden yapılandırılmasıyla beraber kent, modern bir görünüme kavuşsa da, doğal ortam olumsuz etkilenmiştir. Genelde yeşil bir şehir olarak bilinen ilçe, yoğun inşaat faaliyetleri nedeniyle bu özelliğini gün geçtikçe kaybetmektedir.

4.3. Patnos'ta Kent Dokusu

TDK sözlüğünde *'bir kentin, anayollar ve ikincil yollarla bölünmüş, oturma, çalışma, alım satım, işleyim, dinlenme yerlerini kapsayan yer bölümlerden, adacıklardan ve komşuluk birimlerinden oluşan toprak kullanımı biçimi'* olarak tanımlanan kent dokusu (TDK,2017:445) insanların, yaşadıkları şehri sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarına göre biçimlendirmesidir. Doğal ve beşeri faktörlerin karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkan kent tasarımları, şehrin her bölgesinde aynı değildir. Çünkü bir kentin ilk yerleşim alanındaki mevcut doku ile sonradan ortaya çıkan tasarımlar arasında doku olarak farklılıklar vardır. Tarihsel süreç boyunca ekonomik, sosyo-kültürel yapı, nüfus hareketleri, göç, teknolojik gelişim ve altyapı sistemleri kentlerin biçimini etkileyen beşeri faktörler olarak göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra ulaşım, erişilebilirlik, kentsel yoğunluk, enerji tüketimi ve iş gücü oranı gibi değişkenler de kent dokusuna şekil veren etmenlerdir. Beşeri faktörlerin yanında kentin dokusu ve biçimi üzerinde etkili olan fiziki çevre şartları ise iklim, bitki örtüsü, jeolojik ve jeomorfolojik unsurlar olarak sıralanabilir. Bu faktörler beşeri bir müdahale olmadan kendiliğinden yani doğal olarak gerçekleşen faktörlerdir (Tunçdilek,1971:34). Kentlerin şekli genellikle coğrafi şartlardan etkilenmekte, kent formunu etkileyen çevresel faktörlerde topoğrafik örtünün düz veya engebeli oluşu, yollarının araziye yerleşme biçimi ve iklim özellikleri gibi birçok etmen kentin fizyolojik yapısını doğrudan etkilemektedir (Tanoğlu 1969, 216). Kentlerin üzerine kurulmuş oldukları arazinin topoğrafik özellikleri kentin nasıl biçimleneceği noktasında oldukça önemlidir. Örneğin etrafı yüksek dağlar ve dik yamaçlarla çevrili ovada kurulan bir şehir, merkezden çevreye doğru dairesel bir şekil alır. Oysa vadi ya da boğaz gibi engebeli bir topoğrafya üzerinde gelişmiş bir yerleşim alanı ise düz bir hat boyunca çizgisel olarak gelişir. Dolayısıyla yerleşmeye açılmış bir bölgenin düz veya engebeli oluşu yerleşme biçimini etkileyen birincil faktördür.

Harita 15: Atatürk Mahallesi'nin 2005 Yılına Ait Yerleşim

Kaynak: Patnos Belediyesi

Fotoğraf 18: Atatürk Mahallesi'nde Yeni Kentsel Konutlardan Bir Görünüm

İlçede ulaşım sistemine bakıldığında; özellikle kentin eski yerleşim birimlerinde dar, çıkmaz ve karmaşık yapıli sokakların yoğun olduğu, buna karşılık son yıllarda yerel yönetimler tarafından sokaklar düzenlenerek şehrin ana caddelerine bağlanmış, bu sokaklara isim ve numara verilerek mevcut karmaşıklığa kısmen son verilmiştir. Normal şartlarda düz ve sade bir topoğrafyaya sahip yerleşim alanlarında, ulaşım sistemleri, merkezden çevreye doğru simetrik bir yapıda olmaktadır. Ancak araştırma sahamız olan Patnos'ta, şehir merkezi ile mahalle bağlantısını sağlayan caddelerin güzergâhı belirlenirken imar planlarına uyulmadığı görölmektedir. Bunun yanı sıra bir kavşak noktası üzerinde bulunan Patnos'un, DB ve GB doğrultulu iki çevreyolu, komşu il ve ilçelerle bağlantıyı sağlar. Arazi kullanım kararları açısından bakıldığında, hizmet sektörü ve küçük sanayi işletmelerinin kent merkezinde yoğunlaştığı görölmektedir. Nüfusun yoğunluk dağılımına bakıldığında ise, kent merkezinde yoğun konut alanlarının olduğu, çevre mahallelerde ise orta ve düşük yoğunlukta konut alanları göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Patnos'ta, Müstakil (bahçeli ev tipi) Konutlar, Kentsel Konutlar(Apartmanlar), Merkezi İş Alanları (MİA) ve ulaşım sistemleri kent dokusu ve biçimini meydana getiren ana etmenleridir.

4.3.1. Müstakil (tek katlı) Konutlar

Geleneksel kırsal konutlar insanın geçmişten günümüze biriktirerek getirdiğı kültürel birikimin ve komşu kültürlerle olan etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıkan kültürün maddi öğelerinin gösterilebilecek en güzel şekillerinden birisidir. Çünkü kırsal konutlar, içerisinde barındırdığı özellikler ile toplumun ihtiyaçlarına göre nasıl şekillendirildiğini, aile yapısına göre nasıl inşa edildiğini ve buna bağlı olarak yapılan eklentilerin özelliklerini, dini hayatın etkisini, kadının toplum içerisindeki yerini, sosyal ilişkilere göre planlandığını ve fiziki çevrenin etkisinin insan tarafından olumlu şekilde nasıl kullanıldığını göstermesi bakımından maddi kültürün güzel bir yansıtıcısıdır.⁴³ İnsanlar şehirlerini sosyal, kültürel ve iktisadi faaliyetlerin türüne göre inşa ederler. Doğal ve beşeri faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkan kentlerin, ilk yerleşim alanlarındaki doku ile yeni yerleşim alanları arasında biçimsel farklılıklar

⁴³ Kayserili, A., Altaş, N.T., Horasan İlçesindeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2013, cilt 15, (23), s. 91.

vardır. Fizyolojik yapının büyük oranda değiştiği ve yeni kentsel tasarımların ortaya çıktığı Patnos, kırsal bir yerleşme iken 1936 yılında ilçe olmuştur. Zamanla nüfus artışı ve göçlerle birlikte mekânda yatay bir genişlemenin olduğu ilçede, müstakil, yani tek katlı evler, ilçede ilk kentsel dokuyu meydana getirmiştir. İlçede 1985 yılında 1818, 1990 yılında 3611 ve 1995 yılında ise 5285 adet olan toplam konut mevcuttur (Yıldız, 1996: 28). 2021 yılı itibariyle ilçedeki toplam konut sayısı ise 11.773 adet olmuştur (Tablo 13). Dolayısıyla 1995'ten günümüze kadar olan süreçte ilçedeki konut sayısında %122'lik artış olmuştur. Öte yandan 1995 yılında kentte mevcut 5028 müstakil konutun toplam konutlar içindeki payı %95.1 olmuştur (Yıldız, 1996:30). Günümüzde kentte bulunan 5981 adet müstakil konutun toplam konutlar içindeki payı ise %50.8 olmuştur (Tablo 13).

Tablo 13: Mahallelere Göre Toplam Konut Sayısı, Müstakil Konut Sayısı ve Yüzdelik Oranları

Mahalle Adı	Toplam Konut Sayısı	Müstakil Konut Sayısı	Oran (%)
Yunusemre	1.182	704	59,5
Atatürk	1.343	505	37,6
Alpaslan	1.031	584	56,6
Cumhuriyet	814	434	50,8
Sütlüpınar	796	404	50,7
İnönü	320	168	52,5
Cami	339	102	30,0
Serhat	441	288	65,3
Çay	778	413	53,0
Turgut Özal	242	118	48,7
14 Nisan	652	351	53,8
Yeni	758	334	44,0
Ahmed-i Hani	439	225	51,2
S. Eyyubi	683	356	52,1
Sarısu	336	176	52,3
Bağdişan	361	180	53,1
Sanayi	473	229	48,4
A.Küfrevi	348	177	50,8
Süphan	437	231	53,0
Toplam	11.773	5.981	50,8

Kaynak: DİE Bina Sayım Cetvelleri, Patnos Belediyesi, Yıldız 1996, Yerinde Yapılan Gözlemler.

Sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlara göre inşa edilen müstakil evler, genellikle dar bir sokak boyunca düz bir hat şeklinde uzanmaktadır. Bir imar planından bağımsız, tuğla, kerpiç, ahşap ve biriket gibi malzemelerden yapılan bu evler genellikle tek katlıdır (Fotoğraf 19).

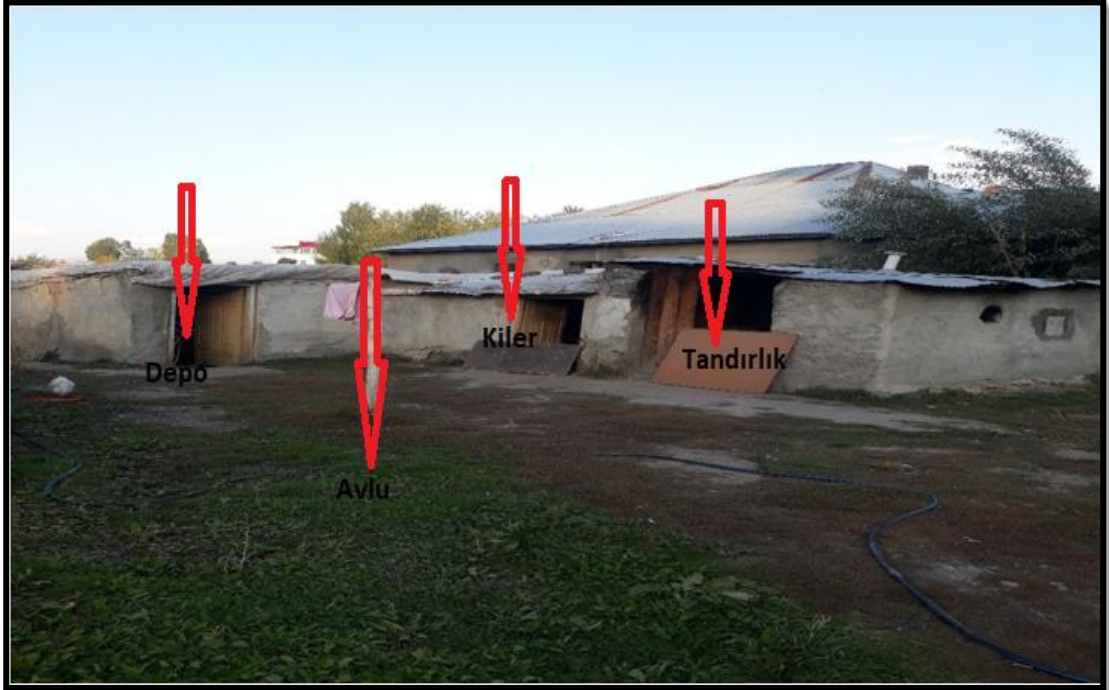

Fotoğraf 19: Yunusemre Mahallesi'nde Sokağın İki Tarafına Kurulmuş Konutlar

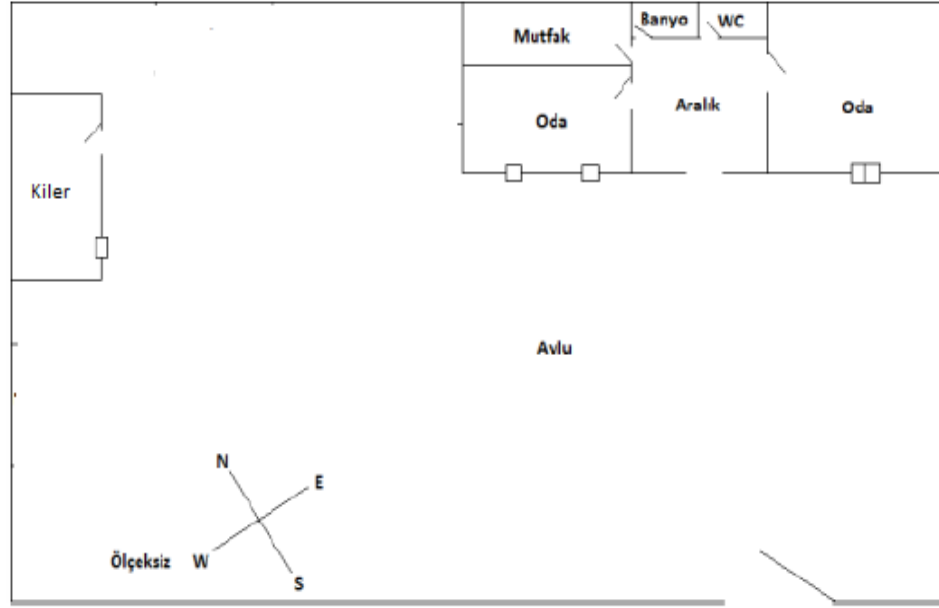
Karasal iklim şartlarının egemen olduğu ilçede, bu konutların çatı kısmı kaygan bir çinko sac ile örtülüdür. Bu sac türü, kışın yağın çatıda birikmesini önlemek için %40-45 eğimle yapılmakta ve böylece olası çökmelere karşı bir mekanizma görevi görür (Fotoğraf 20). Yerine göre geniş bir avlu veya bahçenin bulunduğu bu konutların yanında kiler, depo ve ekmek pişirilen tandırlık gibi yapılar bulunur (Fotoğraf 21). Etrafı yer yer yüksek duvarlarla çevrili olan bu evlerin bahçeden sokağa çıkan bir kapısı bulunur (Şekil 17).

Fotoğraf 21: Alpaslan Mahallesi 238. Sokakta Bulunan Müstakil Bir Konutun Çatı Sistemi

Fotoğraf 20: Alpaslan Mahallesi 238. Sokakta Bulunan Müstakil Konutun Avlusu

Şekil 17: Alpaslan Mahallesi'nde Müstakil Bir Ev Planı

4.3.2. Kentsel (çok katlı) Konutlar

Hızlı kentleşme neticesinde ortaya çıkan kentsel problemlerin olumsuzluklarından elde edilen tecrübelerin, yüzünü kente dönmüş küçük şehirlerde uygulanması önemlidir. Demografik olarak kent sayılma eşiğini (10 bin) elde etmiş ancak belirli bir büyüklüğe ulaşamamış, kasaba özelliğinden yakın zamanda sıyrılmış mütevazı gelişme seyrindeki küçük şehir yerleşmelerinde, kentsel gelişim formunun planlaması ileride gerçekleşme ihtimali olan olumsuzlukların şimdiden önüne geçilmesini sağlayacaktır.⁴⁴ Bilindiği üzere şehirlerde, yerleşmeye uygun hemen hemen her alanda konutlar yapılmaktadır. Nüfus artışının tetiklediği bu durum, kentlerde çok katlı yapılaşmayı zorunlu kılmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi 2000 yılına kadar kamu binaları ve birkaç istisna dışında genellikle tek katlı evlerin yoğunlukta olduğu ilçede son yıllarda kamu ve özel sektör yatırımları ile birlikte ilçenin fizyolojik yapısında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Yatay genişlemenin yoğun olduğu 2000 yılına nazaran, günümüzde çok katlı ve farklı mimari

⁴⁴ Özdemir, İ. Soylu, H. (2021). Zara'nın Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (3), s. 1308.

özelliklerde konutların yapımı, kent dokusunda önemli farklılıklara neden olmuştur. Artan nüfusla birlikte yerleşim alanları daha sık dokulu olmaya başlamıştır. Bu durum cadde, sokak ve mahalleler arasındaki mesafeyi kısaltmış, karmaşık bir şehir içi ulaşım sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İlçede çok katlı konut sayısının en fazla olduğu mahalle Atatürk Mahallesi olurken, çok katlı konut sayısının en az olduğu mahalle ise Süphan olmuştur. Yörede 1995 yılında yalnızca 257 olan çok katlı konut sayısı günümüzde 5797 olmuştur. Çok katlı konutların toplam konutlar içerisinde ise %49.2 olmuştur (Tablo 14).

Tablo 14: Mahallelere Göre Toplam Konut Sayısı, Çok Katlı Konut Sayısı ve Yüzdelik Oranları.

Mahalle Adı	Toplam Konut Sayısı	Çok Katlı Konut Sayısı	Oran (%)
Yunusemre	1.182	478	40,5
Atatürk	1.343	838	62,4
Alpaslan	1.031	447	45,4
Cumhuriyet	814	380	49,2
Sütlüpınar	796	392	49,3
İnönü	320	152	52,5
Cami	339	237	47,5
Serhat	441	153	34,7
Çay	778	365	47,0
Turgut Özal	242	124	51,3
14 Nisan	652	301	46,2
Yeni	758	424	56,0
Ahmed-i Hani	439	214	48,8
S. Eyyubi	683	327	47,9
Sarısu	336	160	47,7
Bağdişan	361	161	46,9
Sanayi	473	244	51,6
A.Küfrevi	348	171	49,2
Süphan	437	206	47,0
Toplam	11.773	5.797	49,2

Kaynak: DİE Bina Sayım Cetvelleri, Patnos Belediyesi, Yıldız 1996, Yerinde Yapılan Gözlemler.

Kentleşme adına önemli bir sürecin yaşandığı ilçede topoğrafik koşulların elverişli olduğu alanlarda geleneksel konutların yerini kentsel konutlar almaya başlamıştır. Nitekim ilçede müstakil konut sayısındaki artış hızı azalırken kentsel konut sayısında ciddi bir artış olmuştur. Geçmişte yerleşim alanı olarak çok fazla tercih edilmeyen ya da seyrek yerleşimlerin olduğu mahalleler, altyapı ve ulaşım

hizmetlerinde yapılan iyileştirmelerle yeni yaşam alanları olarak tercih edilmeye başlanmıştır (Fotoğraf 22).

Fotoğraf 22: Selahaddin Eyyubi Mahallesi'nde İnşa Edilen Kentsel Konular

Ticari, ekonomik ve sosyal-kültürel hayatın en yoğun olduğu, bugünkü Cami, Yeni, İnönü ve Atatürk mahallelerinin sınırları içinde bulunan arşı merkezinde konut ve ticari alanlar iç içe geçmiş durumdadır. Genellikle alt katların ticari faaliyet alanı, üst katların ise apart ve otel olarak kullanıldığı çok sayıda yapı mevcuttur. Bu yapıların en çok olduğu caddeler ise 14 Nisan, Malazgirt ve Erciş Caddeleri ve Ağrı-Van Caddeleridir (Fotoğraf 23-24). Kent meydanının bulunmadığı ilçede, Yeni Mahallede Osmanlı Parkı, Turgut Özal mahallesinde ise Selçuklu Parkı adında iki adet park alanı bulunmaktadır. Bu kamusal alanlar yöre halkı için önemli bir sosyal mekan özelliği taşımaktadır (Fotoğraf 25).

Fotoğraf 23: Atatürk Bulvarı Üzerinde Bulunan Ticari İşyerleri

Fotoğraf 24: Ticari Yoğunluğun Fazla Olduğu Ağrı- Van Caddesi'nden Bir Görünüm

Fotoğraf 25: Bir Kamusal Alan Olan Osmanlı Parkı'ndan Bir Görünüm

İlçede kentleşme hareketinin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri de hiç kuşkusuz Atatürk mahallesidir. Şehrin batısına doğru uzanan Atatürk Mahallesi günümüzde kamu ve özel sektör yatırımlarının en çok yapıldığı bölgedir (Fotoğraf 24). Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Kaymakamlık, Adliye, Sosyal Yardımlaşma Vakfı gibi birçok kamu kurum ve kuruluşu ait resmi daireler bu alanda toplanmıştır (Fotoğraf 26-27).

Fotoğraf 26: Atatürk Mahallesi'nden Bir Görünüm

Fotoğraf 27: Yakın Zamanda Hizmete Açılan Kaymakamlık Binası

4.3.3.Merkezi İş Alanları (MİA)

Merkezi iş alanı veya kısaca MİA olarak adlandırılan yerler, bir kentte ticari yoğunluğun en üst seviyede olduğu iş merkezleridir. Bu terim, metropollerde, genellikle şehrin finans bölgesi ve ticari alanı ile aynı anlamı taşımaktadır. Kentin sosyal, iktisadi ve demografik döngüsü mekânın değişiminde önemli rol oynamaktadır. Ekonomik ve sosyal alandaki yeniden yapılanmalar, kent mekânlarını hızla değiştirirken, genel arazi kullanım modellerini de büyük ölçüde etkilemektedir.⁴⁵ Kentler gelişim gösterirken ve fiziksel olarak büyürken sistem ilişkileri içinde kentin gelecekteki öngörülen nüfus büyüklüğü ve kentsel işlevin değişimine göre; o kentin modeli oluşturmalıdır. Bu model oluşturulurken, gelişmesinde rol oynayan fiziksel, sosyal, ekonomik, yönetsel, yasal eşik ve sınırlamaların etkisi altındaki kentli nüfus için, sosyal faydayı en üst düzeyde tutan bir gelişme kentin mevcut gelişim sürecinde içsel ve dışsal gelişme eğilimlerinin göz önüne alınması gerekmektedir. Dünyada son gelişmelere bağlı gündemde olan yeni arazi kullanım kararlarında, kentin içsel gelişme eğilimlerinin mekânsal uygulama aracı olarak kentsel yenileme ve yeniden yapılanma süreci önem kazanmaktadır.⁴⁶ Kentlerin bugünkü görünümünü almasını sağlayan en önemli unsurlardan biri de elbette ticari alanlardır. Bunun yanı sıra merkezi iş alanlarının sahip olduğu bazı özellikler de bulunuyor. Bu özellikleri şu şekilde sıralamak gerekirse;

- Ulaşımın odak noktasında kurulmuş olması,
- Hizmet sektörünün en yoğun olduğu alan özelliğine sahip olması,
- Kentleşme faaliyetinin sürekli devam ettiği alan özelliği göstermesi,
- Birbirine benzer fonksiyonların aynı alanda bulunması,
- Yaya ve araç trafiğinin en yoğun olduğu yer olması,
- Çalışma ve alışveriş için bir cazibe merkezi olması.⁴⁷

⁴⁵ Catanese, A., Snyder, J., *Urban Planning*, McGraw-Hill College, New York-1988, s.104.

⁴⁶ Ulu, A., Dökmeci, V., *Merkezi iş alanlarının (MİA) fiziksel ve ekonomik olarak yeniden yapılanması: Eskişehir örneği*, İTÜ Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, Mart 2003, s. 128-130.

⁴⁷ Kaya, A. Y., *Kentleşmenin Coğrafi Analizi: Keçiören (Ankara) Örneği. Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Elazığ-2014, s.39.

Önemli yolların kesiştiği bir noktada bulunan Patnos, sürekli büyüyen, ticari hayatın canlı olduğu bir yerleşim birimidir. Ancak ilçedeki mevcut iş alanlarının kuruluş yeri belli bir imar planına bağlı olmaksızın gelişmiştir. Patnos'ta MİA'lar genel olarak cadde ve sokakların her iki tarafında düz bir hat şeklinde gelişmiş, sıralı bir sisteme sahiptir. Yan yana dizilen bu ticari alanların dokusu genellikle sık ve iç içe geçmiş durumdadır (Fotoğraf 28).

Fotoğraf 28: Menderes Bulvarında Bulunan Ticari İşyerleri

Sanayi sektörünün gelişmediği ilçede, Ağrı-Van, 14 Nisan ve Malazgirt Caddeleri şehrin merkezi iş sahası özelliğinde olup, bu alanlara, şehrin tüm bölgelerinden yol bağlantısı ile kolay bir şekilde erişilebilmektedir. Ancak son dönemlerde kentleşme ile birlikte şehrin batıya doğru genişlemesi, buralarda yeni MİA'ların kurulması ihtimalini güçlendirmiştir. Daha önce değinildiği gibi kamu ve özel sektör tarafından bu bölgeye yapılan yatırımlar ile şehir merkezi kısmen buraya doğru kaymaya başlamıştır. Tüm bu etkenler bir araya geldiğinde ilerleyen dönemlerde Patnos'un yeni kent merkezinin bugünkü Atatürk Mahallesi ile Sanayi Mahallesinin kesiştiği nokta olması muhtemeldir. Bu alanlarda kurulacak alışveriş merkezleri, eğlence alanları ve diğer ticari işletmeler kentsel mekânda yeni gelişme alanları oluşturacaktır.

Fotoğraf 29: Ağrı -Van Caddesi'nden Eski Bir Görünüm

Fotoğraf 30: Ağrı- Van Caddesi'nin Yeni Görünümü

4.3.4. Kentsel Ulaşım Ağları

Kentlerin dokusu ve biçimi üzerinde belirleyici rol oynayan etmenlerden biri de şehir içi ve şehirlerarası ulaşım ağlarıdır. Ulaşım sistemleri, kentin mekânsal-fiziksel büyüme alanı ve sınırlarının biçimlenmesi, sosyal, kültürel ve iktisadi gelişim süreci ve arazi kullanım biçimlerinin mekânsal dağılımı bağlamında kentsel form üzerinde belirleyici bir faktördür. Şehir morfolojinin bileşenlerinden biri cadde ve sokak sistemidir. Cadde ve sokak, kısaca yol sistemi birçok faktörün etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bu faktörleri eski mahalle sistemi (organik yapı), topografya, iklim, şehir eski çekirdeğine ulaşan yollar ve planlamanın rolü şeklinde sıralamak mümkündür. (Adıgüzel 2014, Başkan 2014,)

Coğrafi olarak dört il merkezinin (Ağrı, Van, Bitlis, Muş) kavşak noktasında bulunan Patnos, şehirlerarası ulaşım sistemleri tarafından kısmen biçimlendirilmiş bir kent özelliği taşımaktadır. Ağrı'yı Van, Muş ve Bitlis' e bağlayan karayolları arasında bulunan Patnos'un kent formu bu yollar boyunca şekillenmiştir. Patnos'tan her gün düzenli olarak batı illerine 10 farklı otobüs firması tarafından 24 adet otobüs seferi düzenlenirken, bu otobüs seferlerinden 4 tanesinin kalkış noktası Patnos'tur (Fotoğraf 31). İstanbul ve Ankara, seferlerin en çok yapıldığı iller olmuştur (Tablo 15).

Tablo 15: Patnos'tan Batı İllerine Yapılan Günlük Otobüs Seferleri.

Firma	Sefer Sayısı	Kalkış Noktası	Varış Noktası
Patnos İtimat	4	Patnos	İstanbul-Ankara-Bodrum-Trabzon
Öz Erciş seyahat	2	Erciş	İstanbul-Ankara
Metro	2	Van	İstanbul-Ankara
Kamil Koç	3	Van	İstanbul- Ankara- İzmir
Van Yolu Seyahat	2	Van	İstanbul- Ankara
Muş Turizm	3	Muş	İstanbul- Ankara- İzmir
Yeni Diyarbakır Seyahat	1	Diyarbakır	Antalya
Van Gölü Turizm	2	Van	İstanbul- Ankara
Van Kalesi Turizm	2	Van	İstanbul- Ankara
Yeşil Muş Turizm	3	Muş	İstanbul- Ankara- İzmir

Kaynak: Firma Bilet Kayıt Defterleri, Yerinde Yapılan Gözlemler.

Fotoğraf 31: Patnos Şehirlerarası Otobüs Terminalinden bir Görünüm

Patnos'un kentsel gelişim sürecinde şehirlerarası karayolu ulaşım sistemi ile otobüs–minibüs gibi toplu taşıma araçlarının belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bu Konutlar, şehirlerarası transit yolların her iki tarafına kurulmuş, böylece bu ulaşım ağları günümüzde tamamen kent içinde kalmıştır (Fotoğraf 32-33).

Fotoğraf 32: Ağrı İli'ni Muş ve Bitlis İllerine Bağlayan Transit Yol

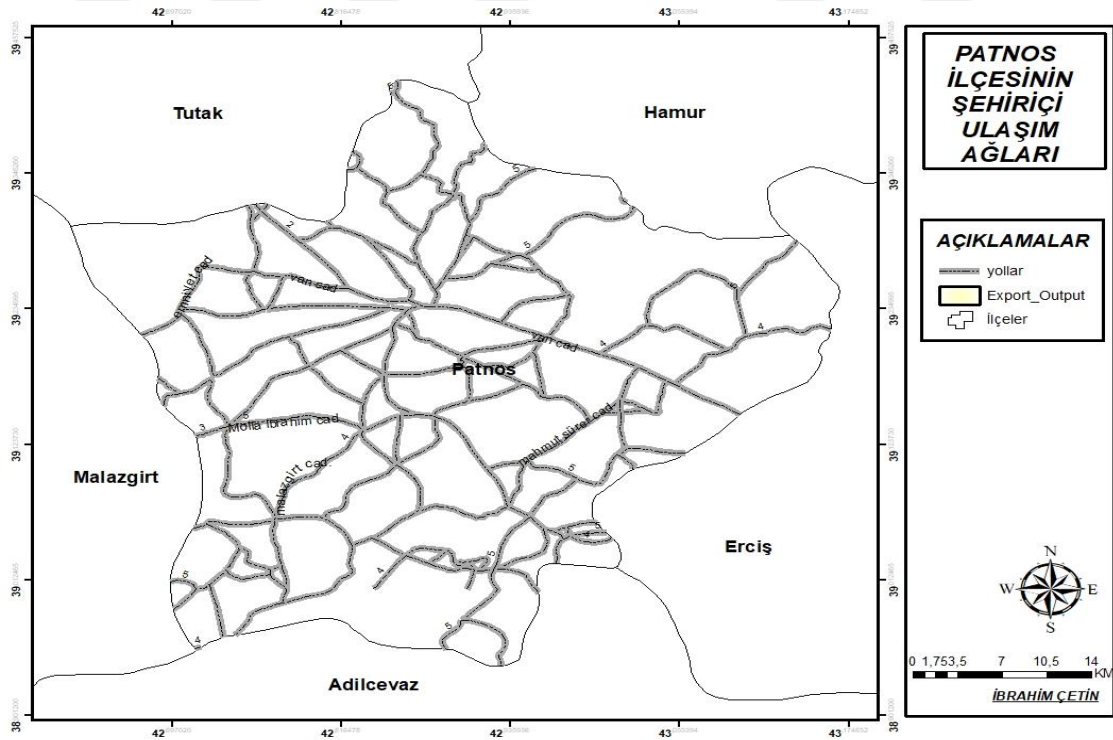

Fotoğraf 33: Ağrı İli'ni Van İli'ne Bağlayan Transit Yol

Patnos'ta kent içi ulaşım sistemlerini etkileyen faktörlerde biri nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan plansız yerleşmelerdir. Etrafı yüksek dağlarla çevrili düz bir araziye sahip olan ilçede, kent içi ana yollar ve sokakların gelişiminde herhangi bir jeomorfolojik engel bulunmamaktadır. Buna rağmen ilçede, özellikle sokakların dar, çıkmaz ve düzensiz bir yapıda olması kent içi ulaşımı bazı noktalarda olumsuz etkilemektedir (Fotoğraf 34). Bazı mahallelerin araç ve yaya ulaşımına imkân vermeyecek durumda olması kentsel gelişim açısından dezavantajdır. Yeşilçimen, Alpaslan, Bağdışan ve Yunusemre gibi mahallerin bazı noktalarında bu durum günümüzde devam etse de kentleşme süreciyle birlikte kent içi ulaşım ağlarında bir değişimin başladığı görülmektedir. Kent içi ulaşım sistemine bakıldığında; kent merkezi ile mahalleler arasındaki bağlantıyı sağlayan ana merkez Atatürk Bulvarıdır. Merkezden çevreye doğru uzanan cadde ve sokaklar vasıtasıyla hemen hemen tüm mahallelere ulaşım sağlanmaktadır (Harita 16).

Fotoğraf 34: Yeşilçimen Mahallesi'nde Araç Trafikini Olumsuz Etkileyen Bir Sokak

Harita 16: Patnos İlçesi'nin Şehir İçi Ulaşım Ağları.

2000 yılından önce sistemli bir ulaşım ağının olmadığı ilçede, bu tarihten sonra özellikle kent içi ulaşım odaklı altyapı yatırım kararlarının, kentsel gelişme süreci ve kentsel formun şekillenmesinde yeni bir süreci ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Şehirlerde cadde ve sokak sistemini etkileyen temel etmenlerden biri de hiç kuşkusuz planlamadır. Nitekim kent içi ulaşım sisteminde birinci kademe yolları olan caddeler, genişletilerek yaya ve araç trafiğine daha uygun hale getirilmiştir (Fotoğraf 35). Böylece kent merkezi ile yerleşim alanlarına ulaşılabilirlik daha kolay hale getirilmiştir. Kent içi ulaşım sistemi bağlamında ikincil koridor olan sokaklar, yerleşim alanlarına erişilebilirlik konusunda önemli bir role sahiptir. Son yıllarda sokak ve ana caddeler arasındaki ulaşım bağlantısının açılması, ilçenin kent formunun kısmen değişmesini ve modern bir görünüm almasını sağlamıştır (Fotoğraf 36-37).

Fotoğraf 35: Şehir İçi Ulaşımında Birincil Koridor Olan Yüncüler Caddesi'den Bir Görünüm

Kent içi ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, konut alanları ile şehir merkezi arasında hızlı ulaşılabilirlik-erişilebilirliği sağladığı görülmektedir. Bu ulaşım koridorlarının, kentsel teknik altyapı nitelik ve kapasitesinin artırılması ve kentsel bölgeler arasında ulaşılabilirlik olanaklarının güçlendirilmesi Cumhuriyet, Yunusemre, Bağdişan ve Sanayi mahallesine yönelik yerleşme eğilimlerinin

hızlanmasında rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, kent içi ulaşım bağlantılarının (kavşak–düğüm noktaları) artırılmasına yönelik yapılan çalışmalar, kentsel yerleşim alanının tamamında hızlandığı görülmektedir.

Fotoğraf 36: Şehir İçi Ulaşımında İkincil Koridor Olan 238. Sokakta Peyzaj Çalışması

Fotoğraf 37: Bağdıran Mahallesi'nde Sokak Altyapı Çalışmalarından Bir Görünüm

4.4. Kentsel Tipoloji, Mimari Özellikler ve Konut Tipleri

4.4.1. Kentsel Tipoloji

Kentsel morfolojinin okunabilmesinde en önemli etkenlerden biri tipolojidir. Mekânın değişim ve dönüşüm süreçlerini analiz etmek için kentsel dokuların açıklanması ihtiyacı ortaya çıkmış böylece tip ve tipoloji bileşeni kentsel morfolojiyi çözümlemede kullanılmaya başlamıştır.⁴⁸ Morfolojinin irdelenmesi veya işlevlerin sıradan bir sınıflandırması değil, kökleri tarihsel süreç ve toplumsal davranışa uzanan ürünlerde kendini gösteren evrensel bir kavramdır.” Tipolojik süreç bir tipten başka bir tipe geçişteki evrimi anlamamıza olanak tanır.⁴⁹

Tarihsel süreç boyunca şehirlerde meydana gelen değişimleri, coğrafi bir perspektifle analiz etmek için kentlerin sahip olduğu dokusal özelliklere bakmak gerekir. Bir kenti meydana getiren tüm öğelerin (konutlar, tesisler, resmi kurumlar, ticari işletmeler, sokaklar, mahalleler vb.) oluşum biçimi birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bu durum ise tipolojiyi yani mimari yapının çeşitlenmesini doğurmuştur. Bu kavram böylece kentsel şekil üzerinden morfolojik analizlerde kullanılan bir olgu olarak literatürdeki yerini almıştır.

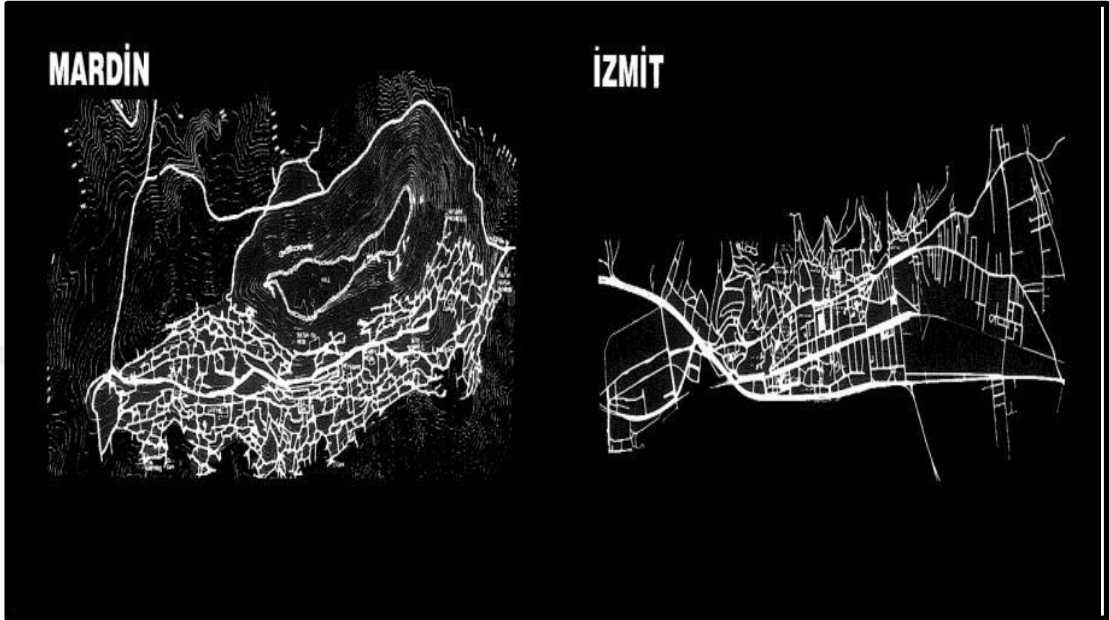
Kentlerdeki yapı tiplerinin farklı özelliklerde olması, kent kuramcılarını yeni arayışlara yöneltmiştir. Örneğin; Moughtin’e (1996) göre lineer kent, grid formu kent ve merkezi ya da içe dönük kent olmak üzere üç ana kent formu bulunmaktadır.⁵⁰ Aru (1998) ise, kent formunu; lineer, ışınsal, muhtelif, semer, yay ve konsantrik biçimli olmak üzere altı grupta ele almaktadır. Çizgisel, ışınsal ve konsantrik olarak adlandırılan üç grup şekilsel olarak birbirini tamamlayıcı durumundadır. Çizgisel (lineer) kent modeli, topoğrafik durumun birçok yöne yayılmasıyla ışınsal kent biçimini oluşturmakla beraber, bu gelişmeler zamanla ve çevre yollarının oluşumuyla birlikte konsantrik yerleşme biçimine dönüşebilmektedir. Lineer yani çizgisel kent formu oluşumları genellikle topografya faktörüne bağlı olarak gelişmektedir. Bu

⁴⁸ Sınmaz, S., Özdemir, H.A., Türkiye Şehir Planlama Pratiğinin Kentsel Morfoloji ve Tipoloji Üzerindeki Etkileri, Siverek Kenti İçin Bir Değerlendirme, *Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, 2016, s.86.

⁴⁹ Petruccioli, A. *Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam dokusu*. Yem Yayınları. İstanbul-2008, s.39.

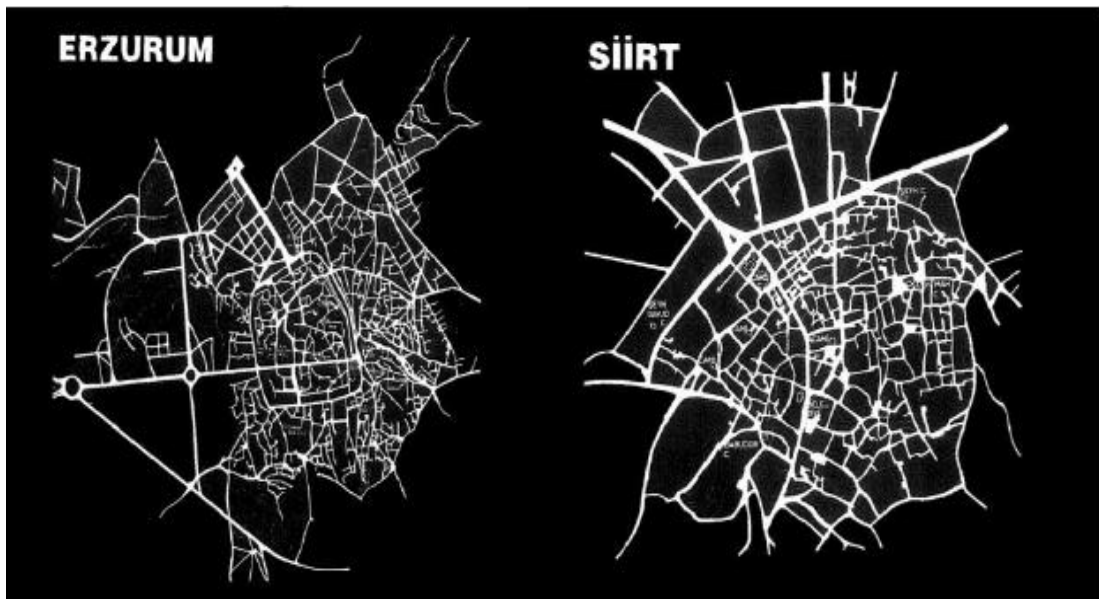
⁵⁰ Moughtin, C., *Urban design: Green dimensions*. University of Nottingham. Department of Urban Planning, London-1996, s. 88-90.

modelde, kent, topoğrafyanın izin verdiği şekilde çizgisel olarak gelişir, örnekleri genellikle kıyı kentlerinde görölse de kıyısı olmayan kentlerde de örnekleri bulunmaktadır (Şekil 18).

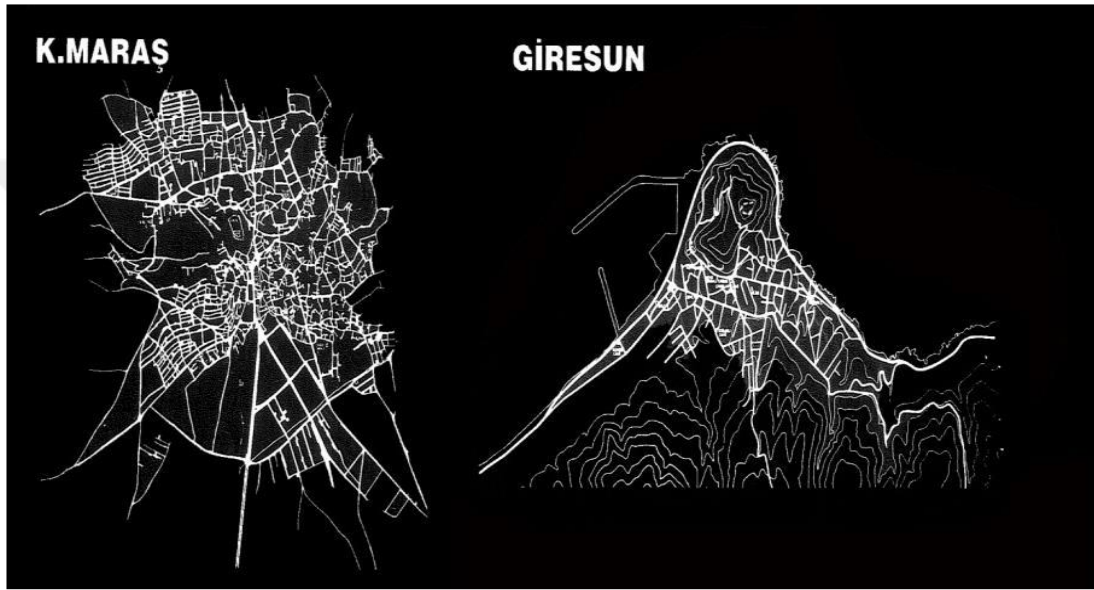
Şekil 18: Lineer Kent Biçimi (Aru, 1998)

Konsantrik kent modeli, dini veya özel bir yapı çekirdeği etrafına, topoğrafik yapının izin verdiği imkân doğrultusunda özel yapıların etkisi altında gelişen kentler olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 19).

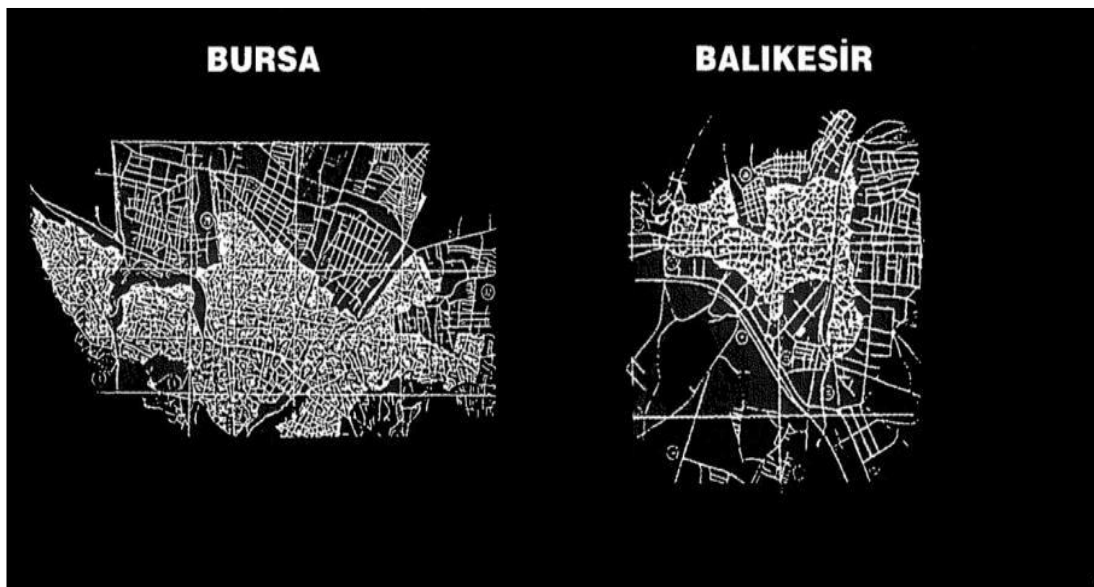

Şekil 19: Konsantrik Kent Modeli (Aru, 1998)

Semer kent biçimi, bir tepenin iki yamacında kurulan yerleşmeleri tarif etmektedir. Bu kent biçimi, şekil itibariyle semere benzetildiği için bu isimle anılmaktadır (Şekil 20). Muhtelif kent biçimi doğal yapı, sosyal, ekonomik ve siyasi duruma göre farklılaşan ve şekillenen yerleşmeleri tarif etmektedir. Bu kent biçimi, genel olarak eğim derecesi yüksek bir yamaç ve dar bir düzlükte kurulan kurulan yerleşmeler için geçerlidir (Şekil 21)

Şekil 20: Semer Kent Modeli (Aru, 1998)

Şekil 21: Muhtelif Kent Modeli (Aru, 1998)

İşınsal yani yıldız kent modeli ise genellikle tek merkezden çıkan ulaşım akslarının etkisinde gelişmektedir. Bu ulaşım akslarının ilerlemesiyle tüm yönlere doğru bir gelişim söz konusudur (Şekil 22). Bu kent formu, doğal yapı, sosyal-kültürel ve iktisadi faktör gibi değişken fonksiyonlara göre farklılaşarak oluşan organik kent biçimleri olup, araştırma sahamızın kent formuna en yakın kent biçimidir. Radyal (İşınsal) biçimli kentler, mekânsal diyagram yaratan merkez, merkezden çıkan İşınsal yollar, simetrik düzen, eşit mesafeler ve erişilebilirlik ile dairesel plan içinde gelişir. Kent merkezinde genellikle önemli bir yapı bulunmakta ve bu yapı kentin en önemli bölgesini işaret etmektedir. İşınsal yollar merkezde kesişmekte ve kenti eşit parçalara bölmektedir. Daire formunun sınırlayıcı olduğu bölge ise kentin sonlandığı bölgelerdir.⁵¹ Bu bilgilerden yola çıkarak işınsal kent biçimi, merkezden çıkan ve ulaşım hatları boyunca yayılan yerleşmeleri tarif etmektedir. Patnos kenti, etrafı yüksek dağ yamaçları ile çevrili, eğim derecesi düşük bir arazide, ulaşım aksları doğrultusunda belirgin işınsal bir sisteme göre şekillenmiştir. Ayrıca ilçede, ilk yerleşmeler işınsal sistemin doğu kesiminde, bugünkü Çay Mahallesi sınırları içerisindeki alanda meydana gelmiştir. Dolayısıyla araştırma sahası olan Patnos, genel hatlarıyla bu kent biçimiyle ortak özellikler taşımaktadır (Şekil 23).

Şekil 22: İşınsal Kent Modeli (Aru, 1998)

⁵¹ Aru, K.A. (1998). *Türk Kenti*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul-1998, s. 100-108.

Şekil 23: Işınsal Özellik Gösteren Patnos'un Kent Biçimi

4.4.2. Mimari Özellikler ve Konut Tipleri

Yerleşme coğrafyasının önemli çalışma alanlarından birisi olan konutlar; yapı malzemesi, şekil ve plan bakımından mekândan mekâna değişiklik göstermesi nedeniyle coğrafyanın ilgi alanını oluşturmakta ve bu değişim beşeri coğrafya temelinde açıklanmaya çalışılmaktadır. İlk çağlardan itibaren insanın en önemli gereksinimi olan evler, günümüzde barınma yeri olmaktan ziyade, aynı zamanda farklı aktivitelerin yer aldığı bir mekân haline gelmiştir. İnsanların ilk mimari faaliyet olarak konut yapmasında, beşeri ve fiziki faktörler etkili olmuştur. Dolayısıyla konutlar; kültürden kültüre, mekândan mekâna farklılıklar gösteren, birçok aktivite, gereksinim ve insan ilişkilerini ifade eden çok yönlü mimari yapılardır.⁵²

Konutların biçimi, büyüklüğü ve planı gelir düzeyiyle doğrudan ilişkilidir.⁵³ Ekonomik faaliyetlerin sınırlı olduğu yörelerde genellikle, konut yapımında yakın çevreden elde edilen kerpiç, taş ve ağaç gibi geleneksel yapı malzemelerinden daha

⁵² Ceylan, S., Bulut, İ., Kırsal Konut Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörler Açısından Misli Ovası Konutlarının İncelenmesi, *Mediterranean Journal of Humanities* .akdeniz.edu.tr, VII/2 (2017) 79-96.

⁵³ Tunçdilek N., *Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskânı*, Lavinia Sahaf Yayınevi İstanbul -1967, s. 27.

fazla yararlanılırken, refah düzeyi yüksek bölgelerde modern konutların inşa edildiği görülmektedir. Ekonomik gelişmişlik ve bilgi birikimi temelinde dönemin teknolojik gelişmişlik durumu da konutların şekillenmesinde etkili olmaktadır.⁵⁴ Dolayısıyla ekonomik faaliyet kollarının çeşitlenmesi ve gelir durumunun eskiye nazaran iyileşmesiyle birlikte Patnos'ta önceki dönemlerde yoğun olarak inşa edilen tek katlı konutların yerini çok katlı konutlar almaya başlamıştır.

Araştırma sahamızda konutların yapısına bakıldığında coğrafi çevrenin etkisi açıkça görülmektedir. İklim, topografya, bitki örtüsü, konut yapımında kullanılan malzemenin varlığı gibi özellikler konutların biçimlenmesinde etkili olan çevresel faktörlerdir. Dolayısıyla konutlar, yapıldıkları yerin topografya durumuna uymakta ve şartlara göre çeşitli şekiller almaktadır. Karasal iklim şartlarının egemen olduğu Patnos'ta gerek apartman konutları gerekse bahçeli müstakil evlerin mimari yapısına yön veren asıl etken iklimdir. Diğer fiziki faktörlerin (bitki örtüsü, topografya vb) yerleşmeye elverişli olduğu ilçede, özellikle kış mevsiminin sert ve soğuk geçmesi, yöre halkını, elverişsiz hava koşullarına dayanıklı konutlar inşa etmeye yöneltmiştir. Konutların inşasında, ön cephesi bakı etkisiyle güney yönlü olmak üzere, biriket gibi soğuk geçirmeyen malzeme kullanımı, duvarların kalın bir harçla sıvanması, evlerin soğuk iklimin etkilerini minimum seviyeye indirmektedir (Fotoğraf 38-39).

Fotoğraf 38: Yeni Mahalle'de Dış Cephesine Isı Yalıtım Sistemi Uygulanan Kentsel Konutlar

⁵⁴ Tanoğlu A., *Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul -1966, s. 34.

Fotoğraf 39: Atatürk Mahallesi'nde Biriket Kullanılarak İnşa Edilen Kentsel Konutlar

Yörede kentleşme ile birlikte çok katlı yapıların inşası ve bu yapılara uygulanan modern ısıtma sistemleri, soğuk iklimin etkisini kısmen bertaraf ederek, estetik tasarımı öne çıkarmıştır. Mekânların iç ve dış tasarımına daha çok önem verilmiş ve bu durum şehirselleşmeye yansımıştır (Fotoğraf 40-41-42).

Fotoğraf 40: Farklı Mimari Yapısıyla Dikkat Çeken Belediye Binası

Fotoğraf 41: A.İ.Ç.Ü. Patnos Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 42: Hizmete Yeni Açılan Recep Tayyip Erdoğan Camii'nden Bir Görünüm

4.5. Patnos'ta Kentsel Dönüşüm ve Toplu Konut (TOKİ) Uygulamaları

Günümüzde yaşanan nüfus artışı, beraberinde barınma sorununu da ortaya çıkarmıştır. Özellikle yoğun göç alan şehirlerdeki konut talebinin karşılanması amacıyla 1981 yılında Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Bu kurumun en öncelikli hedefi konut üretim sektörünün teşvik edilerek hızla artan konut talebinin planlı bir şekilde karşılanmasını sağlamak olarak belirlenmiştir. Kuruluşundan itibaren Türkiye’de yerleşim ve konut politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında en önemli kurum olan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) bugüne kadar özellikle dar ve orta gelirli vatandaşlara yönelik çok sayıda konutun inşasında doğrudan rol almıştır.⁵⁵ Çevresine göre oldukça önemli bir konum avantajına sahip olan Patnos, son yıllarda hızla nüfuslanmıştır. Artan nüfusun konut ihtiyacını karşılamak üzere 2006 yılında Toplu Konut İdaresi tarafından Sanayi Mahallesi sınırları içerisinde 224 adet konut inşa edilmiş ve hak sahiplerine teslim edilmiştir (Fotoğraf 43).

Fotoğraf 43: Sanayi Mahallesi'nde İnşa Edilen TOKİ Konutları

⁵⁵ <https://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce>.

Toplam 14 bloktan oluşan bu konutların yanında 32 derslikli bir okul, cami ve alışveriş merkezi de bulunmaktadır.⁵⁶ Bölgenin jeolojik ve iklim özelliklerine uygun uygun inşa edilen bu konutlar kentin yeni yaşam alanlarından biri haline gelmiştir. Daha çok dar ve orta gelirli vatandaşlara yönelik yapılan bu konutlar şehrin barınma sorununa kısmen çözüm olsa da kent nüfusunun sürekli artış eğiliminde olması nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Bunun yanı sıra hemen hemen her kentte güvenli ve daha yaşanabilir konutlar inşa etmeye yönelik projeler üreten Toplu Konut İdaresi (TOKİ), kentlerde çağdaş planlama yaklaşımıyla yeni bir imar sürecinin öncüsü olmuştur. Toplu konut uygulamalarının yanında günümüzde kentlerin modernizasyonu da öncelik verilmesi gereken konular arasındaki yerini almıştır. Kentsel dönüşüm olarak tanımlanan bu uygulamada temel hedef; kentsel projelerde hayat standartlarının kalitesini artırmak, bölgelerarası iktisadi farklılıkları ve küresel baskıları dengelemek, sosyal eşitsizliği ve konut sıkıntısını ortadan kaldırmak gibi birçok sorunun çözüme kavuşturulması ile değerlere öncelik tanıyan yeni konut alanları kurmaktır.⁵⁷

Hızla artan konut talebine kentlerin normal gelişme hızında yanıt verememesi, yıllardır şehirlerimizin kimliğini tehdit edecek biçimde sağlıksız yapılaşmasına neden olmuştur. Gecekondu ve kaçak yapıların yanı sıra, ekonomik ömrünü tamamlamış mevcut konut stoku da özellikle deprem riskinin yüksek olduğu kentlerimizde ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygun olmayan araziler üzerinde, kalitesiz malzemelerle, temel mühendislik ve yapım tekniklerinden yoksun, plan gözetilmeksizin inşa edilmiş konutlar, hem içinde yaşayanların sağlığını hem de şehirlerimizin dokusunu tehdit eder hale gelmiştir.⁵⁸ Dolayısıyla hızlı bir kentleşme sürecinde olan Patnos'ta da geçmişte inşa edilen ve kullanım ömrünü tamamlamış konut sayısı oldukça fazladır. Doğu Anadolu Fay Kuşağı üzerinde bulunan ilçe, her zaman deprem tehdidi altında olan bölgelerden biridir. Deprem tehlikesi altında bulunan ilçede, temel mühendislik ve yapım teknikleri olmadan inşa edilen konutların dönüşümü için günümüzde teorik olarak bir girişim söz konusu olsa da uygulama safhasında herhangi bir faaliyet bulunmamaktadır (Şekil 24-25) Şimdiye kadar sadece

⁵⁶ <https://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler>.

⁵⁷ <http://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce>

⁵⁸ <http://www.toki.gov.tr/kentsel-yenileme>.

AĞRI İLİ, PATNOS İLÇESİ YENİ MAHALLE KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJE ALANI KOORDİNAT LİSTESİ			
Notla No	Y	X	
1	574254.500	4344337.342	
2	574115.181	4344337.342	
3	574115.228	4344337.342	
4	574007.000	4344337.342	
5	573930.000	4344337.342	
6	573860.000	4344337.342	
7	573765.122	4344337.342	
8	573727.118	4344337.342	
9	573725.274	4344337.342	
10	573725.436	4344337.342	
11	573727.277	4344337.342	
12	573727.277	4344337.342	
13	573727.277	4344337.342	
14	573727.277	4344337.342	
15	573727.277	4344337.342	
16	573727.277	4344337.342	
17	573727.277	4344337.342	
18	573727.277	4344337.342	
19	573727.277	4344337.342	
20	573727.277	4344337.342	
21	573727.277	4344337.342	
22	573727.277	4344337.342	
23	573727.277	4344337.342	
24	573727.277	4344337.342	
25	573727.277	4344337.342	
26	573727.277	4344337.342	
27	573727.277	4344337.342	
28	573727.277	4344337.342	
29	573727.277	4344337.342	
30	573727.277	4344337.342	
31	573727.277	4344337.342	
32	573727.277	4344337.342	
33	573727.277	4344337.342	
34	573727.277	4344337.342	
35	573727.277	4344337.342	
36	573727.277	4344337.342	
37	573727.277	4344337.342	
38	573727.277	4344337.342	
39	573727.277	4344337.342	
40	573727.277	4344337.342	
41	573727.277	4344337.342	
42	573727.277	4344337.342	
43	573727.277	4344337.342	
44	573727.277	4344337.342	
45	573727.277	4344337.342	
46	573727.277	4344337.342	
47	573727.277	4344337.342	
48	573727.277	4344337.342	
49	573727.277	4344337.342	
50	573727.277	4344337.342	
51	573727.277	4344337.342	
52	573727.277	4344337.342	
53	573727.277	4344337.342	
54	573727.277	4344337.342	
55	573727.277	4344337.342	
56	573727.277	4344337.342	
57	573727.277	4344337.342	
58	573727.277	4344337.342	
59	573727.277	4344337.342	

91

Fotoğraf 44: Yeni Mahalle'de Kentsel Dönüşüm Kapsamına Giren Alanın Havadan Görünümü

Fotoğraf 45: Yeni Mahalle Riskli Alan 1:5000 Ölçekli Nazım İmar Planı

4.6. Patnos'ta Kentsel Yer Adları (Şehirsel Toponimi)

Toponimi ya da yer adı bilimi, yerlerin isimlerini, kökenlerini, anlamlarını, kullanım özelliklerini araştıran bir alt bilim dalıdır. Fransızca bir kelime olan 'Toponymy'nin sözlük anlamı kısaca yer adı bilimidir.⁵⁹ Yer adları, kültürel coğrafya çalışmalarında önemli araştırma konularından biridir. Özellikle yer adları sayesinde incelenen bölgenin geçmişi hakkında fikirler yürütmek mümkün olabilmektedir. Bu amaçla yapılan çalışmalar sayesinde, tamamen yok olmuş olsalar bile çok eski dönemlerden itibaren hangi medeniyetlerin bölgede hâkimiyet kurduğu, hangi ulusların yaşadığı ve isim verirken neye göre hareket ettiği hakkında çeşitli fikirler toponomik çalışmaları sayesinde elde edilebilmektedir.⁶⁰ Coğrafi bir referans sistemi olan toponimi, yerleşmelerin isimlendirilmesinde oluşabilecek hata ve karmaşıklığın önüne geçer. Yer adları ile ilgili yapılan araştırmalar önce yer adlarının sınıflandırılması ile başlamıştır. Bu bağlamda, Türkiye'deki toponimi üzerine yapılan detaylı araştırmaların bir kısmında doğal çevre elemanları (tabiata ve fiziksel koşullara dayanan adlar) bir kısmında ise beşerî çevre faktörleri (insan, tarihi, kültürel, dini, ekonomik ve topluluklara dayanan adlar) ön plana çıkarılmıştır.⁶¹ Bir yörenin tarihi coğrafyasının anlaşılmasında, o yöredeki yer adlarının önemli bir katkısının olduğu gözlemlenmiştir. Bu yönüyle toponimi, günümüzde araştırmacılar tarafından önemsenen bir konu haline gelmiştir. Bunun yanı sıra bir yerleşim biriminde bulunan mahalle, cadde, sokak, meydan ve bulvar gibi yer isimlerinin ortaya çıkmasında aşağıdaki faktörler etkili olmuştur.

- Coğrafya (coğrafi konum, topoğrafya, yönler, iklim)
- Siyasi- Tarih Olaylar
- Önemli Kişiler (Siyasi liderler, bilim adamları, sanatçılar)
- Anıtlar, Ünlü Yapılar Gelenek, Görenek ve İnançlar
- İdeolojiler, Devletlerin Yönetim Şekilleri, Ekonomi

⁵⁹ <https://sozluk.gov.tr/>

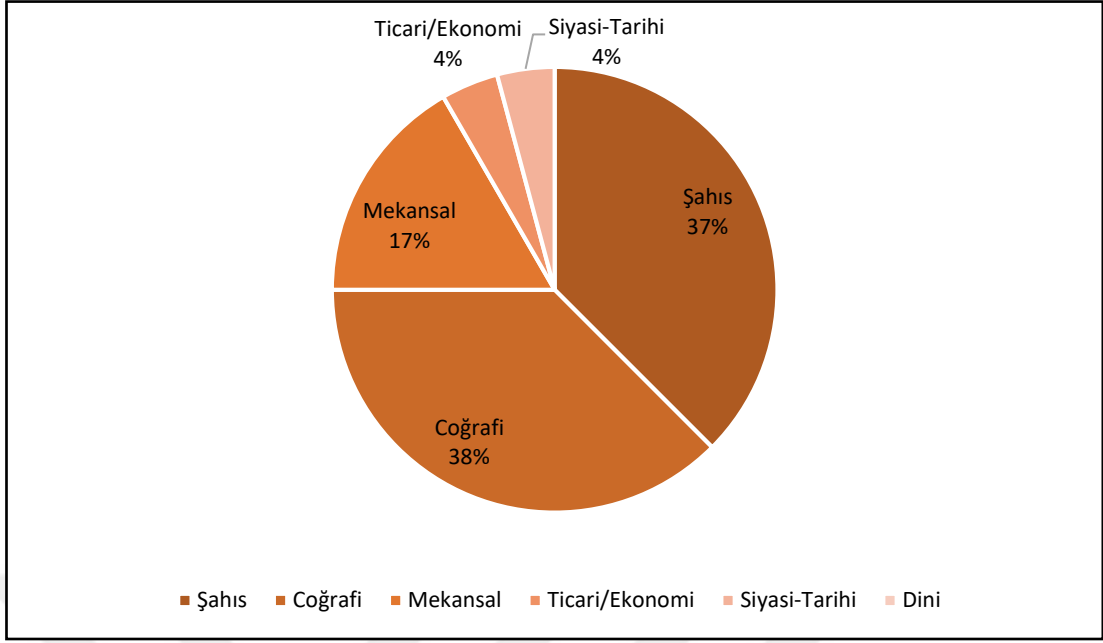
⁶⁰ Kayserili, A., Bir Toponimi Araştırması: Ağrı'da Yer Adları, *Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi*, sayı 8, yıl 2016, s.21.

⁶¹ Özdemir, İ., Soylu, H., Zara İlçesi'nde Köy Adları Üzerine Coğrafi Bir İnceleme, *Türk Dünyası Araştırmaları vakfı*, sayı 253, yıl 2021, s. 401.

Yerleşim birimlerinin tarihi geçmişi, coğrafi yapısı, kültürel yapısı ve dini inançları toponimi üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu durum tarih boyunca insanların yaşadığı hemen her yerde geçerli olmuştur. İnsanlar yaşadıkları yere bir ad verirken genel olarak tarihte önemli başarıları olan şahısların, siyasi-dini liderlerin isimlerini ya da yaşadıkları yerin coğrafi unsurlarının adını verirler. Bu bilgiler eşliğinde, araştırma sahası olan Patnos'ta günümüzde 20 mahalle bulunmaktadır. Yörede bulunan mahalle adlarının genel olarak coğrafya ve önemli şahısların isimlerinden oluştuğu görülmektedir. İlçedeki mevcut 20 mahalleden 9 tanesinin adı şahıs, 9 tanesi coğrafi unsurların adlarını taşımaktadır (Tablo 16). Yöredeki mahalle isimlerini yüzdelik dağılımına bakıldığında şahıs ve coğrafi yer adlarının toplam payı %75 olarak karışımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle her 4 mahalleden 3 tanesinin adı şahıs-coğrafi kökenlidir (Şekil:26).

Tablo 16: Mahalle Adları ve Mahalle Adları Kökeninde Etkili Olan Faktörler

Sıra No	Mahalle Adı	Mahalle Adının Kökeninde Etkili Olan Faktör
1	Yunusemre Mah.	Şahıs
2	Atatürk Mah.	Şahıs
3	Alpaslan Mah.	Şahıs
4	Cumhuriyet Mah.	Şahıs
5	Sütlü Pınar Mah.	Coğrafi
6	Çay Mah.	Coğrafi
7	Selahaddin Eyyubi Mah.	Şahıs
8	14 Nisan Mah.	Siyasi- Tarihi Olay
9	Yeni Mah.	Mekansal
10	Yeşil Çimen Mah.	Coğrafi
11	Ahmed-İ Hani Mah.	Şahıs
12	Serhad Mah.	Mekansal
13	Sanayi Mah.	Ekonomik
14	Süphan Mah.	Coğrafi
15	Abdulvehap Küfrevi Mah.	Şahıs
16	Bağdişan Mah.	Coğrafi
17	Cami Mah.	Dini
18	Sarısu Mah.	Coğrafi
19	İnönü Mah.	Şahıs
20	Turgut Özal Mah.	Şahıs

Şekil 26: Mahalle Adı Kökeninde Etkili Olan Faktörlerin Yüzdelik Payları

İlçede bulunan cadde ve bulvar adları incelendiğinde, mahalle adlarında olduğu gibi genel olarak önemli şahısların isimleri karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı'dan günümüze kadar yaşamış olan ve tarihsel süreçte iz bırakmış şahısların isimlerinin yöredeki cadde ve bulvarlara verildiği görülmektedir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Şeyh Edebali ve Turgut Özal gibi tarihi-siyasi şahısların isimleri cadde ve bulvarlara verilmiştir. (Tablo:17).

Tablo 17: Patnos'ta Bazı Cadde ve Bulvar Adlarının Kökeninde Etkili Olan Faktörler

Sıra No	Cadde – Bulvar Adı	Cadde- Bulvar Ad Kökeninde Etkili Olan Faktör
1	Yavuz Sultan Selim Caddesi	Şahıs
2	Fatih Sultan Mehmet Caddesi	Şahıs
3	Turgut Özal Bulvarı	Şahıs
4	Menderes Bulvarı	Şahıs
5	Atatürk Bulvarı	Şahıs
6	Dergâh Caddesi	Dini
7	Yüncüler Caddesi	Ekonomik
8	Malazgirt Caddesi	Coğrafi
9	Şeyh Edebali Caddesi	Şahıs

Cadde- Bulvar ve Mahalle adlarından yanı sıra şehirselleşme içerisinde önemli bir yeri olan sokak adları ise 31.07.2006 tarih ve 26245 sayılı Adres ve

Analizi yapılmasının başlıca iki yararı vardır. Birincisi; güçlü ve zayıf yönler ile karşılaşılan fırsatlar ve tehditler ortaya konmaya çalışılır. Bu yönü ile “mevcut durum” analizidir. Gelecekteki durumla ilgili tespit ve tahmin etmeye yarayan bir analiz olma yönüyle de “gelecek durum” analizidir.⁶³

Kentsel SWOT analizi yapılırken, değerlendirilmesi gereken ölçütlerin kapsamı şöyledir (Şolt, 2018: 217).

- Güçlü Yönler (Strenghts): Kentin, bölgesel ve ülkesel anlamda daha etkili ve verimli olduğu alanlar.
- Zayıf Yönler (Weaknesses): Kentin bölge kentlerine göre geliştirebileceği ya da geliştirmesi gereken alanlar.
- Fırsatlar (Opportunities): Kentin geleceğine dair olumlu gelişmelere ışık tutabilecek elverişli koşullar, sahip olduğu yerel değerler, yaşanabilirlik kriterleri.
- Tehditler (Threats): Kentsel gelişimi tehdit eden göstergeler, önlem alınması gereken durumlar.

Kentsel açıdan SWOT analizinin yapılmasından elde edilebilecek yararlar şu şekilde sıralanabilir (Şolt, 2018: 217).

- Kent verilerini doğru analiz edebilmek
- Paydaş analizini daha rahat yapabilmek ve kentsel kararlarda esneklik
- Uygulanabilir,erişilebilir ve sürece göre şekillenebilir planlar hazırlayabilmek
- Kenti fiziki, sosyal ve ekonomik açıdan daha net tanımlayabilmek
- Plan alternatiflerini çoğaltabilmek
- Plan risklerine yönelik önlem stratejileri geliştirebilmek
- Sürdürülebilir planlama etkilerini artırabilmek
- Katılımcı planlama yaklaşımını sürece yayabilmek

Kentleşmenin Coğrafi Analizi Patnos (Ağrı) Örneği: adlı bu çalışmamızda Patnos’un İlçesi’nin kentsel SWOT analizinin yapılmasının amacı; kentleşme

---

⁶³ Büyükalaca, O., vd., *Osmaniye ili SWOT Analizi*, Hasret Ofset, Osmaniye-2009, s. 26.

sürecinde, yörenin sahip olduğu avantajların (güçlü yönler ve fırsatlar) ortaya çıkarılarak kentleşme sürecine katkıda bulunabilmesine yardımcı olmak, öte yandan yörenin gelişmesine engel teşkil eden dezavantajları (tehditler ve zayıflıklar) tespit etmek ve bu dezavantajların ivedilikle ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin alınması amaçlanmıştır. Buradan hareketle yapılan SWOT analizi sonucunda ilçenin sahip olduğu güçlü yönler, fırsatlar, zayıflıklar ve tehditler şu şekildedir (Tablo 18).

Tablo 18: Patnos'un Kentsel Gelişimine Yönelik Yapılan SWOT Analizi Sonuçları.

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
- Coğrafi konum açısından önemli yolların düğümlendiği bir yerde bulunması - Kentsel gelişime elverişli alanların varlığı - Kamu yatırımları ile desteklenen bir yer olması - Verimli tarım topraklarının varlığı - Çalışma çağındaki nüfus oranının yüksek olması - Kent merkezinde yeşil alanlara dönüştürülebilecek açık alanların fazlalığı - Güçlü tarihi ve kültürel miras - İlçede kentsel dönüşüm çalışmaları için gerekli teknik ve fiziki altyapı hazırlanmaya başlanması	- Çarpık ve plansız yapılaşmanın yaygın olması - Geçmişte yapılan planlama hatalarından dolayı kronik hale gelen altyapı sorunları - Yerel yönetimlerin kentsel planlama ile ilgili mevzuatı yeterince uygulamaması - Kent için uzun vadeli planlama stratejilerinin bulunmaması - Otopark alanı yetersizliği sonucunda kent içi ulaşımında meydana gelen aksaklıklar - Yerli iş insanlarının yöre dışına yatırım yapması - Yerleşik bir kent kültürünün olmaması - Kurumlararası koordinasyon ve işbirliğinin yetersizliği - Demir ve deniz yollarına uzak bir yer olması
Fırsatlar	Tehditler
- Kalkınmada öncelikli illerin sınırları içerisinde bulunması - Kalkınma ajansları tarafından kentsel gelişime katkı sağlayacak teşviklerin verilmesi - Bütün sektör yatırımlarına uygun bir yer olması - Geniş mera ve yayla alanlarına sahip olması - Dağcılık ve yayla turizmine elverişli jeomorfolojik unsurların varlığı - Doğalgaz dağıtım şebekesinin tamamlanma aşamasına gelmesi	- Sürekli göç vermesi - Gelişme potansiyeli yüksek ilçelere yakın olması - Kentin yakın çevresinde bulunan tarım alanlarının amaç dışı kullanımı - Zorlu geçen kış koşulları sonucunda meydana gelen alt yapı sorunları - Alansal büyüme nedeniyle çevre yollarının kent içinden geçmesi ve bunun kentsel bütünlüğü parçalaması - Yatırımlar için ayrılan mali kaynakların yetersizliği - Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yöre halkının ihtiyaçlarına cevap verememesi

4.8. Patnos'un Kentsel Fonksiyonları

Kentlerin gelişip büyümesinde en önemli paya sahip olan faaliyet türü, o şehrin asıl fonksiyonunu belirler. Bazı şehirler aynı anda birden çok fonksiyona sahip olduğu gibi tek bir fonksiyonel özelliğe de sahip olabilir. Kentsel fonksiyonlar, yerleşim birimlerini çevrelerine göre bir cazibe merkezi haline getirip çevresindeki nüfusu kendisine doğru çeken bir özelliğe sahiptir. Böylece şehirlerin etki alanları nüfus ve fonksiyonel özelliklerine bağlı olarak yerel, bölgesel ve küresel ölçekte olabilir. Günümüzde birçok kent bu fonksiyonları sayesinde gelişmiş ve etki alanlarını arttırmıştır. Bilindiği gibi Türkiye son yıllarda hızlı bir kentleşme sürecinden geçmektedir. Bu kentleşme hareketiyle birlikte doğal nüfus artışının yanında kırsal yerleşmelerden şehirlere doğru yoğun bir göç akını meydana gelmektedir. Göçlerle birlikte artan nüfus, kentlerin fonksiyonel özelliklerinin çeşitlenmesini sağlamaktadır.

Önemli yolların kavşak noktasında yer alan Patnos'ta tarihsel süreç boyunca özellikle tarım ve ticaret fonksiyonu ön planda iken artan nüfus ve şehirleşme ile birlikte ilçenin ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri de bir değişime uğramıştır. Bu durum ilçeyi, çevresine göre daha cazip hale getirmiş ve fonksiyonel özelliklerin çeşitlenmesini sağlamıştır. Dolayısıyla bu bilgiler doğrultusunda günümüzde Patnos'un fonksiyonel özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

- Sosyal/Kültürel Fonksiyonlar
- Ticaret Fonksiyonu
- Ulaşım Fonksiyonu
- Tarım Fonksiyonu
- Yönetim Fonksiyon
- Hizmet Fonksiyonu

4.8.1. Sosyal-Kültürel Fonksiyonlar

Çevresine göre avantajlı bir konumda bulunan ilçede, hemen hemen tüm kademelerde eğitim/öğretim faaliyetleri sürdürülmektedir. Kent merkezi ve köylerde Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 196 okulda toplam 34.791 öğrenci eğitim görmektedir. 1992 öğretmeninin görev yaptığı ilçede, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 17,4 iken, derslik başına düşen öğrenci sayısı ise 25,7'dir (Tablo:19).

Tablo 19: İlçe merkezi ve bağlı köylerde okul, öğretmen, öğrenci ve derslik bilgileri

Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Derslik Sayısı	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
196	34.791	1.992	17,4	1.351	25,7

Kaynak : <https://patnos.meb.gov.tr/> sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

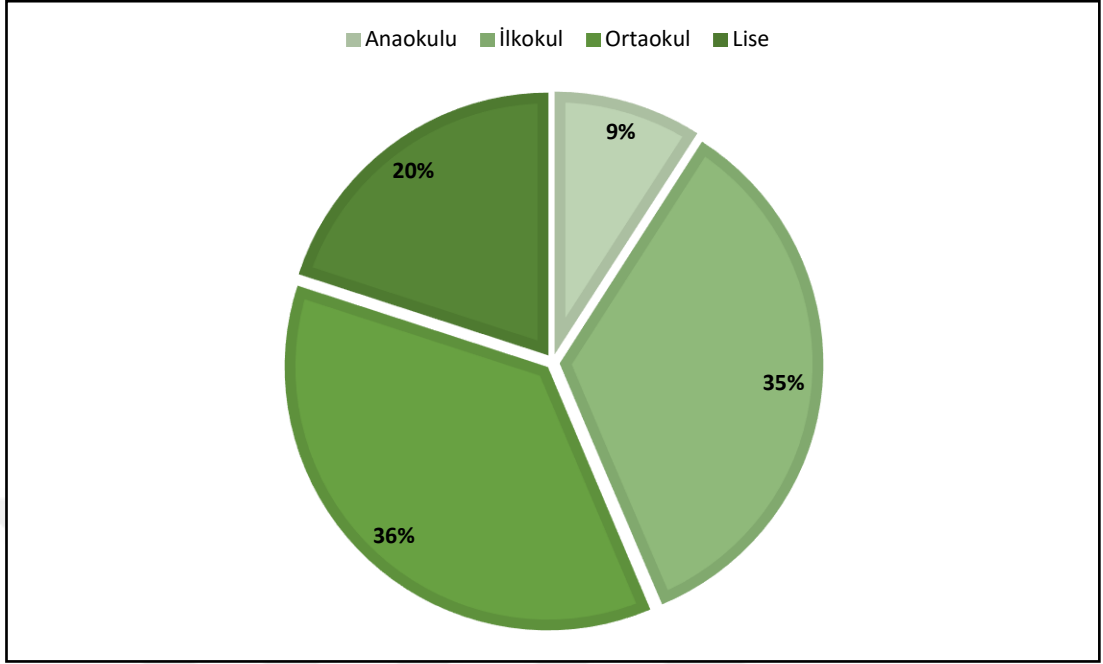
İlçe merkezinde Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 11 lise, 20 ortaokul, 19 ilkokul ve 5 anaokulu olmak üzere toplam 55 okul bulunmaktadır. Tüm kademelerde 21.928 öğrencinin eğitim gördüğü kent merkezinde derslik başına öğrenci sayısı 29,2 ile en yüksek ortaöğretim kademesinde iken, derslik başına düşen öğrenci sayısı 18,5 ile en düşük ortaokul kademesi olmuştur. Bunun yanı sıra öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 21,9 ile en yüksek ilkokul kademesinde, 14,8 ile en düşük olduğu kademe ise ortaokul olmuştur (Tablo: 20).

Tablo 20: Patnos'taki Okul, Derslik, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Sıra No	Okul Türü	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı
1	Okul Öncesi	5	29	22	581
2	İlkokul	19	332	287	7302
3	Ortaokul	20	433	348	6441
4	Ortaöğretim	11	391	260	7604
5	Genel Toplam	65	1185	917	21928
6	Öğretmen/Derslik başına düşen öğrenci sayısı	Okul Öncesi	20	26,4	
		İlkokul	21,9	25,4	
		Ortaokul	14,8	18,5	
		Ortaöğretim	19,4	29,2	

Kaynak: Patnos İlçe MEM 2019-2023 Stratejik Planı'ndan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kentteki okul türlerinin yüzdelerine bakıldığında tüm eğitim kademelerinde en büyük pay %36 ile ortaokul olurken, en düşük pay ise %9 ile okulöncesi kademesinde olmuştur (Şekil: 28).

Şekil 28: Okul Türlerinin Yüzdelik Dağılımı

Sosyal/kültürel fonksiyonlar içerisinde bulunan öğrenci ve eğitim çalışanı sayısının sürekli bir artış eğiliminde olması ilçenin kültürel etki sahasını arttırmaktadır. Bunun yanı sıra kültürel faaliyetler kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer husus ise halk kütüphaneleridir (Fotoğraf 46). İlçe Halk kütüphanesine kayıtlı toplam kitap sayısı 16.230 iken, kayıtlı üye sayısı 5844, okunan kitap sayısı ise 12.143 adet olmuştur (Tablo 21).

Tablo 21: İlçe Halk Kütüphanesindeki Kitap, Üye ve Okunan Yayın Sayısı.

Kitap Sayısı	Üye Sayısı	Üye Sayısının İlçe Merkezi Nüfusuna Oranı (%)	Okunan Toplam Kitap Sayısı	İlçe Merkezinde Kişi Başına Okunan Kitap Okuma Sayısı
16.230	5844	9.1	12.143	0.19

Kaynak: Patnos İlçe Halk Kütüphanesinin 2021 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Fotoğraf 46: Halk Kütüphanesi Hizmet Binasından Bir Görünüm

Sosyal/kültürel fonksiyonlar içerisinde değerlendirilebilecek bir diğer alan ise sağlıktır. Kentte, sağlık hizmetleri geçmişe oranla düzelmiş olsa da halen istenilen seviyeye gelmemiştir. İlçede bulunan 150 yataklı Devlet Hastanesi, Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi, Aile ve Toplum Sağlığı merkezleri, özel hastane ve diş kliniği, kentteki sağlık hizmetlerini yerine getirmeye çalışmaktadır (fotoğraf 48). 2021 yılı itibarıyla 118.481 kişilik nüfusa sahip olan Patnos'ta 65 doktor görev yaparken, diğer sağlık çalışanı sayısı ise 356'dır (Tablo 22). Doktor başına düşen hasta sayısının 1822 kişi olması, ilçede sağlık hizmetleri açısından standartların iyileştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Tablo 22: Patnos'ta Sağlık Hizmetlerini Yürüten Kurumlar ve Çalışan Sayıları.

Kurum Adı	Doktor Sayısı	Personel Sayısı	Toplam
Patnos Devlet Hastanesi	44	302	346
Patnos Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	8	24	32
Özel Hastane	12	27	39
Diş Kliniği	1	3	4
Toplam	65	356	421

Kaynak: Patnos Mal Müdürlüğü kayıtları ve yerinde yapılan gözlemler.

Fotoğraf 47: Patnos Devlet Hastanesi'nin Eski Hizmet Binası

Fotoğraf 48: Son Yıllarda Hizmete Açılan 150 Yataklı Patnos Devlet Hastanesi

4.8.2. Ticaret Fonksiyonu

Kuruluşu ve gelişimi çok eski dönemlere dayanan, bulunduğu konumu tarih boyunca muhafaza etmeye başaran Patnos'un, çevresi ile ticari ilişkileri her dönem canlı olmuştur. Ticari olarak daha çok ilçeye bağlı köyler ve komşu ilçelerle etkileşimde olan kent, komşu illerden çoğunlukla Van, Ağrı ve kısmen Muş'u ticari hinterlandına almıştır. Kentte, daha çok dışarıda üretilen temel ihtiyaç ürünlerinin pazarlanmasına yönelik hizmet veren toptan ve perakende pazarlama yapılan işyerleri faaliyet göstermektedir. Toptan, perakende ve ticari hizmet kuruluşları, yöre halkının gıda ve diğer ihtiyaç ürünlerinin karşılanmasına yönelik çalışan düşük sermayeli kuruluşlardır. Kent içinde daha çok merkezi konumdaki Ağrı- Van, Malazgirt ve Cumhuriyet Caddesi üzerinde yoğunlaşan bu işyerleri şehrin ticari fonksiyonu içerisinde önemli yer tutmaktadır. İlçe merkezinde perakende, toptancı ve hizmet sektörü olmak üzere toplam 1399 işyeri bulunmaktadır. Buna göre işyeri sayısına bakıldığında yiyecek-içecek sektöründe hizmet veren işyeri sayısı toplam 158'dir. Yine perakende ve toptancı işyeri sayısı içerisindeki en büyük pay 706 ile market, manav ve bakkallara aittir (Tablo 23)

Tablo 23: Patnos'ta Ticari İşyerlerinin Türü ve Sayısı.

Hizmet İşyerleri	Sayısı	Perakende ve Toptancı İşyerleri	Sayısı
Yiyecek Sektörü (lokanta, Restoran, Dürümcü vb.)	73	Market- Manav-Bakkal	706
İçecek Sektörü (Çay Ocakları, Kafe vb)	85	Kasap	32
Berber- Kuaför	36	Kuyumcu	28
Eczane	14	Mobilya- Beyaz Eşya	44
Terzi	15	İnşaat Malzemesi	16
Banka	5	Giyim	64
Büro- Yazıhane	42	Kırtasiye	12
Tamirci (tv, saat, elektrikli aletler vb)	28	Fırın	14
Otel- Apart	18	Manifatura -Tuhafiye	12
Kargo- Nakliye	8	Oto Bayii	10
Pastane- Tatlı	17	Diğer	65
Fotoğrafçı- Matbaa- Reklamcı	22		
Diğer (	33		
Toplam	396	Toplam	1003
Genel Toplam	.....		1.399

Kaynak: Esnaf ve Sanatkarlar Odası kayıtları. Vergi Dairesi kayıtları. Yerde yapılan gözlemler.

Öte yandan lokanta, cafe, pastane, vb. alanlarda faaliyet gösteren ticari kuruluşlar da aynı caddeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak son yıllarda açılan zincir marketler kent merkezinden ziyade daha çok mahallelerde faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunun yanı sıra kentte hizmet sektöründe 5 banka şubesi ve 1 kredi kooperatifi bulunmaktadır. Banka, kredi, sigorta gibi mali sektörü ilgilendiren kuruluşların sayısının artması kentin ticari hayatının daha canlı hale gelmesini sağlamaktadır.

İlçedeki ticari faaliyetleri içerisinde hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. 2021 yılı itibariyle büyükbaş hayvan türleri içerisinde en fazla paya sahip tür 36.194 ile melez ırkıdır. Melez ırkın tüm ırklar arasındaki payı ise %98 olmuştur. Küçükbaş hayvan varlığına bakıldığında ilçede 155.422'si koyun olmak üzere toplamda 170.044 hayvan bulunmaktadır (Tablo 24).

Tablo 24: Patnos'ta Bulunan Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı.

Türü	Cinsi	Sayı	Oran (%)
Büyükbaş	Kültür	496	1
	Melez	36.194	98
	Yerli	92	0,45
	Manda	113	0,55
Toplam		36.895	100
Küçükbaş	Koyun	155.422	91
	Keçi	14.622	9
Toplam		170.044	100

Kaynak: Patnos İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2021 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Yakın zamana kadar ilçede canlı hayvan ticareti, bugünkü Bağdişan Mahallesi sınırları içerisindeki 'mal meydanı' olarak bilinen alanda yapılırken (fotoğraf 49), günümüzde bu ticari faaliyet belediye tarafından yapımı tamamlanan canlı hayvan ve et entegre tesislerinde yapılmaktadır (Fotoğraf 50).

Fotoğraf 49: Canlı Hayvan Ticaretinin Yapıldığı Bağdıran Mahallesi'ndeki Eski Mal Meydanı

Fotoğraf 50: Hizmete Yeni Açılan Canlı Hayvan Borsası ve Et Entegre Tesisi

4.8.3. Ulaşım Fonksiyonu

Ulaşımdan faydalanan bireylerin büyük kısmının istifade ettiği karayolu ulaşımı, kent içi ve kent dışına hizmet veren ulaşım araçları ile sağlanmaktadır. Yörede, şehir içi yolcu taşımacılığı genelde belediyeye ait halk otobüsleri, minibüs ve taksilerle yapılmaktadır (Fotoğraf 51-52). Buna göre belediyeye ait 6 adet halk otobüsü, özel sektöre ait 17 minibüs ve 100 adet taksi şehir içi ulaşımında kullanılmaktadır (Tablo 25).

Tablo 25: İlçe Merkezinde Şehir İçi Ulaşımında Kullanılan Araç Sayısı.

Şehir İçi Yolcu Taşımacılığında Kullanılan Araçlar	Bağlı Olduğu Kurum	Durak Sayısı	Araç Sayısı
Halk Otobüsleri	Belediye	11	6
Minibüs	Şoförler ve Otomobilciler Odası	24	17
Taksi	Şoförler ve Otomobilciler Odası	13	100
Toplam		48	123

Kaynak: Patnos Şoförler ve Otomobilciler Odası verilerine göre hazırlanmıştır.

Fotoğraf 51: Şehir İçi Yolcu Taşıyan Belediyeye Ait Bir Halk Otobüsü

Fotoğraf 52: Kentte Hizmet Veren Bazı Taksi Duraklarından Bir Görünüm

Kuruluş yeri bakımından önemli ulaşım yollarının kavşak noktasında yer alan Patnos, yakın kentlere ulaşım imkânlarına sahip bir şehirdir (Tablo 26). Demiryolu-denizyolu ulaşım imkânının olmadığı ilçede ulaşım türleri içinde en önemli pay karayolu ulaşımına aittir. Komşu il ve ilçelere de günlük düzenli seferler yapılmaktadır.

Tablo 26: Patnos'un Çevre İl ve İlçe Merkezlerine Olan Uzaklığı.

İl-İlçe Adı	Ağrı	Van	Muş	Tatvan	Tutak	Erciş	Malazgirt
Mesafe (km ²)	80	151	172	138	36	50	38

Kaynak: <https://www.kgm.gov.tr>.

Buna göre ilçede minibüslerle günlük seferlerin en çok yapıldığı yerler Ağrı ve Erciş'tir. Ağrı İli'ne her gün 6 sefer düzenlenip ortalama 54 yolcu taşınırken, Erciş İlçesi'ne ise yapılan sefer sayısı 6, taşınan yolcu sayısı ise 40'tır (Tablo 27).

Tablo 27: Patnos'tan Komşu İl ve İlçelere Yapılan Günlük Seferler, Araç ve Taşınan Yolcu Sayısı.

Sefer Düzenlenen İl-ilçe	Araç Sayısı	Sefer Sayısı	Günlük Ortalama Yolcu Sayısı
Van	6	2	18
Erciş	40	5	40
Malazgirt	7	2	18
Tatvan	2	1	9
Ağrı	32	6	54

Kaynak: Patnos Şoförler ve Otomobilciler Odası verilerine göre hazırlanmıştır.

Uzak kentlere (İstanbul 1451 km, Ankara 1095 km, İzmir 1819 km)⁶⁴ otobüs seferlerinin düzenli olarak yapıldığı ilçeden batı illerine yolcu taşıma faaliyeti otobüs işletmeleri tarafından yapılmaktadır. Firmalardan 4'ü yerel, toplam 10 farklı otobüs firma tarafından başta İstanbul ve Ankara olmak üzere günlük 24 sefer düzenlenmektedir (Fotoğraf 53).

Fotoğraf 53: Şehirler Arası Yolcu Taşıyan Yerel Firmalara Ait Otobüsler

Karayolu ulaşımı dışında, son yıllarda Van ve Ağrı'da hizmete açılan havalimanları ile birlikte nüfusun az bir kısmı havayolunu tercih etmektedir. İlçeye

⁶⁴ <https://www.kgm.gov.tr/>.

yakın Ağrı Ahmed-i Hani Havalimanı (72 km) ve Van Ferit Melen Havaalanı (152 km), yöre halkı tarafından en çok tercih edilen havaalanlarıdır.

4.8.4. Tarım Fonksiyonu

Tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı bölgelerde bulunan kentlerin, çevredeki kırsal yerleşmelerde üretilen ihtiyaç fazlası ürünleri tüketmek ve kır nüfusu tarafından üretimi yapılmayan malları tedarik etmek gibi bir fonksiyonu vardır. Bu nedenle şehir ile etki bölgesi arasındaki ilişkiler karşılıklıdır.⁶⁵ Birçok şehrin kurulup gelişmesinde etkili olan tarım fonksiyonu geçicidir (Tümertekin,1973: 48).

Bir çöküntü ovası üzerinde yer alan Patnos, kuruluşundan beri tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı bir yerdir. Yörede işlenebilen tarım arazisinin toplam arazi içerisindeki payı %44,3 iken, çayır-mera alanlarında bu oran %42,5 olmuştur. Yayla alanları %8,5, tarıma elverişsiz alan ise % 4,7'dir (Tablo 28).

Tablo 28: Patnos İlçesi'nde Toplam Arazinin Dağılımı.

Toplam Arazi Dağılımı	Alan (Dekar)	Oran (%)
Tarım Arazisi (işlenen)	628.230	44,3
Çayır- Mera Alanları	604.380	42,5
Yayla	120.000	8,5
Elverişsiz Alan	66.620	4,7
Toplam	1.419,230	100

Kaynak: Patnos İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2021 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Tablo 29: Patnos İlçesi'nde İşlenebilen Toplam Tarım Arazisinin Kullanım Durumu.

Kullanım Durumu	Alan (Dekar)	Oran (%)
Tarla	619.878	99
Nadas	2.255	0,36
Meyve ve Uzun Ömürlü Bitkiler	1.782	0,23
Sebzeler	2.595	0,41
Toplam	628.230	100

Kaynak: Patnos İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2021 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

⁶⁵ Göney, S., *Şehir Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul-1977, s.34.

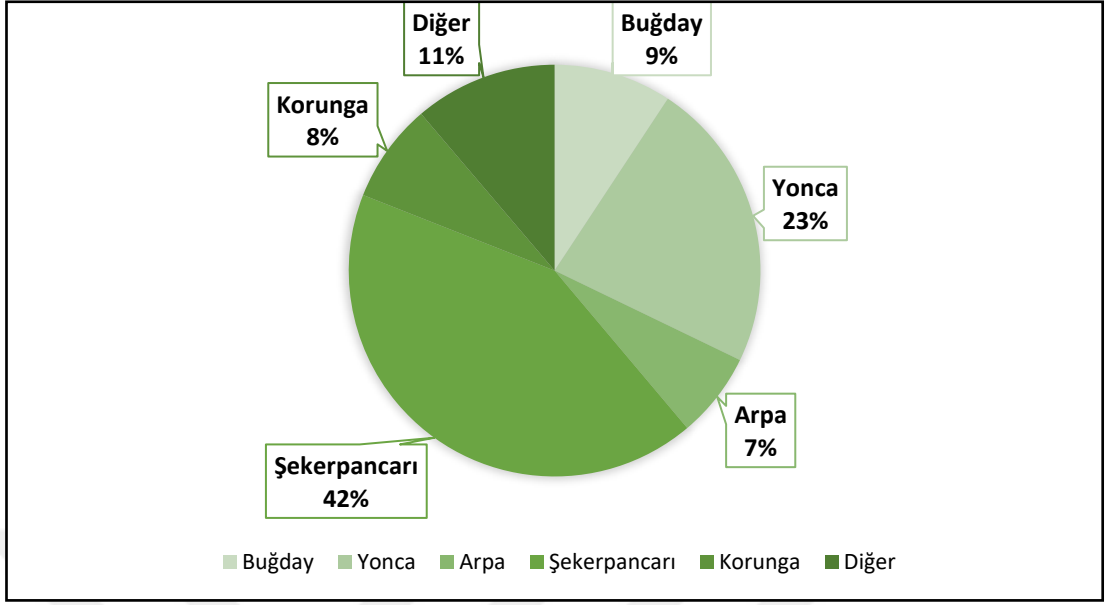
İlçedeki toplam işlenebilen tarım arazisinin kullanım durumuna bakıldığında, arazinin %99'luk kısmının tarımsal faaliyetlere ayrıldığı görülmektedir. Nadas, sebze, meyve ve uzun ömürlü bitkilerin toplam payı ise %1 civarındadır (Tablo 29). Patnos İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre 2021 yılı içerisinde üretimi en çok yapılan tarım ürünü 151.400 ton ile şekerpancarı olmuştur (Fotoğraf 54). Yonca üretimi 82.250 ton ile ikinci sırada yer alırken, buğday 33.250 ton ile üretimi en çok yapılan tarım ürünü olmuştur (Tablo 30).

Tablo 30: Patnos'ta Üretimi Yapılan Ürünlerin Ekim Alanı, Verim ve Üretim Miktarları.

Ürün	Ekilen Alan (da)	Verim (kg/da)	Üretim (ton)
Buğday	155.000	215	33.325
Yonca	235.000	350	82.250
Arpa	107.000	225	24.075
Şekerpancarı	37.850	4000	151.400
Korunga	80.000	350	28.000
Diğer	13.380		40.350
Toplam	628.230	-	359.400

Kaynak: Patnos İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2021 yılı verilerine göre hazırlanmıştır.

Patnos İlçesi'nde üretimi yapılan tüm tarım ürünleri arasında şekerpancarının oranı %42 civarında iken, yonca üretimi %23 ile ikinci sırada yer almaktadır. İlçede üretimi en az yapılan tarım ürünü ise %7 ile arpa olmuştur (Şekil 29). Öte yandan kentte evlerin bahçe kısmında sebze yetiştiriciliği de yaygın olarak yapılmaktadır. Konut alanları içerisinde yapılan bu tarımsal faaliyetlere ilişkin kayıtlar tutulmadığından, bu ürünlerin üretim miktarı hakkında kesin bir bilgi vermek mümkün olmamaktadır.

Şekil 29: Ekimi Yapılan Tarım Ürünlerinin Yüzdelik Dağılımı

Fotoğraf 54: Patnos Ovası'nda Şekerpancarı Hasadı

Kaynak: <http://patnos.ziraatodasi.org.tr>

4.8.5. Yönetim Fonksiyonu

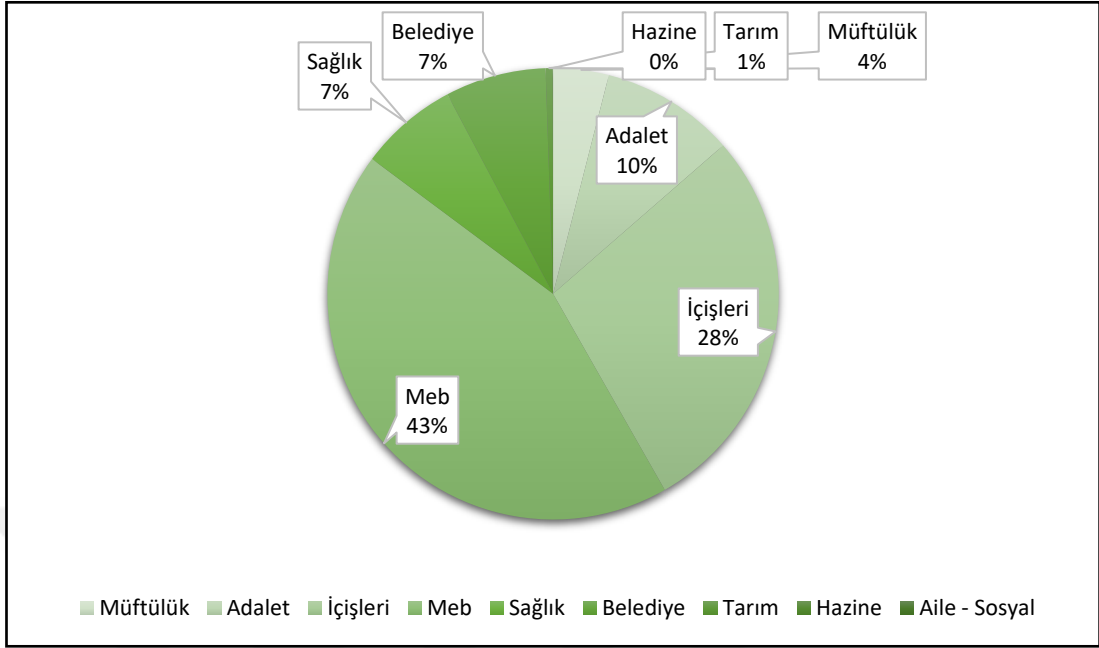
1936 yılında ilçe olan Patnos, günümüzde 20 mahalle, 1 belde ve 92 köyü ile geniş bir idari alana etki etmektedir. Hemen hemen bütün kamu kurumlarının mevcut olduğu ilçede özellikle eğitim, güvenlik ve yerel yönetimler ve sağlık hizmetlerinde çalışan personel sayısı oldukça fazladır. İlçe genelinde kamu kurumlarında çalışan toplam personel sayısı 4.930 kişidir. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2.129 çalışanıyla en fazla personel bulunduran kurum iken, Hazine ve Maliye Bakanlığında ise bu sayı yalnızca 1 olmuştur (Tablo 31).

Tablo 31: Patnos'ta Kamu Kurumlarında Çalışanların Sayısı.

Kurum Adı	Kadrolu	Sözleşmeli	İşçi	Geçici	Toplam
Cumhurbaşkanlığı (Müftülük)	107	66		22	195
Adalet Bakanlığı	111	351	5	4	471
İçişleri Bakanlığı	1238		2	141	1.381
Milli Eğitim Bakanlığı	884	1045		200	2.129
Sağlık Bakanlığı	171	134	41		346
Belediye	27	7	255	65	354
Tarım ve Orman Bakanlığı	13	22			25
Hazine ve Maliye Bakanlığı	1				1
Kültür ve Turizm Bakanlığı	2	1			3
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	2	1	6	16	25
Genel Toplam	2.556	1.627	309	448	4.930

Kaynak: Patnos Mal Müdürlüğü 2021 verilerine göre hazırlanmıştır.

Kurumlarda çalışan personelin yüzdelik paylarına bakıldığında Milli Eğitim Müdürlüğünde çalışanların personelin tüm çalışanlar içerisindeki payı %43, güvenlik %hizmetlerinde çalışanların oranı ise %28'dir. Tarım ve Orman Bakanlığı, Hazine ve Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı çalışan personel yüzdesi ise oldukça düşüktür (Şekil 30)

Şekil 30: Kamu Kurumlarında Çalışan Personelin Yüzdelik Dağılımı

4.8.6. Sanayii Fonksiyonu

Kurulduğu günden bu yana bir tarım kenti olan Patnos'ta sanayii faaliyetleri gelişmemiştir. Gerek kamu gerekse özel sektör yatırımlarının çok az olması, ilçenin bu alanda geri kalmasına neden olmuştur.

Tablo 32: İlçede Bulunan Sanayi İşletmelerinin Türü, Sayısı ve Çalışanların Oranı.

İşletme Türü	Sayısı	Oranı (%)	Çalışan Sayısı	İşletme Türüne Göre İstihdam Oranı (%)
Tekstil Atölyesi	1	1.4	101	21.4
Marangoz	13	18.8	71	15.0
Briket – Tuğla imalathanesi	13	18.8	68	14.5
Demir Doğrama (ferforje)	8	11.6	33	7.10
Oto Tamir	24	34.7	144	30.5
Kereste Atölyesi	6	8.8	28	5.90
Hazır Beton	4	5.9	26	5.60
Toplam	69	100	471	100

Kaynak: Vergi Dairesi kayıtları ve yerinde yapılan gözlemler.

Büyük sanayii işletmelerin olmadığı kentte, tekstil, briket-tuğla imalathanesi, marangoz, oto tamir, demir doğrama ve kereste atölyeleri gibi küçük sanayii işletmeleri bulunmaktadır. İlçede faaliyet gösteren 69 işletmede toplam 471 kişi istihdam edilirken, en çok bulunan sanayii işletmesi, 24 adet ile oto tamir atölyeleri iken (kaynakçı, elektrikçi, yedek parça), işletme türüne göre en yüksek istihdam oranı da yine bu sektörde olmuştur (Tablo 32).

Fotoğraf 55: Patnos Sanayi Sitesi'nden Bir Görünüm

İlçede ağırlıklı olarak konut inşasında tuğla yerine briket yapı malzemesi kullanılmaktadır. Briket imalatının yapıldığı bu atölyeler Sanayi Mahallesi sınırları içerisinde kümelenmiş olup, atölye sayısı 13, çalışan sayısı ise 68'dir (Fotoğraf 56). Sanayi sektörü içerisinde değerlendirilebilecek bir diğer faaliyet türü ise keresteciliktir. Kavak ağaçlarının yoğun olduğu ilçede kerestecilik önemli bir iş kolu olmuştur. Yörede 6 adet kereste atölyesi bulunurken, bu işyerlerinde toplam 28 kişi istihdam edilmektedir (Fotoğraf 57). Kereste atölyelerinin yanı sıra ilçede marangozluk faaliyetleri de sürdürülmektedir. İnşaat sektörüne yönelik üretim yapan bu işyerlerinin sayısı 13 iken, toplam çalışan sayısı ise 71'dir (Tablo 32- Fotoğraf 58).

Fotoğraf 56: Sanayi Mahallesi'nde Bulunan Biriket İmalathanesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 57: Bağdısan Mahallesi'nde Bulunan Kereste Pazar Alanından Bir Görünüm

Fotoğraf 58: Cumhuriyet Caddesi'nde Bulunan Marangoz Atölyelerinden Bir Görünüm

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yakın geçmişte küçük bir yerleşim alanından ibaret olan Patnos, 1936 yılında ilçe statüsüne kavuştuktan sonra hızla büyüyen bir şehir haline gelmiştir. Nüfus artışı ve çevre yerleşmelerden aldığı göçlerle beraber bir değişim süreci yaşayan ilçe, sahip olduğu özellikler bakımından etki alanını giderek genişletmektedir. Fiziki ve beşeri faktörler bakımından kentleşmeye müsait olan Patnos, bu avantajını ancak son dönemlerde değerlendirmeye başlamıştır. Demografik özellikleri bakımından kentleşme ve kentlileşme isteğinin oldukça baskın olduğu ilçe, daha önce de belirtildiği gibi kentleşme ivmesini 2000'li yılların başında yakalamıştır. Bu dönemden başlayarak, daha planlı bir yerleşim düzeni ve teknik altyapı çalışmaları ile kentsel karakterler ortaya çıkmaya başlamıştır. Fiziki ve beşeri unsurlar bakımından birbirinden farklı birçok bölgeden oluşan ilçenin her bölgesi, aynı hızda gelişme göstermemiştir. Bu durum diğer bütün şehirler için de aynıdır. Çünkü bir yerleşim biriminin her noktası gerek fiziki, gerekse beşeri unsurlar açısından birbirinden farklıdır. Örneğin bir ilçedeki merkezi mahalleler yoğun nüfuslanırken, daha ücra bir yerde bulunan başka bir mahallede ise bu durum tam tersidir. Bu süreç boyunca kentin tamamı göz önünde bulundurulduğunda Atatürk, Cami ve Yeni Mahalle gelişirken, Serhat, Yeşilçimen ve Bağdışan gibi kenar mahaller ise kentsel gelişme bağlamında bir gelişme göstermemiştir. Dolayısıyla günümüzde Patnos'ta yaşanan kentleşme süreci her mahallede farklı boyutlarda seyretmektedir.

Hızlı nüfus artışı ve plansız yapılaşma beraberinde sağlıklı kentleşmeyi getirmektedir. Nitekim 2000'li yıllara kadar kırsal bir yerleşim özelliği gösteren ve geleneksel yaşam tarzının hâkim olduğu Patnos'ta, hızlı kentleşme, beraberinde sosyal, kültürel ve iktisadi birtakım değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Öte yandan ilçedeki yoğun nüfuslanma da kent morfolojisinde bazı değişikliklere sebep olmuştur. Bulunduğu konum ve avantajlı topoğrafyası sayesinde kendine has bir şehirleşme süreci yaşayan Patnos'un, birinci dereceden deprem kuşağında bulunması ve sert karasal iklimin hüküm sürdüğü bir bölgede olması, sahip olduğu avantajları kısmen kesintiye uğratmaktadır. Deprem tehlikesinin olması, kentte, çok katlı yapılaşmanın önüne geçerken, sert iklim koşulları da kent dokusuna ve konut mimarisine doğrudan etki etmektedir.

Fiziki unsurların yanında Patnos'ta kentleşmeyi etkileyen bir diğer husus ise beşeri ve ekonomik unsurlardır. Sosyal, kültürel, dini unsurlar, ulaşım ve iktisadi faaliyetler kentin fizyolojik yapısını ve dokusunu etkilemiştir. Sosyo-kültürel yapı, yörede özellikle tek katlı ve bahçeli konutların yaygın olmasındaki en önemli unsurdur. Çünkü bu konut türü, dini mahremiyet ve birey sayısının fazla olduğu aileler için daha kullanışlı ve daha korunaklıdır. Ayrıca ilçede ekonomik faaliyet türlerinin çeşitlenmesi, ulaşım altyapı sistemlerindeki iyileşmeler de kentin fizyolojik yapısının değiştiren diğer etkenler olmuştur.

Kentsel fonksiyonlar açısından bakıldığında zaman, Patnos'ta, ticaret, eğitim, tarım ve idari fonksiyonlar ön plana çıkmaktadır. Eskiden beri bir tarım kenti olan ilçede, her ne kadar tarım yapılan alanlar azalmış olsa da yöre halkının temel geçim kaynaklarından biri de tarımsal faaliyetlerdir. Üretimi yapılan tarım ürünlerinin kent içi ve kent dışına pazarlanması, yörede ticari faaliyetlerin canlanmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle birbirine sıkı sıkıya bağlı olan tarım ve ticari faaliyetler, kentsel gelişime katkıda bulunan önemli unsurlardır. İlçedeki bir diğer fonksiyonel özellik ise eğitimidir. Kalabalık bir nüfusu bünyesinde barındıran ilçenin bu özelliği, eğitim alanında kamu yatırımlarını zorunlu hale getirmiştir. Tüm kademelerde eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü Patnos, bu yönüyle çevresine göre bir çekim merkezi haline gelmektedir. Hemen hemen tüm resmi kurumların hizmet verdiği ilçede yönetim fonksiyonu da kentsel fonksiyonlar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Son yıllarda yapımı tamamlanan ve hizmet vermeye başlayan resmi daireler, kentsel dokunun önemli bir parçası haline gelmiştir. Yeni ve özgün mimari özelliklere sahip bu yapılar ile kent modern bir görünüme kavuşmuştur. Kent fizyolojisini değişmesine olanak sağlayan bu fonksiyonlar aynı zamanda yeni istihdam olanaklarını da beraberinde getirmiştir. Tarihi oldukça eskiye dayanan Patnos, son yıllarda hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte tespit edilen başlıca sorunlar ve bu sorunlara ilişkin alınacak tedbirler şu şekilde sıralanabilir.

1- Deprem tehdidinin bulunduğu bir bölgede yer alan Patnos'ta, bina yapımında teknolojik imkânlardan daha fazla yararlanılması, zemin etüdü, kullanılan malzemenin kalitesi ve ruhsatlandırma gibi hayati önem taşıyan uygulamaların mutlak suretle denetlenmesi ve bu konuda asla taviz verilmemesi gerekmektedir.

2- Bina yapılacak alanlarda yeraltı su seviyesi sondajlarla tespit edilmeli ve zemin sıvılaşmasının olduğu yerlere imar izni verilmemelidir. Bu bölgeler daha çok park, dinlenme veya sportif etkinlik alanları olarak değerlendirilmelidir.

3- Şehir merkezinden geçen derelerin ıslah edilerek etrafında peyzaj çalışması yapılması kente yeni bir görünüm kazandırması açısından önemlidir.

4- Kent içi cadde ve sokakların imar planında belirtildiği şekliyle yeniden düzenlenmesi, mülkiyet durumunun yeniden gözden geçirilmesi ve bu yolların, altyapı çalışmaları tamamlandıktan sonra asfaltlanması daha doğru olacaktır.

5- Topoğrafik şartların makine kullanımına elverişli olduğu ilçede, ekimi yapılan tarım ürünlerinden maksimum verimi elde etmek ve tarım arazilerini doğru kullanmaya yönelik, ilgili kuruluşlar tarafından çiftçilere çeşitli kademelerde eğitim programları düzenlenmelidir. Bunun yanı sıra atıl durumdaki alanların, tarım arazisine dönüştürülmesi için çiftçiler teşvik edilmelidir.

6- Kentin en işlek caddesi olan Ağrı- Van Caddesi'nin araç trafiğine kapatılarak sadece yayaların kullanımına sunulmalıdır. Trafik sıkışıklığının olduğu diğer caddelerde araç park etme uygulaması sonlandırılmalı ve yoğunluk yaşanan yerlerde alternatif yollar açılarak kent içi trafik sorunu ortadan kaldırılmalıdır.

7-Yerleşmenin yoğun olduğu Cami, İnönü, Alpaslan ve Yeni Mahalle'de bulunan kullanım ömrünü tamamlamış eski yapıların yıkılarak bu bölgenin kentsel dönüşüm programına dâhil edilmesi ve yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Böylece olası bir depremde can ve mal kayıpları en aza indirilebilir.

8- Patnos'ta geleceğe yönelik arazi kullanımının doğal ortam-insan etkileşimi bağlamında yeniden planlanması için, alanında uzman bir komisyonun kurulması ve bu komisyon tarafından alınacak kararların hayata geçirilmesi kentin geleceği açısından önemlidir. Çünkü artan nüfusla birlikte yanlış arazi kullanımı ilçede altyapı sorunlarına ve sağlıksız kentleşmeye neden olmaktadır.

9- Cumhuriyet ve 14 Nisan Caddesi üzerinde bulunan marangoz, demir-doğrama ve kereste atölyeleri, kentte gürültü ve çevre kirliliğine neden olmaktadır. Bu işletmelerin, şehrin güneybatısında bulunan Sanayii Sitesine taşınması bu sorunu ortadan kaldıracaktır.

10- Hızlı bir şehirleşme sürecinde olan ilçede, şehir içi ulaşım ve altyapı sorunları çözüldüğü takdirde, kentin etki alanı giderek genişleyecek ve Patnos bir çekim merkezi olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alparslan, İ., 1982. Atatürk Yılında Ağrı. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Aru, K., 1998. Türk Kenti. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Atalay, İ., 1988. Türkiye'de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degredasyonu Üzerindeki Etkileri. İzmir: 9 Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Bakan, M., 2019. Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Coğrafi Analizi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Bayhan, İ. 1969. Şehir Planlaması. İstanbul: İskender Matbaası.
- Beyhan, G. & Ünügür, M., 2005. Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik. İstanbul: İ.T.Ü. Dergisi Mimarlık-Planlama Tasarım.
- Bulut, İ., 2008. Yozgat İli'nin Nüfus Coğrafyası Özellikleri. Doğu Coğrafya Dergisi, 19-53.
- Büyükalaca, O., 2009. Osmaniye İli SWOT Analizi. Osmaniye: Hasret Ofset.
- Cansever, T., 2013. İslam'da Şehir ve Mimari. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Catanese, A. & Snyder, J., 1988. Urban Planing. New York: McGraw- Hill College.
- Ceyhan, S., & Bulut, İ. 2017. Kırsal Konut Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörler Açısından Misli Ovası Konutlarının İncelenmesi. Mediterranean Journal of Humanities, 79-96.
- Ceylan, N., 2020. 2019 Yılı Ağrı İli Patnos İlçesi Yüzey Araştırması. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 360-373.
- Çıldam, S. Y., 2019. Toponomi (Yer Adları) Açısından Siirt'te Mahalle Adları. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 1443-1458.
- Darkot, B., 1954. Türkiye'de Nüfus Hareketleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi , 3-22.
- Deniz, O., 2001. Edremit Kasabası ve Gelişmekte Olan Fonksiyonları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 143-175.
- Dizdar, M. Y., 2003. Türkiye'nin Toprak Kaynakları. Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Teknik Yayınlar Dizisi.
- Doğanay, H., 1991. Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sonuçları. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 133-150.
- Doğanay, H., 2014. Türkiye Beşeri Coğrafyası. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Emlik, H., 2008. Top (Katavin) Dağı (Ağrı Patnos) Florası. Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erinç, S., 1953. Doğu Anadolu Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Erol, O., 2014. Genel Klimatoloji. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Erzen, A., 1986. Doğu Anadolu ve Urartular. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Es, M., 2007. Kent Kimliği, Kent Kültürü”, Kent Üzerine Düşünceler . Plato Yayıncılık: Plato Yayıncılık.
- Günel, V., 2012. Batman’da cadde adlandırmaları: toplumsal bellek oluşturma ve şehirselleşme mekânı hâkim olma çabaları. Marmara Coğrafya Dergisi, 171-197.
- Güner, İ., 1997. Iğdır’ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri. Türk Coğrafya Dergisi, 79-98.
- Hoşgören, M. Y. (2013). Hidroğrafyanın Ana Çizgileri. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- <http://patnos.meb.gov.tr/>. (2021, Kasım). <http://patnos.meb.gov.tr/>: <http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=4&ILCEKODU=6>. adresinden alındı
- <http://patnos.ziraatodasi.org.tr/dokumanlar>. (2021, Aralık). <http://patnos.ziraatodasi.org.tr>. adresinden alındı
- <http://www.patnos.gov.tr/ilcemiz>. (2021, Ekim). <http://www.patnos.gov.tr/>: <http://www.patnos.gov.tr/ilce-bilgileri> adresinden alındı
- <https://agri.tarimorman.gov.tr/Menu/2/Faaliyet-Raporlari>. (2021, Eylül). <https://agri.tarimorman.gov.tr/>. adresinden alındı
- <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1>. (2021, Ekim). <https://www.tuik.gov.tr/>: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1> adresinden alındı
- Işık, K., 2008. Patnos ve Çevresinin Erken ve Orta Demir Çağ Yerleşim Dokusu. Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İzmir, R., 1992. Coğrafya Terimler Sözlüğü. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Karadağ, A., 2000. Kentleşme Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları İle İzmir. İzmir: Egekoop.
- Karadağ, A., & Koçman, A., 2007. Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci Üzerinde Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği. Ege Coğrafya Dergisi(16), 3-16.

- Karadağ, A., & Mirioğlu, G. 2011. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamaları Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler: İzmir Örneği. Ege Coğrafya Dergisi, 41-57.
- Kaya, F., 2001. Ağrı Ovası ve Çevresinin Coğrafi Etüdü. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı.
- Kaya, F., 2003. Tutak İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 209-230.
- Kaya, F., 2011. Aladağlarda Yayla ve Yaylacılık. Doğu Coğrafya Dergisi, 123-148.
- Kaya, A., Y. 2014. Kentleşmenin Coğrafi Analizi: Keçiören (Ankara) Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Kaya, E., 2007. Kentleşme ve Kentlileşme. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Kaya, F., 1996. Doğubayazıt İlçe Merkezinin Coğrafi Etüdü. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Kaya, F., 2005. Hızlı Kentleşme Sürecinde Çevre Sorunları Önemli Boyutlara Ulaşan Şehirlere İlginç Bir Örnek:Ağrı. Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 193-206.
- Kayserili, A., 2016. Bir Toponimi Araştırması: Ağrı'da Yer Adları. Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi(8), 21-29.
- Kayserili, A., & Altaş, N. T. 2010. Horasan İlçesindeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi. Doğu Coğrafya Dergisi, 15(23), 81-102.
- Keleş, R., 1973. 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme. Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Keleş, R., 1976. Kentbilim İlkeleri. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Kıranşan, K., & Şengün, M.T. 2017. Bulanık –Malazgirt (Muş) Havzasının Hidrografik Özellikleri. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7,(sayı14), s.149-182.
- Moughtin, C., 1996. Urban design: Green dimensions. University of Nottingham. London: Department of Urban Planning.
- Oktay, Ş., 2005. Ekolojik Kentleşme ve Çevre Koruması. Ankara: Lazer Ofset Matbaacılık.
- Özbey, V., 2020. Dünya Mirası Olma Yolunda Urartu ve Osmanlı Eski Yerleşimi Ahlat Mezar Taşları. Kültür Araştırmaları Dergisi, 157-169.
- Özçağlar, A., 2000. Coğrafyaya Giriş. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.
- Özdemir, İ., & Soylu , H. 2021. Zara İlçesi'nde Köy Adları Üzerine Coğrafi Bir İnceleme. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 128(253), 397-418.

- Özdemir, İ. & Soylu, H., 2021. Zara'nın Kuruluşu Gelişimi ve Fonksiyonları. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(3), 1305-1335.
- Özgür, E. M., 1998. Türkiye Nüfus Coğrafyası. Ankara: Gmc Basın Yayın.
- Petruciolli, A., 2008. Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam dokusu. İstanbul: Yem Yayınları.
- Rossi, A., 1982. The Achitecture of the City, The MIT Press (11 b.). (G. N., Çev.) İstanbul: Kanat Yayınları.
- Sencer, Y., 1979. Türkiye'de Kentleşme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sevim, A., 1989. Türkiye Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu .
- Sınmaz, S., & Özdemir, H.A., 2016. Türkiye Şehir Planlama Pratiğinin Kentsel Morfoloji ve Tipoloji Üzerindeki Etkileri, Siverek Kenti İçin Bir Değerlendirme. Kent Araştırmaları Dergisi(18), 80-115.
- Sjoberg, G., 2002. Sanayi Öncesi Kenti. (A. A. Duru Bülent, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.
- Şahin, G., (2015. 1926-1927 ve 1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerinde Van Vilayeti. Turkish Studies (elektronik), 429-444.
- Şahinalp, M. S., Günal, V., & Güzel, A., 2011. Coğrafi ortamın şehirselleşme mekan adlarına etkisi: Şanlıurfa şehri örneği. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 463-508.
- Şaroğlu, F., & Yılmaz, Y., 1987. Doğu Anadolu'da Neoteknik Dönemdeki Jeolojik Evrim ve Havza Modelleri. MTA Dergisi, 107-130.
- Şinik, M., 2016. Kentleşme ve Kent Morfolojisi : Ceyhan Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı.
- Şişecioğlu, H., 2015. Ağrı İl Çevre Durum Raporu. Ağrı: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Şolt, B. H., 2018. Kentlerde SWOT Analizi ve Maslow Gereksinim Hiyerarşisi Etkileşimi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 214-223.
- Tanoğlu, A., 1966. Nüfus ve Yerleşme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tolun- Denker, B., 1976. Şehiriçi Arazi Kullanılışı. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tolun-Denker, B., 1977. Yerleşme Coğrafyası: Kır Yerleşmeleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tuncel, M., 1980. Türkiye'de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 123-160.

- Tuncer, M., 2001. Ankara (Angora) Şehri Merkezi Gelişimi (14.-20 yy.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tunçdilek, N., 1967. Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskânı. İstanbul 1967. İstanbul: Lavinia Sahaf Yayınevi.
- Tunçel, H., 1993. Mezra Kavramı ve Türkiye'de Mezralar. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 74-98.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N., 2002. Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E., 1973. Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N., 2011. Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Ulu , A., & Dökmeci , V., 2003. Merkezi iş alanlarının (MİA) fiziksel ve ekonomik olarak yeniden yapılanması”: Eskişehir örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi, 124-136.
- Wirth, L., 2002,. Wirth, L. “Bir Yaşama Biçimi Olarak Kentleşme” (B. Duru, & A. Alkan, Çev.). İstanbul: İmge Yayınları.
- Yıldız, M. Z., 1996. Patnos'un Şehir Coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı.
- Yıldız, M. Z., 2001. Şehirsal Fonksiyonlar ve Şehir İçi Arazi Kullanımı Bakımından Patnos. Doğu Coğrafya Dergisi, 391-428.
- Yıldız, M. Z., 2002. Erciş’te Kentsel Fonksiyonlar ve Arazi Kullanımı. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- Yücel, T., 1987. Türkiye Coğrafyası. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Zaman, M., & Doğanay, S., 2000. Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Gümüşhane. Doğu Coğrafya Dergisi, 94-108.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	İbrahim ÇETİN
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Coğrafya Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Ağrı İbrahim ÇEÇEN Üniversitesi Coğrafya Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-posta Adresi	
Mezuniyet Tarihi	
16.05.2022	